

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

А. С. ПОПОВИЧ

ЛІНГВОДИДАКТИКА ВИЩОЇ ШКОЛИ: УВАГИ ДО ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Електронне видання

Кам'янець-Подільський
2022

УДК 378.016:811.161.2'38(081)

ББК 74.580я73+81.411.4-7

П58

*Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
(протокол за № 6 від 26 травня 2022 року)*

Рецензенти:

М. І. Пентилюк – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української й слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету;

А. М. Марчишина – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Попович А. С.

П58 Лінгводидактика вищої школи: уваги до вивчення стилістики української мови: навчальний посібник [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 160 с.

Електронна версія посібника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6395>

У навчальному посібнику потлумачено теоретичні аспекти методів навчання стилістики української мови, стилістичних вправ, дидактичних технологій та проведення лекційних, практичних і лабораторних занять у закладах вищої освіти. Практичний складник посібника пропонує різноманітні стилістичні вправи й завдання.

Для науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти. Водночас може стати в пригоді вчителям-словесникам.

УДК 378.016:811.161.2'38(081)

ББК 74.580я73+81.411.4-7

© Попович А. С., 2022

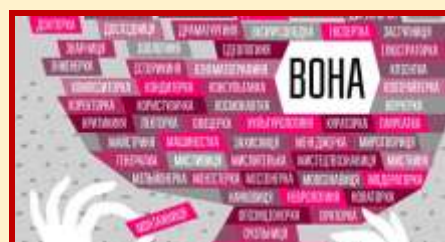
ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА..... 6	
ТЕОРЕТИЧНИЙ СКЛАДНИК..... 8 1. Методи навчання стилістики української мови ..... 8 1.1. Метод спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць ..... 11 1.2. Метод стилістичного експерименту ..... 14 1.3. Метод стилістичного аналізу тексту ..... 16 1.4. Метод стилістичного редагування тексту ..... 28 1.5. Метод стилістичного конструювання тексту ..... 30 1.6. Метод стилістичного реконструювання (перебудови) тексту ..... 32 1.7. Методи «слово-образ» та аперцепційного декодування тексту 34	
2. Види стилістичних вправ ..... 36 3. Технології навчання стилістики української мови ..... 46 3.1. Інтерактивні технології навчання стилістики ..... 48 3.2. Інформаційно-комунікаційні технології навчання стилістики ..... 52 3.3. Медійні технології навчання стилістики ..... 55 3.4. Технології проектного навчання стилістики ..... 62 3.5. Технологія модульного навчання стилістики 66	

4. Методика проведення навчальних занять із стилістики української мови в закладах вищої освіти.....	68
4.1. Лекційні заняття зі стилістики української мови.....	69
4.2. Нетрадиційні лекції зі стилістики української мови.....	75
4.3. Практичні заняття зі стилістики української мови.....	83
4.4. Лабораторні заняття зі стилістики української мови.....	93

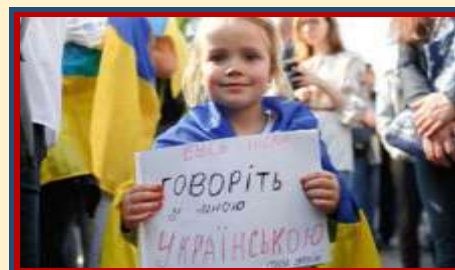

ПРАКТИЧНИЙ СКЛАДНИК	105
Загальностилістичні вправи	105
Рівневостилістичні вправи	109
Стилістично-мовні вправи	112
Стилістично-мовленнєві вправи	114
Стилістично-комунікативні вправи	115
Стилістично-інформаційні вправи	115
Стилістично-інтерактивні вправи	115
Стилістично-перцептивні вправи	116
Стилістичні вправи з історично-мовними компонентами	117
Стилістичні вправи з автентично-мовними компонентами	122
Стилістичні вправи з лінгвокогнітивними компонентами	124
Стилістичні вправи з лінгвоекологічними компонентами	125
Стилістичні вправи для використання на заняттях ділової української мови	126
Стилістичні вправи для використання на заняттях української діалектології та старослов'янської мови	128
Ситуаційні стилістичні завдання	129

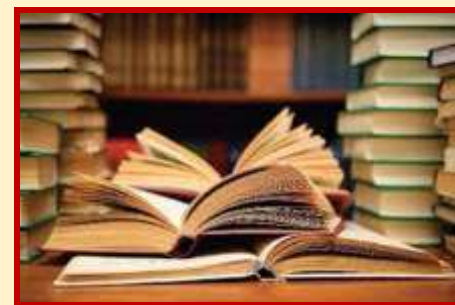
Супровідні завдання до спеціальних методів навчання стилістики	130
Метод стилістичного експерименту	130
Метод стилістичного конструювання тексту	132
Метод стилістичного реконструювання тексту	133
Тексти для стилістичного редагування	134
Тестові завдання зі стилістики української мови	137
Схеми стилістичного аналізу художнього тексту	145
Схема фонетично-стилістичного аналізу художнього тексту	145
Схема лексично-стилістичного аналізу художнього тексту	145
Схема словотвірно-стилістичного аналізу художнього тексту	146
Схема морфологічно-стилістичного аналізу художнього тексту	146
Схема стилістичного аналізу простого речення	147
Схема стилістичного аналізу складного речення	147
Схема повного стилістичного аналізу художнього тексту	148

ПІСЛЯМОВА	149
------------------------	-----

ЛІТЕРАТУРА	153
-------------------------	-----

ПЕРЕДМОВА

Сучасні соціокультурні реалії, процеси демократизації українського суспільства закономірно зумовлюють освітні перетворення, актуалізують завдання закладів вищої освіти – підготувати вчителя, який успішно знаходитиме відповіді на виклики часу й матиме ґрунтовну фахову підготовку. Важливим є не лише опанування студентами професійних знань, методики навчання української мови, а й оволодіння мовленнєво-комунікативними вміннями, розвиток лінгвістичної креативності, стилістичної вправності, на що й спрямовують законодавчі та нормативні документи.

Останнім часом проблемам вивчення способів використання української мови, стилістики зокрема, відведено значне місце не лише в мовознавчих студіях, а й у курсах лінгводидактики середньої та вищої школи. Навчання стилістики в закладах загальної середньої освіти активно досліджували Л. Алексєєва, О. Андрієць, З. Бакум, Н. Бондаренко, І. Варнавська, І. Гамрецький, Г. Глазкова, О. Горошкіна, Г. Дідук-Ступ'як, С. Дорошенко, С. Караман, Ю. Коломієць, П. Кордун, Л. Кратаюк, О. Кулик, І. Кучеренко, В. Луценко, М. Марун, В. Мельничайко, І. Нагрибельна, А. Нікітіна, С. Омельчук, М. Пентилюк, Л. Попова, Н. Сіранчук, Н. Юрійчук, Н. Янко та ін. Лінгводидактичні аспекти стилістики української мови в закладах вищої освіти віддзеркалено у розвідках Н. Бабич, В. Бадер, З. Бакум, Н. Баранник, Н. Бондарєвої, Г. Волкотруб, І. Гайдаєнко, М. Греб, О. Караман, С. Карамана, К. Климової, О. Копусь, Л. Кравець, І. Кучеренко, Т. Ліштаби, В. Луценко, Л. Мацько, В. Новосьолової, М. Пентилюк, А. Попович, О. Попової, Л. Рускуліс, К. Серажим, Т. Симоненко, Л. Сугейко, Л. Шевченко, Н. Шульжук, Н. Янко та ін.

Стилїстика посїдає важливе місце в сучасній фїлологїчній освїтї, оскїльки забезпечує зв'язки з їншими лїнгвїстичними дисциплїнами, сприяє розширенню уявлень про мову загалом і є потужним засобом мовленнєвого розвитку студентів. Як функційно-комунїкативна лїнгвїстична дисциплїна стилїстика щонайкраще може прислужитися для утвердження державотворчих і суспїльних функцій української мови, розширення сфер її використання, акумулювання елементів загальнонаціональної культури, формування елітарної мовної особистості.

Сучасне осмислення проблем стилістики безпосередньо пов'язане з філософією мови, культурологією, соціолінгвістикою, етнолінгвістикою з актуалізацією психологічного напрямку в мовознавстві. Потреби вербалізації культурної свідомості в сучасному інформаційному просторі спонукають до впровадження елементів інтерактивної стилістики, спрямованої на здійснення ефективної комунікації, вибудовування оптимальної комунікативної стратегії та взаємодії зі співрозмовником.

Сьогодні в різних соціокультурних сферах значно збільшено жанровий репертуар, спричинений появою нових мовних жанрів; розширено структуру стилістики через виокремлення таких її різновидів, як інтерактивна, когнітивна, комунікативна, прагматична, ґендерна, медійна, креативна та ін. У стилістиці посилено увагу дослідників до мовної особистості автора та його ідіостилу в комунікативно-діяльній аспект; помічено зацікавленість екстралінгвістичними чинниками спілкування; уведено в науковий обіг нові методи й методики стилістичного дослідження, зумовлені змінами в лінгвістиці й інтегруванням з іншими науками.

Об'єктивною є необхідність урахування в навчанні стилістики майбутніх учителів-словесників інноваційних тенденцій розвитку лінгвістичної науки, зокрема інтеграційності й трансдисциплінарності стилістики та взаємодії лінгвостилістичних категорій з філософією мови, культурологією, соціолінгвістикою, прагмалінгвістикою, комунікативною й когнітивною лінгвістикою, етнолінгвістикою тощо.

Видання є результатом багаторічної науково-педагогічної діяльності автора. У навчальному посібнику відбито теоретичні й прикладні аспекти методики вивчення лінгвостилістики. Завдання теоретичного складника посібника – потлумачити методи навчання стилістики, види стилістичних вправ, дидактичні технології та методику проведення навчальних занять у закладах вищої освіти, зокрема лекційних, практичних і лабораторних. У практичному складнику наявні пропозиції різноманітних стилістичних вправ і завдань для використання під час організації освітнього процесу зі стилістики української мови.

Навчальний посібник стане в пригоді науково-педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти та вчителям-словесникам.

ТЕОРЕТИЧНИЙ СКЛАДНИК

1. МЕТОДИ НАВЧАННЯ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Одним із основних компонентів освітнього процесу закладів вищої освіти є методи навчання. Ця дидактична категорія достатньо потлумачена в роботах педагогів (А. Алексюк, С. Вітвицька, А. Кузьмінський, З. Курлянд, Р. Нізамов, Р. Піонова, З. Слєпкань, С. Смірнов, Т. Туркот, М. Фіцула, П. Щербань та ін.) і лінгводидактів (З. Бакум, А. Богуш, Н. Голуб, О. Горошкіна, Ж. Горіна, М. Греб, В. Загороднова, С. Караман, О. Караман, К. Климова, О. Копусь, О. Кучерук, О. Любашенко, І. Нагрибельна, А. Нікітіна, Н. Остапенко, М. Пентиліюк, О. Семенов, Т. Симоненко та ін.).

Дослідження методів і прийомів навчання стилістики було предметом наукових студій українських (В. Бадер, Н. Баранник, О. Кулик, І. Кучеренко, В. Луценко, М. Марун, В. Масальський, Ю. Мельничук, І. Нагрибельна, В. Новосьолова, М. Пентиліюк, Л. Сугейко, С. Чавдаров, Н. Янко) і зарубіжних (В. Добромислов, І. Іванченко, С. Іконников, Н. Іполитової, Л. Кантейкіна, Ж. Капєнова, В. Капінос, Л. Кузнецова, О. Пешковський, О. Прєлікова, А. Сапарбаєва, А. Суєтіна, О. Текучов, Л. Федоренко, Т. Чижова) дослідників.

Переважну більшість наукових пошуків спрямовано на використання методів навчання стилістики під час уроків української мови в закладах загальної середньої освіти. Засадничими в українській лінгводидактиці вважаємо праці М. Пентиліюк, яка поділяє методи й прийоми навчання стилістики відповідно до їхніх функцій у системі роботи вчителя й способів реалізації в освітньому процесі [Пентиліюк, 1984, с. 92].

Аспектні дослідження ефективності застосування методів і прийомів на заняттях зі стилістики української мови в закладах вищої освіти здійснили В. Бадер, Н. Баранник та ін.

На заняттях зі стилістики української мови, як й інших мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін, передусім використовують загальні методи навчання (див. *рис. 1.1*). Безсумнівним є застосування переважної

більшості загальних методів навчання, але основними в засвоєнні знань зі стилістики й формуванні стилістичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури вважаємо спеціальні методи.

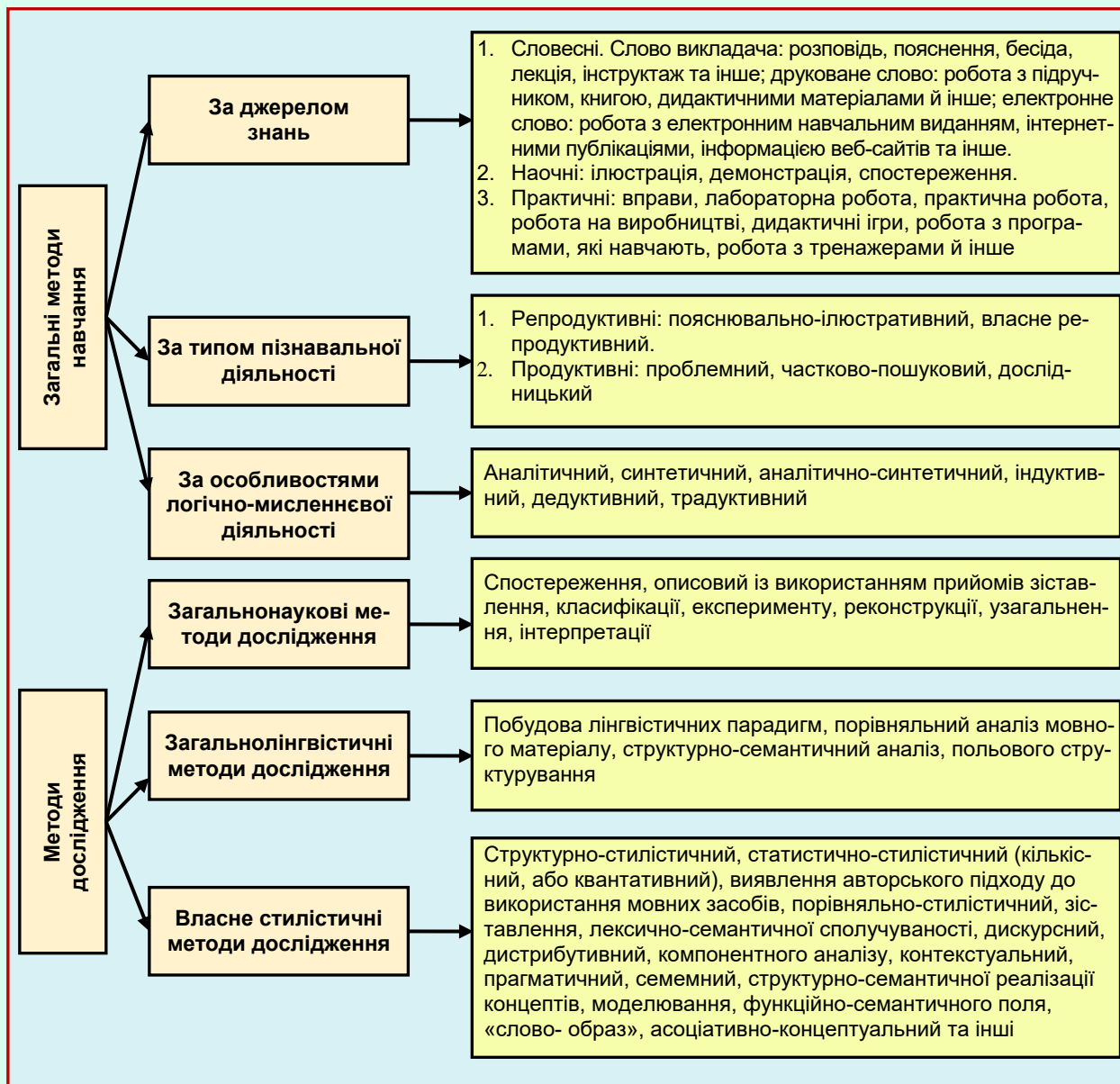
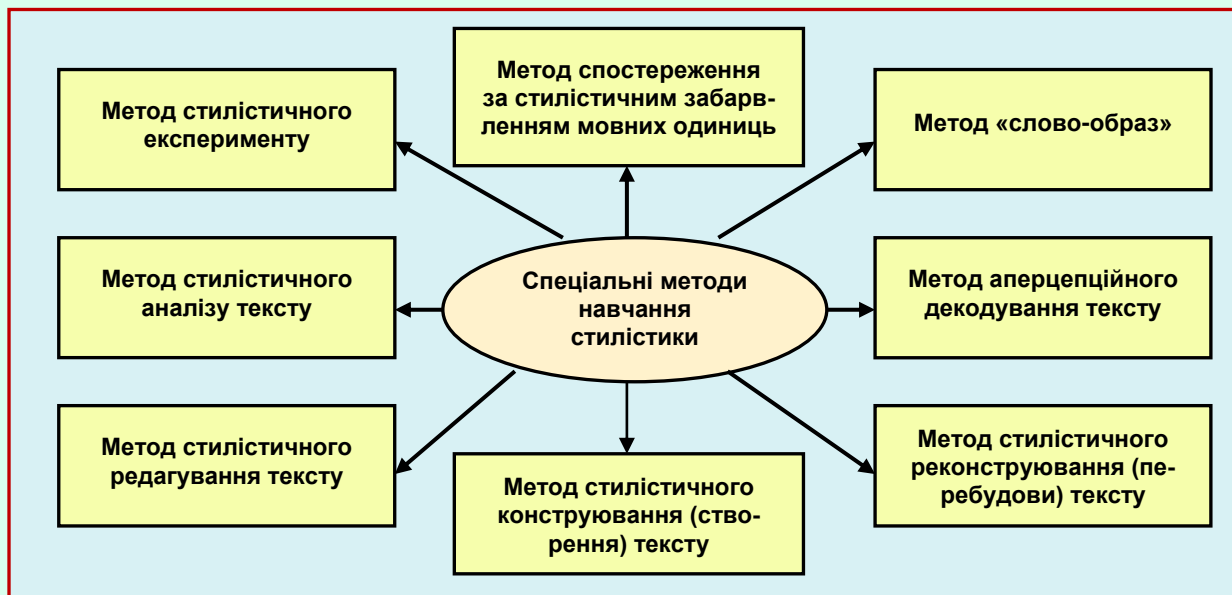

Рис. 1.1. Загальні методи навчання й методи дослідження

Визначаючи методи навчання тієї чи тієї дисципліни у вищій школі, варто зважати на специфіку освітнього процесу. Тут методи навчання більше, ніж шкільні, наближені до методів науки, адже студенти не лише засвоюють наукові факти, а й досліджують методологію й методи науки. На ці особливості звернули увагу З. Курлянд [Педагогіка вищої школи, 2007, с. 111], М. Фіцула [Фіцула, 2010] та ін. Останній небезпідставно стверджував, що «лише проблемно-дослідницький підхід до її (науки. – А.П.) вивчення може задовольнити запити сучасного студента і сформувати його як мислячого фахівця» [Там само, с. 111].

На заняттях зі стилістики української мови в закладах вищої освіти доцільно поєднувати методи навчання стилістики (загальні й спеціальні) та методи наукового стилістичного дослідження, що дозволяє отримувати відчутні результати в засвоєнні навчального курсу. Це передусім стосується підготовки студентів до наступних наукових пошуків.

Узагальнюючи набутки українських і зарубіжних лінгводидактів щодо використання спеціальних методів навчання стилістики, а також доповнюючи їх методами наукового дослідження стилістики, прийнятною виявилася така класифікація *спеціальних методів навчання стилістики* майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти: метод спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць, метод стилістичного експерименту, метод стилістичного аналізу тексту, метод стилістичного редагування тексту, метод стилістичного конструювання (створення) тексту, метод стилістичного реконструювання (перебудови) тексту, метод «слово-образ», метод аперцепційного декодування тексту та ін. (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Спеціальні методи навчання стилістики української мови в закладах вищої освіти

1.1. Метод спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць

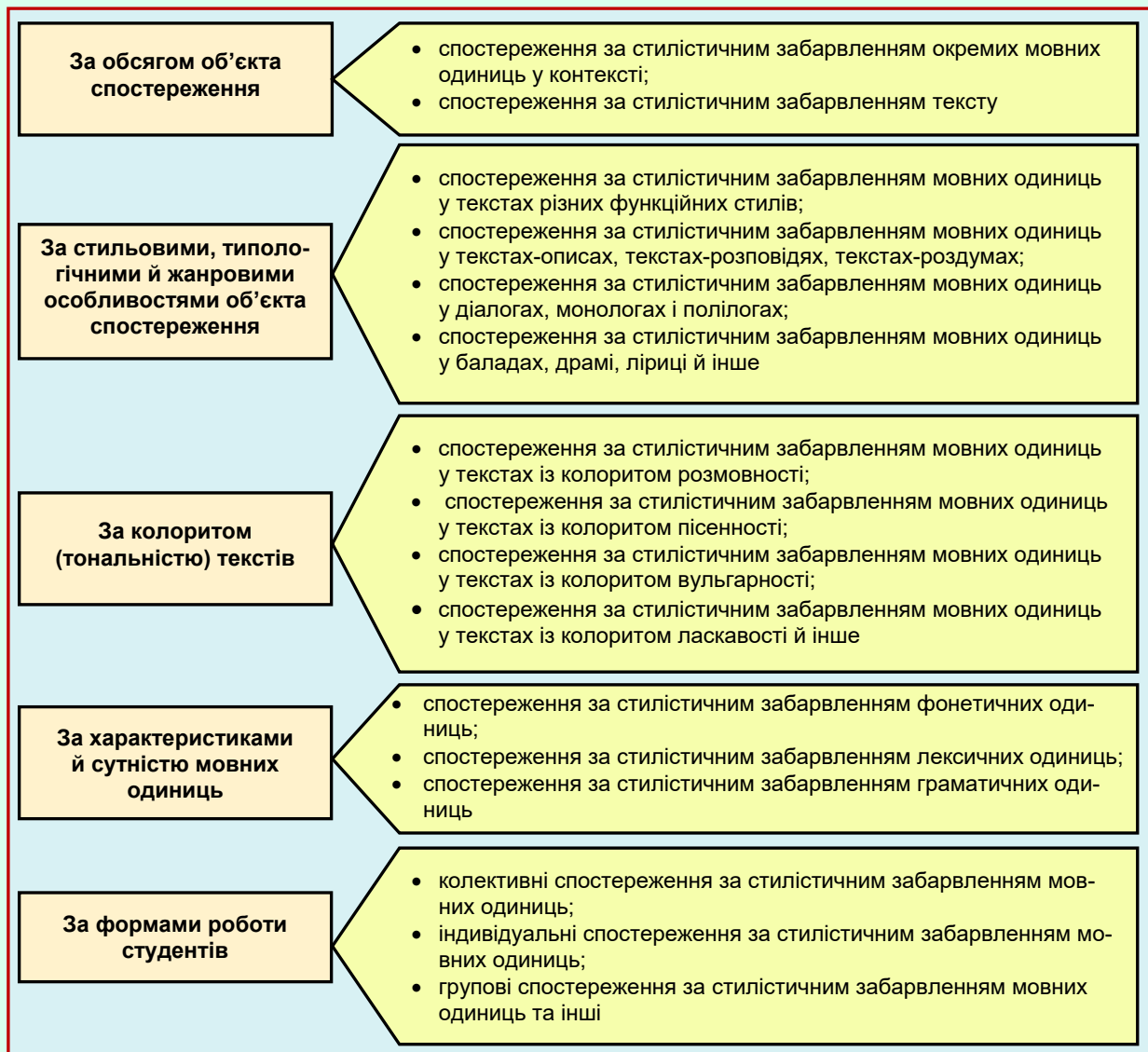
Метод спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць (інші дефініції: М. Пентилюк – *спостереження над стилістичними функціями мовних одиниць*, В. Луценко – *спостереження над стилістично диференційованими текстами*, Ю. Мельничук – *спостереження над стилістичними особливостями мови*, В. Новосьолова – *спостереження над мовними явищами*, Н. Янко – *спостереження над мовними засобами й ознаками текстів різних типів і стилів* та ін.) застосовується на початковому етапі засвоєння й розуміння певного стилістичного явища. Вирізняємо такі види спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць:

- за обсягом об'єкта спостереження: спостереження за окремими мовними одиницями в контексті й спостереження за текстами;
- за стильовими, типологічними й жанровими особливостями об'єкта стилістичного спостереження: спостереження за мовними одиницями в текстах наукового, художнього, публіцистичного й інших функційних стилів, у текстах-описах, текстах-розповідях, текстах-роздумах; у діалогах, монологіях і полілогах; у байках, баладах, ліриці, драмі тощо;
- за колоритом (тональністю) текстів: спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць у текстах з колоритом розмовності, пісенності, вульгарності, ласкавості, іронічності тощо;
- за характеристиками й сутністю мовних одиниць: спостереження за стилістичними забарвленням фонетичних мовних одиниць, лексичних мовних одиниць, граматичних мовних одиниць;
- за формами роботи студентів у процесі організації спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць: колективні спостереження, індивідуальні, групові та ін. (див. *рис. 1.3*).

Виявлено певну етапність у застосуванні методу спостереження:

- 1) вступне слово викладача: визначення мети й завдань спостережень;
- 2) ознайомлення студентів із текстом для спостереження;

- 3) робота студентів (індивідуальна, колективна, групова) із лексикографічними джерелами щодо ознайомлення із стилістичними позначками окремих слів (за потреби);
- 4) аналіз тексту (мікротексту) щодо визначення стилістичного забарвлення мовних одиниць;
- 5) обговорення виступів студентів і взаємодоповнення відповідей;
- 6) підбиття підсумків проведеного спостереження.

Рис. 1.3. Види спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць

Вартісним етапом роботи здобувачів вищої освіти є аналіз слів за стилістичними позначками в лексикографічних джерелах. Науковці по-різному кваліфікують цей різновид роботи, подеколи визнають окремим методом аналізу за стилістичними позначками в словниках і довідковій літературі та переконані в потребі його використання з навчальною метою, наприклад, спостереження за стилістичними позначками в словниках синонімів.

У закладах вищої освіти ці площини передбачають передусім самотійну роботу здобувачів.

Студенти перевіряють за тлумачним словником наявність позначок біля окремих слів (як-от: *розм., спец., церк., уроч., діал., заст.* тощо) і порівнюють зі своїми міркуваннями й висновкують про наявність певного забарвлення слів або його зміни в текстах, поданих для спостереження. Досвід викладання стилістики засвідчує цікавість студентів до такої роботи, їхню активність і старанність у підготовці до складнішого етапу – визначення стилістичного забарвлення мовних одиниць та їхніх функцій у запропонованому викладачем тексті. В процесі спостереження майбутні вчителі-словесники роблять висновки про наявність певного типу стилістичного забарвлення в словах; стилістичні функції мовних одиниць; залежність добору мовних одиниць від функційного стилю, жанру, а також ситуації й мети спілкування; особливості відтінків емоційно-експресивного забарвлення мовних одиниць; особливості порівняльних аспектів міжстильової й стилістично забарвленої лексики, зв'язки між мовними явищами тощо.

Завдання викладачів – добирати доцільні, стилістично й естетично вартісні тексти, враховувати їхній обсяг і вміло організовувати спостереження (супровідні запитання, достатній обсяг теоретичного коментування з боку студентів, і лише за нагальної потреби – викладача). Під час спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць у майбутніх учителів-словесників активізуються пізнавальні (когнітивні) можливості й розумові здібності, розвивається вміння самотійної та колективної роботи, вони набувають науково-дослідницьких умінь тощо. Вартісність методу в можливості його застосування упродовж вивчення будь-якого розділу стилістики – фонетичної, лексичної або граматичної стилістики. Цей метод якнайбільше готує студентів до здійснення стилістичного аналізу тексту.

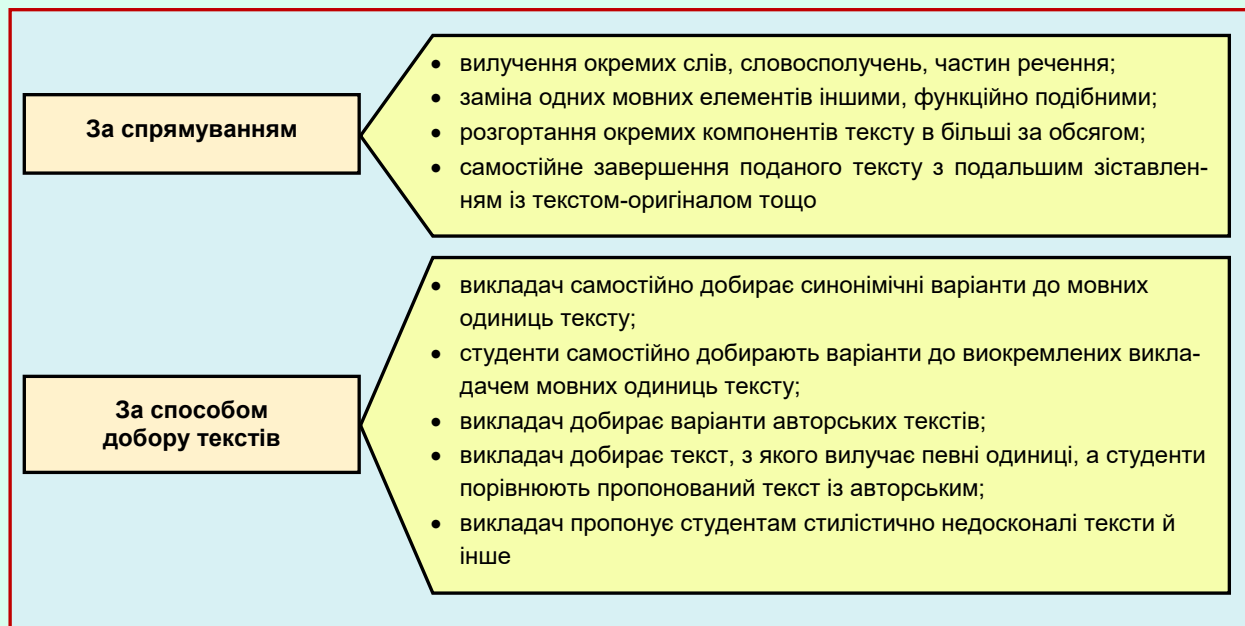
1.2. Метод стилістичного експерименту

Метод стилістичного експерименту – добір, підстановка, порівняння синонімічних мовних засобів і вмотивування їхньої доцільності в конкретному контексті. Використання стилістичного експерименту як методу навчання схарактеризували С. Караман, М. Пентилюк, Л. Рожило та ін.

Усталеними є такі різновиди стилістичного експерименту, як вилучення окремих слів, словосполучень, частин речення; заміна одних мовних елементів іншими – функційно подібними; розгортання окремих компонентів тексту в більші за обсягом (доповнення речень відокремленими й однорідними членами речення, вставними словами); самостійне завершення поданого тексту з подальшим зіставленням із текстом-оригіналом [Караман, 2000, с. 200].

Етапи методу стилістичного експерименту – спостереження за поданим авторським текстом; підстановка або спеціальний добір синонімічних варіантів (лексичних, фразеологічних, словотвірних, морфологічних, синтаксичних); визначення, зіставлення, порівняння й потлумачення змін у смислових і експресивних відтінках мовних одиниць і сприйманні тексту загалом (єдність із системою образів); висновки про доцільність – недоцільність здійснених підстановок.

Практика довела доцільність окремих способів добору текстів для стилістичного експерименту, зокрема: викладач самостійно добирає синонімічні варіанти до мовних одиниць тексту й пропонує студентам; студенти самостійно добирають варіанти до виокремлених викладачем мовних одиниць тексту; викладач добирає варіанти авторських текстів українських письменників з різних редакцій певного художнього твору (своєрідні спостереження за едицією тексту); викладач пропонує студентам текст, з якого вилучає певні мовні одиниці (наприклад, прикметники), наступний етап – студенти порівнюють пропонований текст із авторським; викладач пропонує студентам стилістично недосконалі тексти, зокрема зі шкільних творів. Узагальнену характеристику методу стилістичного експерименту подано на *рис. 1.4*.

Рис. 1.4. Види методу стилістичного експерименту на заняттях зі стилістики в закладах вищої освіти

Стилістичний експеримент можна використовувати по-різному. Ми погоджуємося з М. Пентилюк, що цей метод потребує поступового ускладнення завдань для експериментування й урізноманітнення [Методика навчання української мови, 2005]. Водночас корисною в цьому аспекті є робота зі словниками різних типів (тлумачним, фразеологічним, словником синонімів). Застосування методу стилістичного експерименту, на думку Л. Мацько, дозволяє «глибше й повніше схарактеризувати стилістичні властивості (ознаки компонентів) найпершого (авторського) тексту та апробувати стилістичні можливості підставляваних елементів мови» [Мацько, Сидоренко, Мацько, 2003, с. 15], а також «проникнути до творчої лабораторії автора, розкрити секрети його творчого успіху, збагнути художньо-естетичну цінність мовних засобів, пізнати виражальну силу слова, багатство і красу мови» [Там само, с. 18]. Важливість методу у формуванні стилістичних навичок майбутніх учителів української мови і літератури, підвищенні їхньої стилістичної грамотності, виробленні мовного чуття й вияву креативних здібностей.

1.3. Метод стилістичного аналізу тексту

У мовній освіті майбутніх учителів-словесників пріоритетним є розгляд тексту як одного із компонентів інформаційної основи педагогічного спілкування й способу передавання культури від одного покоління до іншого. Здійснення стилістичного аналізу тексту різних функційних стилів – високий щабель розвитку стилістичних умінь і навичок студентів. Лінгводидактичні аспекти стилістичного аналізу тексту віддзеркалено в працях українських (І. Гайдаєнко, Н. Дащенко, І. Коломієць, П. Кордун, О. Кулик, І. Кучеренко, О. Луценко, Ю. Мельничук, А. Нікітіна, М. Пентиліюк, Л. Рожило, Л. Рускуліс) і зарубіжних (Н. Болотнова, М. Кожина, Л. Лосєва, Т. Чижова) учених.

Стилістичний аналіз тексту кваліфікують як метод навчання (П. Кордун, М. Пентиліюк, Т. Чижова, Л. Федоренко), розпізнавальну вправу (К. Плиско), прийом навчання (М. Пентиліюк), специфічний прийом (автори «Практикуму з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах», С. Караман, Л. Рожило). Л. Мацько, О. Сидоренко й О. Мацько на означення названого методу використовують дефініцію *семантико-стилістичний аналіз* [Мацько, Сидоренко, Мацько, 2003, с. 14], П. Дудик – *семантико-стилістичний метод* [Дудик, 2005, с. 46].

Н. Захлюпана й І. Кочан стверджують, що стилістичний аналіз передбачає з'ясування особливостей мовного стилю, а також фонетичних, лексичних, граматичних, фразеологічних мовних одиниць, які формують цей стиль, увиразнюють мовлення [Кочан, Захлюпана, 2002, с. 212]. Ю. Мельничук у з'ясуванні сутності стилістичного аналізу виокремлює такі актуалітети, як оцінка вибору й уживання мовних засобів залежно від мети, змісту та особливостей спілкування, тобто з погляду комунікативної доцільності [Мельничук, 2008, с. 87].

Узагальнюючи погляди науковців, кваліфікуємо **стилістичний аналіз тексту** як метод вивчення стилістики, що передбачає характеристики функціонування в тексті мовних засобів (фонетичних, лексичних, граматичних) і визначення стильової й стилістичної своєрідності тексту.

І. Гайдаєнко небезпідставно стверджує, що формування уміння здійснювати стилістичний аналіз тексту «спирається на рецептивну діяльність, у результаті якої встановлюється взаємозв'язок між викори-

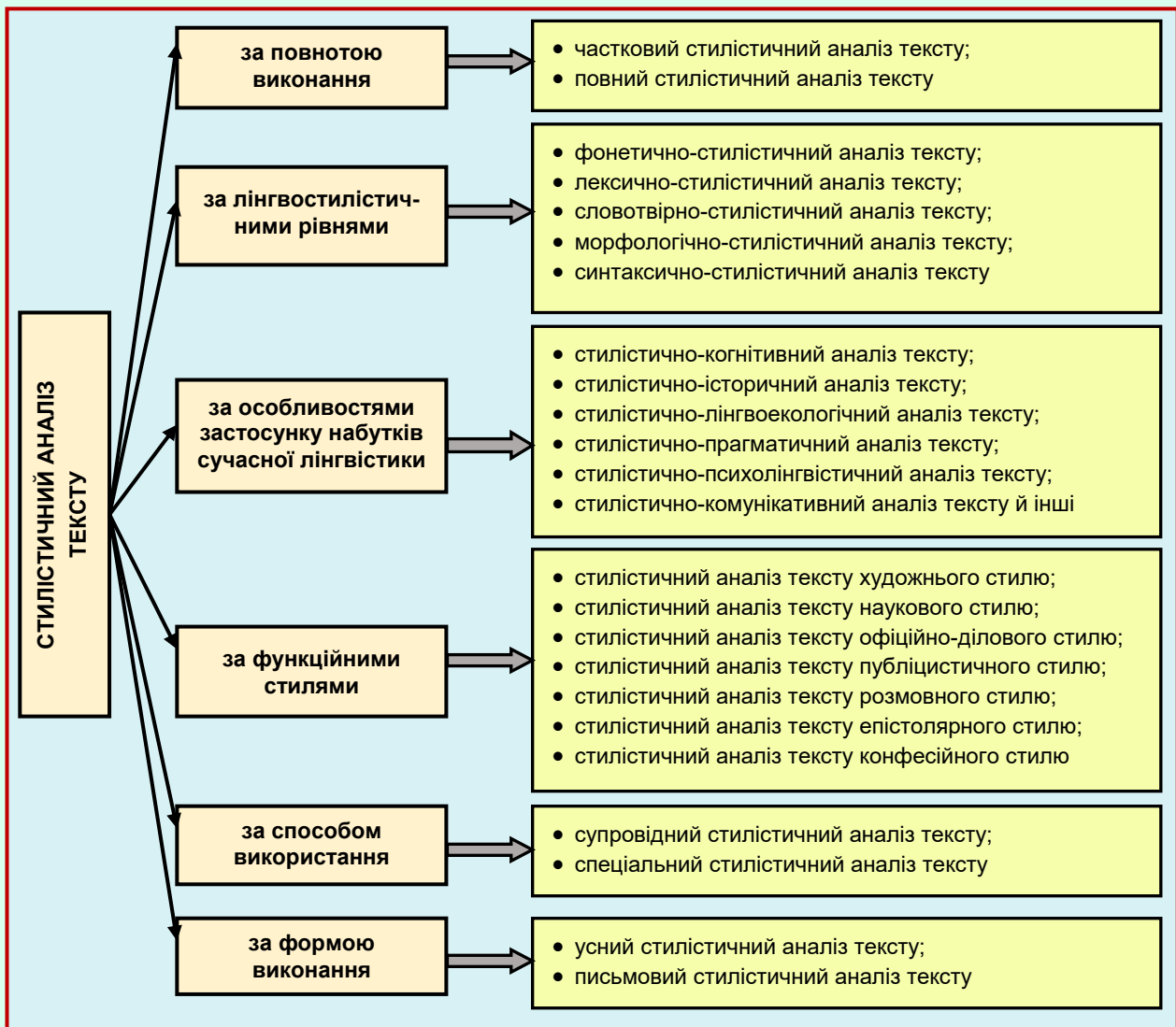
станням нейтральних і стилістично маркованих мовних засобів, а також здійснюється вплив позамовних чинників на відбір відповідних стилістичних засобів» [Методика навчання української мови, 2005, с. 329].

Під час анкетування учителів української мови й літератури на запитання про визначення рівня сформованості у них практичних умінь і навичок зі стилістики після завершення закладу вищої освіти вони відповіли так: високий – 14,5%, середній – 43,5%, достатній – 34,8%, низький – 5,8%. Окремі респонденти конкретно вказували на недостатній рівень умінь і навичок щодо виконання стилістичного аналізу тексту (8,7%). Аналогічними були й міркування студентів, які стверджували про необхідність набуття практичних стилістичних умінь і навичок, з-поміж яких вирізняли роботу з текстами різних функційних стилів і вміння виконувати стилістичний аналіз тексту [Попович, Стилiстичний аналіз тексту..., 2017].

Вартісним у процесі застосування стилістичного аналізу тексту є змістовність текстів для аналізу, послуговування текстами різних функційних стилів і жанрів, відповідність матеріалові програмових стилістичних розділів, використання набутоків неолінгвістики, здійснення опосередкованих міждисциплінарних зв'язків із літературознавчим аналізом, наступність, послідовність і систематичність у застосуванні стилістичного аналізу та ін.

В основу класифікації стилістичного аналізу тексту покладено такі критерії: повнота виконання, спосіб використання, форма виконання, лінгвістичні рівні, функційні стилі, особливості застосунку набутоків сучасної лінгвістики тощо (див. *рис. 1.5*).

На заняттях зі стилістики української мови важливим виявилось дотримання етапності застосування стилістичного аналізу тексту як методу навчання: підготовчий (пропедевтичний), початковий (ознайомлювальний), основний (дослідницький), завершальний (підсумковий). На кожному з цих етапів застосовуються певні прийоми навчання й форми роботи студентів (див. *табл. 1.1*).

Рис. 1.5. Види стилістичного аналізу тексту

Етапи стилістичного аналізу тексту

Етап	Прийоми навчання й форми роботи
<p style="text-align: center;">Підготовчий (пропедевтичний)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • оволодіння знаннями з розділів сучасної української літературної мови; • з'ясування теоретичних положень стилістичної науки; • вивчення стилістичних ознак мовних одиниць; • виконання стилістичних завдань щодо аналізу окремих стилістичних категорій; • написання часткового стилістичного аналізу
<p style="text-align: center;">Початковий (ознайомлювальний)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ознайомлення зі схемою і взірцем стилістичного аналізу; • читання тексту і його сприймання; • розуміння смислу тексту; • визначення жанрово-стильових ознак тексту й емоційно-експресивного забарвлення; • з'ясування особливостей мовної організації тексту на різних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному); • з'ясування значень незрозумілих слів
<p style="text-align: center;">Основний (дослідницький)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • самостійне написання аналізу поданого тексту; • пошук стилістично забарвлених мовних одиниць; • усвідомлення значень мовних явищ; • з'ясування доцільності використання мовних засобів; • стилістична характеристика мовних одиниць різних рівнів; • визначення стилістичних домінант; • аналіз ролі мовних засобів у творенні тропів і стилістичних фігур; • характеристика тексту з погляду нормативності мовних засобів; • художньо-стилістична інтерпретація різних мовних рівнів; • визначення впливу мовностилістичних засобів на вираження ідейно-образного й естетичного змісту, передачу основної думки й творення образної системи
<p style="text-align: center;">Завершальний (підсумковий)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • підготовка й оформлення стилістичного аналізу тексту, його перевірка; • обговорення виконаного стилістичного аналізу тексту; • виставлення вмотивованої оцінки

Розуміння майбутніми вчителями-словесниками важливості поетапного застосування стилістичного аналізу тексту призведе до пра-

вільного його використання на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти, зокрема концентрування уваги на певному (вузькому) стилістичному явищі (аналіз синонімів, фонетичних засобів, іменників, прикметників і визначення їхнього стилістичного навантаження; аналіз уривку тексту певного стилю; зіставний стилістичний аналіз текстів різних функційних стилів). Об'єктом стилістичного аналізу повинні бути тексти різних функційних стилів і жанрів, водночас, зважаючи на майбутній фах студентів, рекомендовано надавати перевагу текстам художніх творів, що вивчаються на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти.

Стилістичному аналізу притаманна чітка послідовність виконання: ознайомлення з текстом для аналізу, розпізнавання стилістичних явищ, умотивування доцільності використання мовних засобів, визначення стилістичних функцій і мовноестетичного навантаження, мотивування вибору мовних засобів. Беручи за основу напрацювання Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько [Мацько, Сидоренко, Мацько, 2003], пропонуємо схеми різних видів стилістичного аналізу, подані в *додатку С*.

Дослідження ефективності застосування методу стилістичного аналізу тексту довело необхідність залучення знань із лінгвокультурології, прагмалінгвістики, когнітивної й комунікативної лінгвістики й ін., адже щоб Сьогодні в наукових студіях усе частіше звертається увага на багатоплановість й різноаспектність стилістичного аналізу тексту, зокрема в контексті комунікативної лінгвістики [Кравченко-Дзондза, 2014], когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, лінгвокультурології тощо. С. Єрмоленко переконує: «Зважаючи на утвердження в сучасному мовознавстві психологічного, антропологічного напрямку досліджень, можна передбачити й актуалізацію відповідних методів аналізу художніх творів, спеціалізації підходів до інтерпретації художніх і нехудожніх текстів» [Українська лінгвостилістика, 2007, с. 14]. Тому, виконуючи стилістичний аналіз тексту, варто віддзеркалювати й ці площини: з'ясувати процес взаємодії автора й реципієнта (психолінгвістичний аспект), визначити інтенції, мету й прийоми впливу на адресата (прагматичний аспект), шляхи віддзеркалення індивідуально-авторської картини світу (когнітивний аспект) тощо. За особливостями застосунку набутків сучасної лінгвістики вирізняємо такі види стилістичного аналізу тексту, як стилістично-когнітивний, стилістично-історичний, стилістично-лінгвоекоекологічний, стилістично-дискурсивний, стилістично-прагматичний, стилістично-комунікативний, стилістично-психолінгвістичний та ін.

Стилістично-когнітивний аналіз передбачає характеристику принципів організації інформації в тексті, виявлення аспектів мовної картини світу, мовно-естетичних знаків національної культури. Здійснюючи стилістичний аналіз текстів, студенти мають зважати на мовленнєву реалізацію способів мислення, сферу емоцій особистості, своєрідність авторської концептосфери, ставлення особистості до повідомлюваного, способи структурування тексту (аналіз явищ, систематизування їх, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизування, класифікування) й послуговування мовними «формулами».

Пропонуємо орієнтовну схему стилістично-когнітивного аналізу тексту:

1. Виразне читання тексту.

2. Визначення функційного стилю, жанру (у художньому стилі – експресивно-емоційного колориту).

3. Аналіз фігур висування (актуалізації) – засоби висування: конвергенція (поєднання комплексу стилістичних прийомів), зчеплення (наявність подібних елементів у подібних позиціях), контраст, обмануте очікування (порушення передбачуваності подій), логічний наголос, емпатичні конструкції, графічні засоби, фігури, тропи, рими, гра слів, промовисті власні назви, ненормативні елементи мовлення, ненормативна частотність використання певного елемента мовлення тощо; залежність засобів висування від стилю (ідіостилю) автора (адресанта повідомлення); вплив засобів висування на подальше розуміння тексту.

4. Характеристика фігур-тла: найбільш важливі в контекстуальному значенні й стилістично вагомні фрагменти; розмежування фігур й тла та їхній аналіз; роль фігур-тла в тексті.

5. Аналіз інференції: додаткові концептуальні смисли; аналіз фреймів, скриптів, гештальтів, образів-моделей, сценаріїв конкретного тексту, процесів концептуалізації й категоризації тощо; стилістичні засоби актуалізації концепту в тексті, характеристика його структурно-семантичних особливостей і виокремлення стилістично істотних засобів, які сприяють актуалізації концепту:

- а) стилістичні прийоми, які беруть участь в актуалізації концепту, їхні когнітивно значущі характеристики;
- б) когнітивні механізми, задіяні в реалізації різних стилістичних категорій (оцінювальність, емотивність, образність, інтертекстуальність, імпліцитність тощо) актуалізації концепту;

- в) когнітивно значущі індивідуально-мовленнєві особливості репрезентації концептів;
- г) активізація структур знання залежно від висунення у тексті певного семантичного компонента концепту, зумовленого особливостями реалізації категорій інформативності, інтертекстуальності та ін.;
- д) способи моделювання асоціативно-сміслового розгортання концепту.

6. Висновок про цілісну концептуальну систему, що визначає когнітивну сутність стилістичного прийому.

7. Невербальні елементи повідомлення: домислення логічних елементів, яких не вистачає в описі тих чи тих подій, розпізнавання установок комунікативного акту й інтенції партнера по діалогу та ін.

Почасти стилістичний аналіз на заняттях зі стилістики обмежується характеристикою мовних засобів образності, тому звужується об'єкт стилістичного розгляду до рівня лексики й фразеології та образної семантики. Новим напрямом у пояснення стилістичних засобів стануть історичні коментарі – виконання **стилістично-історичного аналізу**, під час якого студенти мають збагнути, що суттєвим є не співвідношення «система – стиль – норма», а стиль як результат розвитку системи на тлі нейтральної норми. Виконуючи стилістично-історичний аналіз тексту, майбутні вчителі-словесники потлумачують такі аспекти:

- розповсюдженість (регулярність, частотність уживань) і епізодичність стилістичних ознак (на фонетично-стилістичному, лексично-стилістичному й граматично-стилістичному рівнях) та їхній зв'язок із суспільною епохою й розвитком української літературної мови цього періоду;

- використання тих чи тих образних засобів у інших творах певного письменника (динаміка від твору до твору), у письменників тієї ж історичної доби, в інших майстрів пера; повторюваність певних позицій у тексті, що породжує стиль і специфіку мовних засобів; продовження письменником мовностилістичних традицій чи породження інновацій; урахування в тексті вимог естетичної системи того часу; наявність відступів і їхню мету; наявність індивідуально-особистісного в тексті або перевагу традиційного (трафаретного); ступінь функційної доцільності використання позамовних варіантів, що визначається часом написання

твору; принципи відбору мовних засобів: символіка (система авторських символів і способи їхнього естетичного перетворення – евфонія, ритм, цитати, потенційні слова тощо) та композиція, або синтактика (принципи розташування слів, їхня організація в синтагмі, єдність, принципи організації тексту); семантичні характеристики слова, що змінюється в контексті; наявність переосмислень значень слов'янських слів, розвиток переносних значень, їхнє поетичне осмислення в контексті; принципи створення тексту, текстоутворювальні елементи, семантичні принципи образності слів; зв'язок між розгортанням конотацій слова й інтелектуальними потребами культури, загальнокультурний контекст конотацій тощо.

Доцільною виявилася практика вдалого відбору викладачем текстів для лінгвостилістичного аналізу (рукописів й авторизованих першодруків), зокрема з-поміж наявних варіантів, що сприяє відстеженню студентами зв'язку текстів з історією, структурною динамікою тексту. Упродовж навчання стилістики треба відмовитися від вивчення ідіолекту письменника у статистиці, адже не потрібно обмежуватися «реєстрацією і коментарем рис мови творів, які є лише одним з результатів текстового втілення ідіолекту» [Гриценко, 2007, с. 20].

Надзвичайно актуалізувалася вимога використання автентичних текстів (оригінальний, достовірний текст письменника), у яких «зреалізована мовна діяльність носія ідіолекту, та моделювання мовного довкілля, яке впливало (могло впливати) на досліджуване індивідуальне мовлення та формування рис тексту» [Там само, с. 16]. Зважаючи на різноаспектність роботи з художнім текстом на заняттях зі стилістики, викладачеві необхідно виважено здійснювати вибір основного джерела тексту. Він має ознайомитися з творчою та цензурною історією тексту й визначити його якість. Не завжди останнє прижиттєве видання художніх творів письменника найбільш якісне, позаяк «зовсім не брали до уваги те, що зміни, поправки, внесені письменником у цей останній текст, часто були вимушеними, нав'язаними цензурою або видавничими редакторами, знову ж таки, з міркувань цензурного характеру або ідеологічних, були виявом насильства над творчою волею автора» [Гончарук, 2007, с. 61–62].

У процесі виконання стилістичного аналізу автентичного тексту, студенти долають незрозумілість окремих слів, структурних елементів, відкривають мовні глибини, гармонію й безмежжя можливостей ук-

раїнської мови [Гриценко, 2014, с. 25]. Під час **порівняльно-стилістичного аналізу** основного й канонічного (остаточного) текстів, студенти звертають увагу на мовні засоби розширення сфери художнього мислення письменника, мовні особливості вдосконалення художньо-образних структур, точність уживання слова, смислове наповнення словесних образів, смислові відтінки, мовно-емоційне навантаження тощо. Етапність цієї роботи така:

1. Ознайомитися з уривком, поданим у першодруці й основному тексті, та осмислити його зміст.
2. Виокремити в тексті словесні образи.
3. Проаналізувати мовні засоби, за допомогою яких вони репрезентуються.
4. Потлумачити мовні засоби створення підтексту, конотацій і асоціацій.
5. Звернути увагу на точність і доречність слів.
6. Схарактеризувати стилістичні особливості поданих уривків на фонетично-стилістичному, лексично-стилістичному, фразеологічно-стилістичному, словотвірному-стилістичному, морфологічно-стилістичному й синтаксично-стилістичному рівнях.
7. Визначити особливості образних засобів.
8. Висновкувати про естетично-художню вартість поданих уривків.

За переконаннями С. Богдан, порівняльно-стилістичний аналіз тексту «дозволяє зіставити первинний (чернетковий) текст із його остаточним варіантом для з'ясування особливостей авторської роботи над концепцією твору» [Богдан, 2011, с. 18].

Вагомим на сучасному етапі виявився **стилістично-лінгвоекологічний аналіз тексту**, зокрема виявлення в текстах стилістичних помилок, випадків порушення стилістичних норм, засобів правильності й виразності мови та ін. Наприклад, аналіз текстів із росіянізмами й запозиченнями з інших мов як стилістичних помилок або експресивного засобу, спостереження за стилістично ненормативними текстами тощо.

Студенти отримують завдання ознайомитися зі спеціально дібраними текстами, проаналізувати їх і зробити висновок про їхню високоекологічність або низькоекологічність: доречність використаних мовних засобів, ґрунтовність, переконливість, правильність, відвертість, збудженість, дохідливість, ступінь емоційності, доречність, логічність тощо.

Пошуково-дослідницька робота майбутніх учителів-філологів передбачає віднаходження й стилістичний аналіз текстів із порушенням масмедійної екології, зі словами, які виражають негативні емоції (роздратування, злість, невдоволення та ін.) тощо. Зокрема, це можуть бути приклади неекологічної мережевої комунікації, українські неекологічні пісні, переклади художніх фільмів та ін. За спеціально дібраними текстами публіцистичного стилю студенти віднаходять негативно-оцінну лексику й обґрунтовують її доцільність або недоцільність; визначають, як українська мова реагує на зміни в сучасному суспільстві й наводять приклади неологізмів та іншомовізмів, пояснюють доцільність використання іншомовізмів у поданому тексті й пропонують питомо українські слова-замінники.

Цікавим для студентів виявився аналіз стилістичних особливостей сучасних видів комунікації, зокрема характеристика лінгвоекоекологічних аспектів інтернетного спілкування (електронні листи, смс-листування тощо) з обґрунтуванням відповідей і наведенням прикладів; потлумачення лінгвоекоекологічних особливостей листування в обраній соціальній мережі й виявлення випадків порушення мережевого спілкувального етикету. Здійснюючи характеристику текстів наукового й публіцистичного стилів, студенти віднаходять мовні засоби прояву «детоксикації» тоталітарною спадщиною тощо. Стилiстично-лiнгвоекоекологiчний аналіз текстiв сприяє формуванню в майбутніх учителів-словесників лінгвоекоекологічного мислення, виховує толерантність. Сьогодні вагомості набула терапевтична функція мови, тому студенти-філологи можуть досліджувати вплив слова на психічне здоров'я людини, визначати слова, що здійснюють деструктивні й маніпулятивні впливи тощо.

У процесі застосування сучасних видів стилістичного аналізу тексту на заняттях зі стилістики української мови в закладах вищої освіти зреалізовується вихід «стилiстичних досліджень у ширше коло мовознавчих, лiтературознавчих, фольклористичних, культурологiчних, соціально-комунікаційних тем, продиктований науково-освітніми запитаними, зокрема завданнями формування мовної особистості» [Єрмоленко, 2014, с. 4].

Стилiстично-дискурсивний аналіз тексту передбачає розгляд структурно-семантичних особливостей тексту у взаємозв'язку з екстралiнгвальними основами комунікації (вплив ситуативного контексту, умови породження висловлень і тексту). Під час виконання цього

виду аналізу важливо визначити мовні засоби відбиття авторської ідеї та авторської позиції, а також способи підпорядкування цьому необхідних стилістичних ресурсів.

Стилістично-комунікативний аналіз – потрактування лінгвістичних (відбір і організація мовних засобів різних рівнів із урахуванням мовної системи й мовленнєвої системності, зумовленої авторським задумом) і екстралінгвістичних (особистість автора й адресата, мета й завдання, що визначають комунікативну діяльність, специфіка сфери спілкування, особливості ситуації, жанр та ін.) чинників спілкування, пов'язаних із породженням тексту і його інтерпретацією. Використовуючи цей вид аналізу, студенти характеризують лінгвостилістичні аспекти естетичних площин мовленнєвого спілкування в їхньому текстовому вияві, зокрема:

- граматичні й стилістичні особливості індивідуально-авторських мовних засобів;
- текстові структури, що стимулюють пізнавальну діяльність читача;
- способи асоціативного розгортання тексту (лексичні засоби та ін.);
- особливості мовної особистості автора, мовні засоби неофіційного, невимушеного й безпосереднього спілкування;
- способи й засоби регулятивності;
- прийоми організації текстових мікроструктур, які стимулюють мовленнєву діяльність адресата та ін.

У процесі **стилістично-прагматичного аналізу тексту** здобувачі вищої освіти звертають увагу на аналіз мовних засобів впливу на адресата, типи мовленнєвого реагування на стимул, засоби успішності мовленнєвих актів та їхню інтерпретацію, засоби мовленнєвого спілкування в діалозі, бесіді, суперечці; наявність перформативних висловлень (*обіцяю..., каюсь..., визнаю...*), зокрема ментальних (*проаналізуємо, передбачимо*); мовні засоби етикетного спілкування та ін.

Використання стилістичного аналізу тексту як методу навчання на практичних заняттях потребує системних знань студентів зі стилістики української мови, їхньої попередньої самостійної підготовки. Завдання викладача – методично продумувати й вміло організовувати роботу майбутніх учителів-словесників, поєднувати колективні й індивідуальні види діяльності тощо. Варто пам'ятати про дотримання принципів на-

ступності й перспективності в роботі з різними видами стилістичного аналізу, здійснювати поступовий перехід від часткового аналізу до повного [Практикум з методики навчання української мови, 2011, с. 264].

Стилістичний аналіз тексту створює підвалини для вмотивованого добору й використання студентами мовних засобів у власних висловленнях. Цей метод формує в них уміння розпізнавати стилістично марковані мовні одиниці й декодувати їх, визначати ознаки індивідуального стилю, аналізувати тропи й фігури, а також удосконалює вміння аналізувати мовні засоби з погляду їхньої виразовості. Важливим є грамотне послуговування лінгвістичною й стилістичною термінологією, оволодіння методикою й поняттєвим апаратом стилістичного аналізу, коректна побудова тексту аналізу, вміння логічно, точно й доказово репрезентувати написаний аналіз тексту й відстоювати свої погляди й позиції.

1.4. Метод стилістичного редагування тексту

Метод стилістичного редагування тексту застосовується для набуття студентами практичних умінь редагувати тексти різних функційних стилів і жанрів, а також працювати з довідковими (інформаційними) джерелами (словниками, енциклопедіями, довідниками тощо). Редагування як навчальну вправу схарактеризував В. Мельничайко, який звернув увагу на такі аспекти, як виправлення помилок, забезпечення єдності стилю, усунення недоліків у стилістичному забарвленні висловлення, формування правильності мовлення, точності й виразності висловлень [Мельничайко, 1984, с. 155–173].

Практика навчання стилістики довела доцільність етапності стилістичного редагування тексту: пропедевтичний (підготовчий), вступний, основний, завершальний етапи (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Етапи стилістичного редагування текстів

№ з/п	Назва етапу	Завдання етапу
1.	Пропедевтичний (підготовчий)	Повторення студентами теоретичного матеріалу щодо понять <i>норма сучасної української літературної мови, стилістична норма, стильова норма</i> й видів стилістичних помилок (самостійна робота)
2.	Вступний	Актуалізація на занятті знань студентів із теоретичних питань, пов'язаних із редагуванням тексту
3.	Основний	Ознайомлення з поданим текстом для редагування та його сприймання; визначення функційно-стильової та жанрової належності тексту; пригадування стильових ознак і нормативних вимог до оформлення певних текстів; визначення «проблемних місць»; кваліфікація виду стилістичних помилок; виконання стилістичного редагування
4.	Завершальний	Представлення зредагованого тексту, підбиття підсумків роботи; аналіз роботи студентів; відповіді на запитання студентів; оцінювання роботи студентів

Об'єктом стилістичного редагування можуть бути тексти різних функційних стилів і жанрів. Позитивною є практика використання текстів із регіональних газет і журналів, інтернетної мережі, учнівських творів. Майбутні вчителі української мови і літератури можуть здійснювати стилістичне редагування текстів наукового стилю, зокрема публікацій студентів та аспірантів.

З проєкцією на подальшу професійну діяльність доречні такі завдання, як-от: висновкуйте про причини виявлених стилістичних помилок і запропонуйте методичні рекомендації з їх попередження; доберіть із засобів масової інформації тексти для можливості здійснення стилістичного редагування на уроках української мови тощо. Робота урізноманітнюється за допомогою групових завдань, зокрема розподілу студентів на групи, які виконують стилістичне редагування однакових текстів. Наступний етап – перевірка завдання. Студенти мають змогу доповнювати один одного, ставити запитання, дискутувати.

Майбутні вчителі-словесники повинні зрозуміти, що від певного функційного стилю залежить добір нейтральних (міжстильових) і стилістично забарвлених мовних засобів. Здійснюючи стилістичне редагування, важливо, щоб студенти навчилися враховувати комунікативну доцільність вибору мовних засобів, усталену в певній сфері й ситуації спілкування.

Стилістичне редагування розглядають як метод навчання стилістики, спрямований на закріплення теоретичних знань зі стилістики й оволодіння вміннями здійснювати редагування чужих і власних текстів (саморедагування). На думку М. Пентилюк, вагомість цього методу в піднесенні якості усного й писемного мовлення студентів, розвитку вмінь і навичок удосконалювати написане, виробленні вмінь розпізнавати стилістичні огріхи й виправляти їх, у запобіганні стилістичних помилок, у критичному ставленні до власного мовлення, розвитку чуття слова й здійсненні регулярного стилістичного вправлення та ін. [Пентилюк, 1984, с. 111–113]. Редагування текстів дозволяє студентам виявити й розвинути лінгвокреативні здібності.

1.5. Метод стилістичного конструювання тексту

Метод стилістичного конструювання тексту полягає у створення стилістично довершеного тексту. М. Пентилюк виокремлює такі прийоми цього методу: конструювання синонімічних словосполучень і речень, написання висловлень, перекази, твори-мініатюри, різні за стилем, укладання ділових паперів, газетних заміток, стилістичні творчі диктанти, задачі [Пентилюк, 1973, с. 18; Пентилюк, 1984, с. 104].

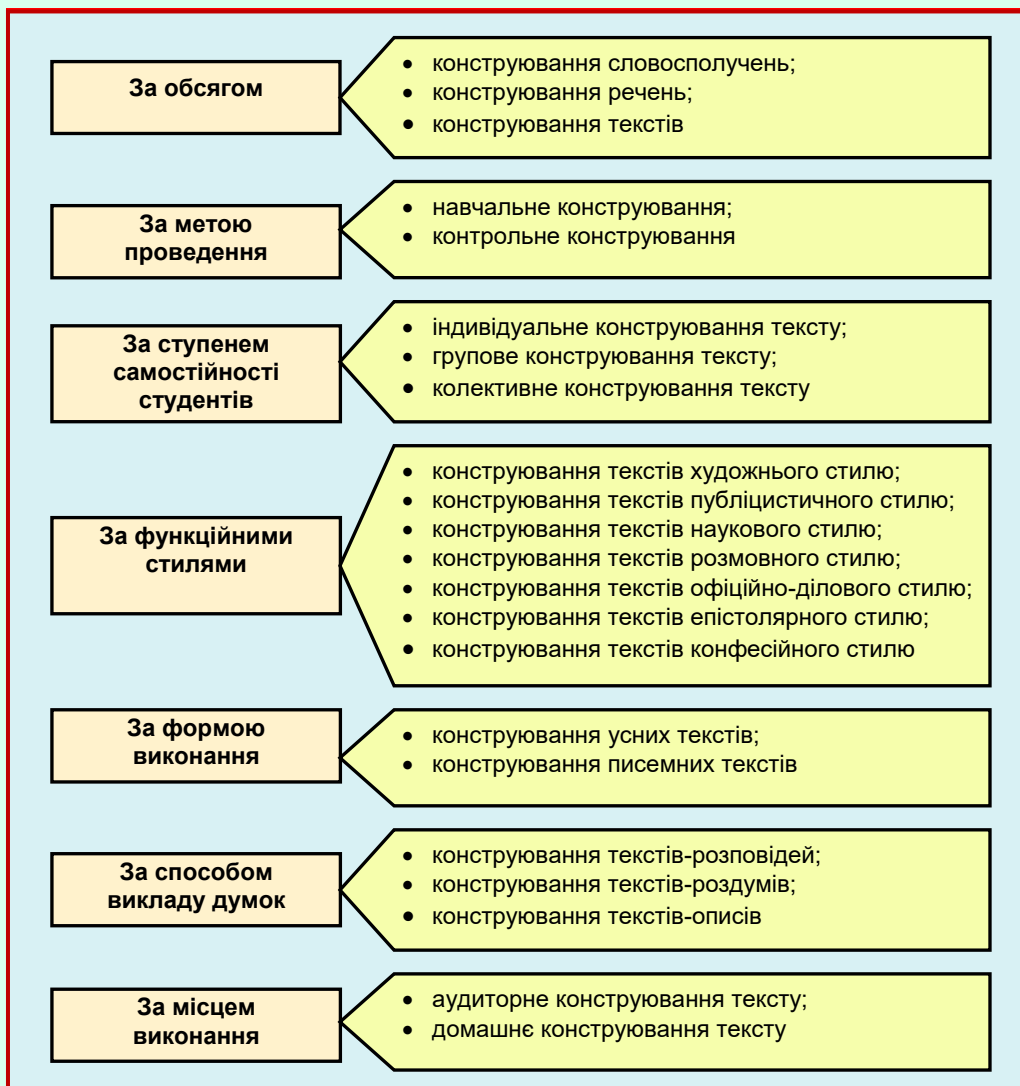
Узявши за основу класифікацію учнівських творів [Методика навчання української мови, 2005, с. 304–305], вирізняємо такі види стилістичного конструювання: 1) за обсягом – конструювання словосполучень, речень і зв'язних текстів; 2) за метою проведення – навчальне й контрольне конструювання тексту; 3) за ступенем самостійності студентів – індивідуальне, групове й колективне конструювання тексту; 4) за функційними стилями – конструювання текстів художнього, публіцистичного, наукового, розмовного, офіційно-ділового, епістолярного, конфесійного стилів; 5) за формою виконання – конструювання усних текстів і писемних; 6) за способом викладу думок (типом мовлення) – конструювання текстів-описів, роздумів і розповідей; 7) за місцем виконання – аудиторне й домашнє конструювання тексту та ін. (див. *рис. 1.6*).

Метод конструювання текстів має вдалий застосунок під час вивчення різних стилістичних тем. Цей метод доповнюють різноманітними супровідними завданнями (залежно від теоретичного матеріалу, що вивчають) (див. «Практичний складник»).

М. Пентилюк цілком слушно переконує у важливості систематичного використання конструювання й удосконалення його видів [Пентилюк, 1984, с. 104]. Популярним сьогодні є написання есе – невеликих за обсягом прозових висловлень довільної композиції, що виражають особистісні судження.

Застосування стилістичного конструювання підвищує не лише стилістичну пильність здобувачів вищої освіти, а й орфографічну й пунктуаційну грамотність, водночас збагачується й розширюється їхній словниковий запас. Студенти навчаються використовувати стилістично забарвлену й міжстильову лексику, послуговуватися у своєму мовленні мовними засобами різних рівнів, чітко будувати речення, а також ово-

лодівають уміннями текстотворення в різних функційних стилях, жанрах і типах мовлення. Цей метод розвиває креативні здібності студентів, удосконалює логічне й образне мислення й мовлення.

Рис. 1.6. Види конструювання тексту на заняттях зі стилістики в закладах вищої освіти

1.6. Метод стилістичного реконструювання (перебудови) тексту

Суттєво відрізняється від методу стилістичного редагування *метод стилістичного реконструювання (перебудови) тексту*. Стилiстичне редагування – здійснення стилістичної правки тексту: *редагувати* – перевіряти й виправляти або відповідно оформляти певний текст [Великий тлумачний словник, 2004, с. 1021], а стилістичне реконструювання – перебудова (трансформація) тексту з певною стилістичною метою: *реконструювати* – здійснювати реконструкцію, *реконструкція* – перебудова чого-небудь з метою вдосконалення [Там само, с. 1023]. Стилiстичне реконструювання й стилістичне редагування вважаємо різними методами навчання стилістики в закладах вищої освіти.

В. Мельничайко розмежує перебудову мовного матеріалу й побудову мовних одиниць і говорить про такі види перебудови, як ускладнення структури речень, зокрема їх розгортання, збільшення інформативної місткості; додавання до речень предикативних частин; розширення зв'язних висловлень: деталізація, уточнення сказаного і введення в текст нової, логічно пов'язаної з його змістом інформації; згортання мовних одиниць, щодо тексту – пропуск другорядного й узагальнений виклад потрібного змісту [Мельничайко, 1984, с. 73–102].

Метод стилістичного реконструювання тексту – це його перебудова з певною метою або за певними завданнями:

1) часткове реконструювання:

- перебудова тексту зі зміною синтаксичних конструкцій: прості речення замінити на різні види складних, багатокомпонентні речення – на декілька простих речень, прості неускладнені речення на прості ускладнені (однорідними членами речення, вставними й вставленими компонентами, звертаннями), пряму мову замінити непрямою й навпаки тощо;
- перебудова тексту із додаванням до іменників експресивно-зabarвленої лексики (епітетів, метафор);
- перебудова тексту із заміною слів фразеологічними зворотами й навпаки;

2) повне реконструювання:

- перебудова тексту одного стилю на текст іншого стилю (науковий ↔ художній, науковий ↔ публіцистичний, офіційно-діловий ↔ розмовний тощо);
- перебудова тексту через зміну типу мовлення (роздум ↔ розповідь, розповідь ↔ опис тощо);
- перебудова тексту за допомогою зміни одного жанру на інший (доповідь ↔ звіт, фельєтон ↔ репортаж, пісня ↔ гумореска, монолог (полілог) ↔ діалог, офіційний лист ↔ послання тощо) та ін.

Застосовуючи цей метод, викладач має пам'ятати про необхідність коментування текстів студентами, простежування певних змін у стилістичному оформленні й сприйманні, а також про здійснення аналізу мовних засобів.

Актуальним є використання сучасних методів навчання стилістики, зокрема «на основі прикладного мовознавства, психолінгвістичного підходу до з'ясування й закономірностей побудови і сприймання текстових одиниць» [Мойсієнко, 2006, с. 5]. У процесі вивчення стилістики української мови в закладах вищої освіти можуть застосовуватися або поєднуватися методи навчання й методи стилістичного дослідження. На думку С. Єрмоленко, ці методи повсякчас наповнюватимуться іншим евристичним змістом [Українська лінгвостилістика, 2007, с. 15]. Про використання методів у навчанні стилістики з науково-пізнавальною й навчально-виховною метою безапеляційно заявляв П. Дудик [Дудик, 2005, с. 47].

1.7. Методи «слово-образ» та аперцепційного декодування тексту

Метод «слово-образ» (С. Богдан, С. Єрмоленко та ін.) – виявлення в художньому тексті системи мовних засобів реалізації образно-естетичної функції художнього стилю. С. Богдан називає такі завдання цього методу: «досягнення найбільш адекватного прочитання авторського тексту, з'ясування через єдність слова й образу домінант індивідуального стилю письменника, відповідного літературного напрямку, інтерпретацію різних проблем семантико-стилістичної організації художнього тексту» [Богдан, 2011, с. 17]. Динаміка слів і образів у тексті простежується через аналіз мовних засобів усіх рівнів і способів їхньої взаємодії у контексті. Студенти мають пояснювати «образну перспективу» як складне поняття, що об'єднує власне мовні (мовні засоби різних рівнів тексту, що образно взаємодіють, посилюють або послаблюють певні асоціації) й позамовні чинники (творча активність автора, яка спрямовує асоціації з урахуванням досвіду читача). Надзвичайно важливим є аналіз контексту й опертя на особисте сприймання студентами тексту.

Метод аперцепційного декодування тексту полягає в здійсненні декодування структури тексту (зокрема, поетичної) за допомогою сприйняттево-пізнавального й динамічного аспектів з урахуванням внутрішньотекстового й позатекстового досвіду реципієнта [Мойсієнко, 2006, с. 6]. Текст характеризується на основі аналізу психологічних особливостей, властивостей мислення адресанта й адресата та специфіки сприймання останнього. Цікавим є встановлення відношень між реалізованим авторським задумом і сприйманням тексту. Студенти визначають, як поєднання слів впливає на їхнє сприймання, характеризують конотації, зміну значенєвості слів, актуалізації певних смислів та ін. До того ж аналізують мовні засоби віддзеркалення, наприклад, внутрішньо-почуттєвого стану ліричного героя та ін.

Зважаючи на специфіку навчання в закладах вищої освіти, в пригоді будуть й інші спеціальні методи наукового дослідження стилістики: структурно-стилістичний, статистично-стилістичний (кількісний, або квантативний), виявлення авторського підходу до застосування мовних засобів, зіставлення, лексично-семантичної сполучуваності, дистрибу-

тивний, компонентний, контекстуальний, семемний, структурно-семантичної реалізації концептів, моделювання функційно-семантичного поля тощо [Богдан, 2011; Українська лінгвостилістика, 2007].

Отже, добір методів навчання стилістики залежить від обраних підходів і принципів вивчення дисципліни, специфіки теоретичного матеріалу, рівня знань, умінь і навичок студентів, педагогічної майстерності й досвіду роботи викладача тощо. Зважаючи на те, що в закладах вищої освіти методи навчання надзвичайно наближені до методів науки, під час навчання стилістики української мови вдалим вважаємо їх конгломерат.

2. ВИДИ СТИЛІСТИЧНИХ ВПРАВ

У практиці викладання української мови в закладах вищої освіти широко використовуються вправи як послідовні багаторазові дії студентів із набуття практичних умінь і навичок. Добре продумана система вправ із лінгвістичних дисциплін сприяє активізації розумової діяльності здобувачів вищої освіти й розвиває їхню пізнавальну активність. У лінгводидактиці вищої школи систему вправ з української мови аналізували М. Греб, І. Дроздова, К. Климова, О. Кравчук, О. Кучерява, А. Нікітіна, Л. Овсієнко, О. Орлова, Н. Янчук та ін. [Попович, 2018].

Важливим засобом набуття майбутніми вчителями української мови і літератури стилістичної компетентності вважаємо виконання стилістичних вправ. За твердженням дослідників, стилістичні вправи – «усні і письмові вправи, що допомагають учням зрозуміти завдання функціональних стилів, основні риси і мовні особливості на фонетичному, лексичному, граматичному рівнях» [Словник-довідник, 2003, с. 120]; «структура, чітко окреслена послідовність розумових дій і операцій, що ґрунтується на поняттях загальномовних явищ, їх стилістичної диференціації і впливає з життєво необхідних потреб удосконалення комунікативних умінь і навичок» [Методика навчання української мови, 2005, с. 330].

Робочим вважаємо таке визначення: *стилістичні вправи* – вид вправ, спрямованих на закріплення знань зі стилістики української мови й вироблення у майбутніх учителів-словесників практичних умінь і навичок зі стилістики, вдосконалення мовного чуття й смаку, піднесення культури побутового й професійного спілкування, а також формування лінгвістичної креативності.

Розроблення основ класифікації стилістичних вправ належить М. Пентилюк, яка вирізняла їх за такими критеріями, як 1) форма виконання: усні й письмові; 2) місце виконання: класні й домашні; 3) зміст програмового матеріалу: лексично-стилістичні, фонетично-стилістичні, граматично-стилістичні; 4) роль у навчальному процесі: супровідні, спеціальні, вправи на закріплення й поглиблення знань і вмінь, або тренувальні; 5) методика виконання: колективні й індивідуальні [Пентилюк, 1973, с. 21; Пентилюк, 1984, с. 125–134; Методика навчання української мови, 2005, с. 330–334].

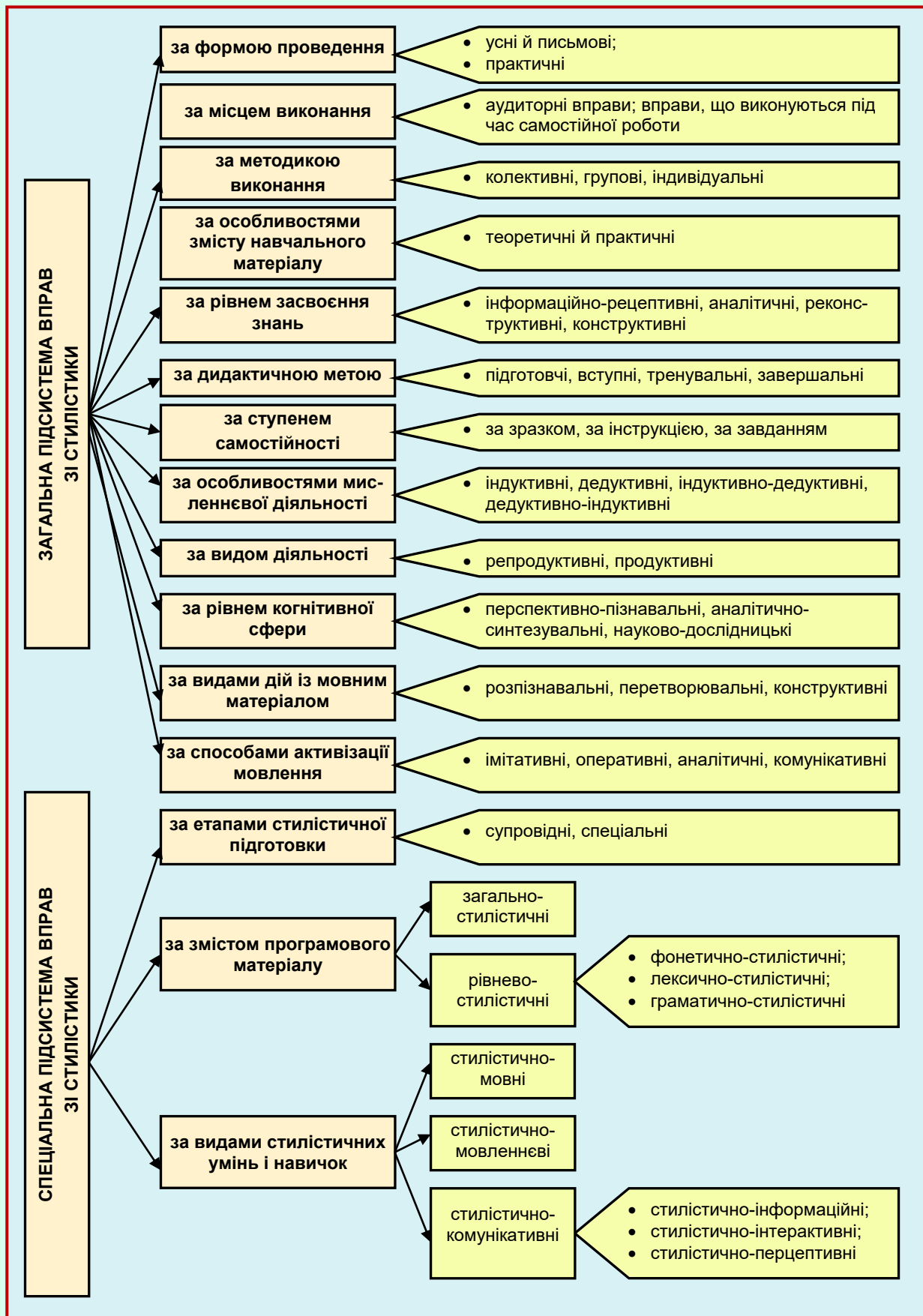
Спроби класифікувати вправи зі стилістики щодо їхнього застосування в закладах загальної середньої освіти здійснили З. Бакум, Г. Глазкова, Г. Дідук, Л. Кратасюк, О. Кулик, І. Кучеренко, В. Новосьолова, М. Пентилюк та ін., у закладах вищої освіти – З. Бакум, Н. Баранник, О. Кучерява, Т. Ліштаба, В. Луценко, О. Попова та ін.

Пошуки щодо систематизації й удосконалення системи стилістичних вправ не припиняються. Незважаючи на певний набуток, у дослідженнях подеколи трапляється необґрунтоване поєднання методів навчання стилістики й видів вправ, помилки в дефініціях, відсутність чітких критеріїв виокремлення стилістичних вправ. Сьогодні заaktuалізувалося питання визначення системи стилістичних вправ у навчанні майбутніх учителів української мови і літератури й урахування особливостей освітнього процесу закладів вищої освіти. Ми підтримуємо думки лінгводидактів (М. Пентилюк, З. Бакум та ін.) стосовно розрізнення системи вправ для навчання мови загалом і оволодіння конкретним мовним та мовленнєвим матеріалом зокрема [Бакум, 2008, с. 198–217; Словник-довідник, 2003, с. 32].

Узагальнення лінгводидактичних праць і практичний досвід роботи довели доцільність виокремлення у системі вправ зі стилістики української мови двох підсистем – загальної й спеціальної. Теоретично-методичним підґрунтям загальної підсистеми вправ зі стилістики стали студії українських лінгводидактів (З. Бакум, О. Біляєв, М. Вашуленко, С. Караман, О. Караман, А. Медушевський, В. Мельничайко, С. Омельчук, В. Онищук, М. Пентилюк, К. Плиско, І. Рахманов, Л. Рожило, Л. Симоненкова, С. Чавдаров та ін.). У цій підсистемі вправи скласифіковано за різними критеріями:

- формою проведення: усні й письмові;
- місцем виконання: аудиторні й вправи, що виконуються на етапі попередньої підготовки до практичного заняття (під час самостійної роботи студентів);
- методикою виконання: колективні, групові, індивідуальні;
- особливостями змісту навчального матеріалу: теоретичні й практичні;
- рівнем засвоєння знань: інформаційно-рецептивні, аналітичні, реконструктивні, конструктивні (креативно-конструктивні, креативно-дослідницькі);

- дидактичною метою: підготовчі, вступні (мотиваційні, пізнавальні), тренувальні, завершальні (проблемні, контрольні);
- ступенем самостійності: за зразком, за інструкцією, за завданням;
- особливостями мисленнєвої діяльності: індуктивні, дедуктивні, індуктивно-дедуктивні, дедуктивно-індуктивні;
- видом діяльності: репродуктивні (вправи на відтворення знань) і продуктивні (вправи з елементами творчого пошуку);
- рівнем когнітивної сфери: перспективно-пізнавальні (вправи на виявлення знань і розуміння теоретичного матеріалу), аналітично-синтезувальні (вправи на застосування знань, вміння аналізувати й синтезувати, порівнювати, класифікувати, аналізувати); науково-дослідницькі (вправи, що виявляють уміння потлумачувати, обґрунтовувати, досліджувати, висновкувати, узагальнювати);
- видами дій із мовним матеріалом: розпізнавальні (вправи на виявлення мовних одиниць за певними ознаками), перетворювальні (вправи на перебудову мовних одиниць), конструктивні (вправи на побудову мовних одиниць);
- способами активізації мовлення: імітативні (вправи за взірцем), оперативні (вправи щодо зміни мовних одиниць), аналітичні (вправи на аналіз мовних одиниць), комунікативні (вправи щодо складання висловлень) (див. *рис. 2.1*).

Рис. 2.1. Система вправ зі стилістики української мови в закладах вищої освіти

У дидактиці загальну підсистему вправ достатньо розроблено. Для нашого дослідження вагомим є потлумачення спеціальної підсистеми вправ зі стилістики української мови для педагогічних закладів вищої освіти. Ця підсистема зреалізовується через такі види вправ:

- 1) за етапами стилістичної підготовки: супровідні й спеціальні;
- 2) за змістом програмового матеріалу: загальностилістичні й рівнево-стилістичні: лексично-стилістичні, фонетично-стилістичні, граматично-стилістичні (словотвірні-стилістичні, морфологічно-синтаксичні, синтаксично-стилістичні);
- 3) за видами стилістичних умінь і навичок: стилістично-мовні, стилістично-мовленнєві, стилістично-комунікативні (стилістично-інформаційні, стилістично-інтерактивні, стилістично-перцептивні) (див. *рис. 2.1*).

Традиційно відповідно до етапів стилістичної підготовки студентів виокремлюють супровідні й спеціальні вправи зі стилістики української мови. На пропедевтично-настановному етапі навчання стилістики в процесі достилістичної спеціальної лінгвістичної підготовки на практичних заняттях із вивчення базових лінгвістичних дисциплін-пререквізитів здобувачі вищої освіти виконують супровідні завдання до основних щодо визначення функційно-стилістичного забарвлення мовних одиниць. Вправи «доповнюють, деталізують виучувану лексичну, фонетичну або граматичну тему зі стилістичного боку», але їх «не можна вважати основним засобом вироблення навичок, а тільки джерелом першого ознайомлення зі стилістичними особливостями мовних явищ» [Методика навчання української мови, 2005, с. 332–333]. Цей різновид вправ є підготовкою студентів до спеціального вивчення курсу стилістики. Наприклад, засвоюючи розділ «Синтаксис» у курсі сучасної української літературної мови, завданнями супровідних вправ є аналіз та визначення виражальних можливостей словосполучень і речень різних видів; побудова речень із використанням синонімічних конструкцій; з'ясування смислових відношень між однорідними членами речення; використання виражальних можливостей речень із вставними й вставленими компонентами та ін.

На інформаційно-когнітивному етапі стилістичної підготовки майбутні вчителі української мови й літератури виконують спеціальні вправи, які сприяють ґрунтовному вивченню стилістичних понять і явищ та якнайбільше формують стилістичні вміння й навички.

На означення вправ для опанування загальних понять зі стилістики використовуємо дефініцію *загальностилістичні вправи*. Такі вправи застосовуються під час засвоєння стилістичних понять *стиль, категорія функційного стилю, критерії класифікації функційних стилів, експресивні стилі, контекст, конотація, жанр, колорит* й інші.

До **рівневостилістичних вправ** уналежнюємо лексично-стилістичні, фонетично-стилістичні, граматично-стилістичні (словотвірно-стилістичні, морфологічно-синтаксичні, синтаксично-стилістичні) вправи. Виконуючи лексично-стилістичні вправи, студенти здійснюють стилістичну диференціацію словникового складу української лексики; простежують стилістичні можливості полісемії; визначають функційно-стилістичний різновид лексично-семантичних пластів, їхні зображально-виражальні можливості й закономірності застосування в різних функційних стилях; аналізують експресивне забарвлення слів; характеризують тропи та ін.

До виокремлення у спеціальній підсистемі вправ зі стилістики стилістично-мовних, стилістично-мовленнєвих і стилістично-комунікативних вправ призвели такі чинники:

1. Наявність стилістики мови (описової, стилістики ресурсів) й стилістики мовлення (функційної). За Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько, «стилістика мови вивчає, описує і кваліфікує наявні в структурі національної мови стилістичні засоби», а «стилістика мовлення вивчає використання стилістичних засобів, наявних у системі мови, в суспільній чи індивідуальній мовній практиці» [Мацько, Сидоренко, Мацько, 2003, с. 21–22]. Н. Бабич небезпідставно стверджує, що сьогодні недостатньо висвітлені в лінгвістичній літературі такі ознаки інтонації, як темп мовлення, тембр, мелодика, паузи, інтонаційна динаміка й інше, що дослідниця уналежнює до царини стилістики мовлення [Бабич, 2003, с. 23]. В академічному виданні «Сучасна українська літературна мова. Стилїстика» (за редакцією І. Білодіда) виокремлений розділ «Стилїстика усного мовлення» [Сучасна українська літературна мова, 1973, с. 503–583], у якому Д. Баранник потлумачує мовноструктурні особливості й внутрішню стилістичну диференціацію усного літературного мовлення, зокрема діалогу й монологу.

2. Поділ стилістичних умінь і навичок на дві групи (В. Мельничайко, М. Пентилюк, Т. Чижова та ін.): уміння й навички, пов'язані із за-

своєнням стилістично забарвлених засобів мови та вміння й навички, спрямовані на оволодіння стилістично диференційованим зв'язним мовленням [Мельничайко, Пентилюк, Рожило, 1982, с. 69].

3. Вирізнєння мовної, мовленнєвої й комунікативної компетентностей у процесі вивчення української мови в закладах вищої освіти й закладах загальної середньої освіти, а також мовної та мовленнєвої змістових ліній навчання в шкільних програмах з української мови (Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, К. Климова, О. Кучерук, Л. Мацько, Л. Мамчур, А. Нікітіна, В. Новосьолова, М. Пентилюк, О. Семенов, Т. Симоненко, Л. Скуратівський, Г. Шелехова та ін.).

У лінгводидактиці відомі поділи вправ за означеними критеріями та з урахуванням дихотомії «мова – мовлення», зокрема 3. Бакум – фонетично-лінгвістичні, фонетично-мовленнєві, фонетично-комунікативні [Бакум, 2010], І. Дроздова – мовні, умовно-мовленнєві, мовленнєві [Дроздова, 2010] тощо.

Стилiстично-мовні вправи спрямовано на опис і визначення стилістично забарвлених мовних засобів (фонем, морфем, слів, словоформ, словосполучень, синтаксичних конструкцій) та їх варіантних співвідношень. Їх зорієнтовують на такі аспекти:

- аналіз тексту певного функційного стилю;
- виявлення мовних ознак функційних стилів української мови, віднаходження мовних засобів (фонетичних, лексичних, граматичних), їхню класифікацію та визначення стилістичних функцій;
- характеристику експресивно-семантичного забарвлення слів;
- аналіз поєднання слів у певному контексті;
- потлумачення синонімічних синтаксичних конструкцій;
- з'ясування колориту поданого тексту;
- класифікацію мовних засобів за стилістичними й стильовими ознаками (стилістичним і стильовим значенням, стилістичним забарвленням тощо);
- виявлення й характеристику стилістично нейтральних і стилістично забарвлених мовних засобів;
- з'ясування співвідношення мовних одиниць зі сферою вживання;
- визначення стилістичного значення мовних одиниць (офіційності, академізму, риторичності, розмовності тощо);

- добір синонімічних і антонімічних мовних одиниць на різних рівнях (лексичному, фразеологічному, словотвірному, морфологічному, синтаксичному);
- аналіз тропів і фігур стилістичного синтаксису й інше.

Стилістично-мовленнєві вправи навчають студентів послуговуватися мовними одиницями різних рівнів. Їх спрямовують на перевірку рівня оволодіння базовими мовленнєвими поняттями (стилі, типи, форми мовлення, види мовленнєвої діяльності та ін.); розуміння, інтерпретування й оцінювання тексту, сприйнятого на слух, або прочитаного; розрізнення в тексті основної й другорядної інформації; здатність аналізувати текст і характеризувати його структуру, види зв'язку речень у ньому й мовні засоби міжфразного зв'язку; з'ясування семантично-естетичних і емоційно-експресивних відтінків мовних засобів у різних жанрах і видах усного й писемного мовлення; аналіз мовностилістичних особливостей монологічного й діалогічного мовлення (особливості вимови, інтонації, дотримання стилістичних норм сучасної української літературної мови, характеристика правильності побудови синтаксичних конструкцій та ін.); добір мовних засобів відповідно до стилю, жанру й типу мовлення; критичне осмислення мовленнєвої діяльності; удосконалення стилю написаного та ін. Такі вправи передбачають роботу з інтерпретування й творення текстів різних функційних стилів і жанрів.

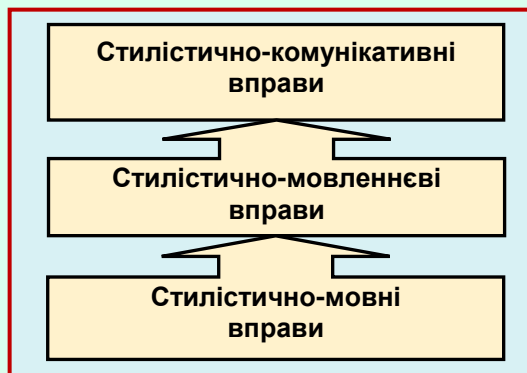
Стилістично-комунікативні вправи виробляють уміння послуговуватися мовними засобами залежно від ситуації спілкування (комунікації). Класифікацію вправ із формування комунікативних умінь і навичок здійснювали О. Біляєв, Л. Варзацька, О. Кучерява, Г. Лещенко, С. Омельчук, Е. Палихата та ін. Враховуючи розмисли О. Кучерук [Кучерук, 2012, с. 98], констатуємо, що стилістично-комунікативні вправи навчають орієнтуватися в різних ситуаціях (актах) спілкування, комунікативно виправдано добирати вербальні й невербальні засоби та способи оформлення думок і почуттів, віднаходити переконливі аргументи для спілкування, змінювати стратегію й комунікативну тактику, водночас дотримуватися культури мовлення й норм мовленнєвого етикету, толерантного ставлення до висловлень інших. Дослідниця звертає увагу на те, що одиницями комунікації є процесуальні мовленнєві акти, а не тексти [Кучерук, 2010, с. 78]. Виконуючи такі вправи, студенти застосовують знання мови в певному виді комунікації, навчаються спілкуватися з різними людьми безпосередньо або дистанційно (зокрема, он-

лайн), набувають навичок роботи в групі, оволодівають соціальними ролями й добирають для цього необхідні вербальні й невербальні мовні засоби.

На думку Ф. Бацевича, спілкування (комунікація) є комплексним поняттям й «охоплює всі можливі типи процесів взаємозв'язку і взаємодії людей: інформаційний (обмін інформацією), інтерактивний (зв'язки і впливи учасників) і перцептивний (сприйняття органами чуттів)» [Бацевич, 2004, с. 27]. Учений зазначає: «Термін «комунікація» можна вживати як синонім терміна «спілкування» з метою наголошення на процесах соціальної взаємодії, що розглядаються в їхньому знаковому втіленні» [Там само, с. 28]. Відповідно до типів взаємозв'язку й взаємодії учасників комунікації (спілкування) підвидами стилістично-комунікативних вправ є *стилістично-інформаційні, стилістично-інтерактивні й стилістично-перцептивні*.

Стилістично-інформаційні вправи спрямовані на приймання й передавання інформації та обмін думками із дотриманням норм сучасної української літературної мови. *Стилістично-інтерактивні вправи* навчають різним типам взаємодії у процесі комунікації, вмінню використовувати мовні засоби, реалізовувати комунікативні дії й стратегію мовленнєвого впливу. *Стилістично-перцептивними* називають вправи, зорієнтовані на сприймання, пізнання й розуміння комунікантами один одного, встановлення взаєморозуміння на основі взаємосприймання. Зразки стилістично-комунікативних вправ представлено в додатку У.

Стилістичні вправи за видами стилістичних умінь і навичок вибудовують ієрархію, у якій відносно початковим рівнем є стилістично-мовні вправи, середнім – стилістично-мовленнєві, найвищим – стилістично-комунікативні (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Ієрархія стилістичних вправ за видами стилістичних умінь і навичок

З-поміж дидактичних вимог до добору вправ зі стилістики української мови такі:

- відповідність сучасним підходам до навчання, принципам, методам і прийомам навчання стилістики української мови;
- єдність навчання й виховання;
- науково обґрунтована послідовність і підвищення ступеня складності;
- проблемність; глибинне й цілісне вивчення стилістичного явища;
- перспективність, наступність й систематичність;
- урахування науково-теоретичного рівня програмового матеріалу;
- зорієнтованість на розвиток особистості майбутнього вчителя;
- реалізація диференційованого й індивідуального підходу до здобувачів вищої освіти;
- єдність наукової та навчальної діяльності студентів;
- дослідницьке спрямування навчання стилістики;
- професійна спрямованість;
- здійснення міждисциплінарних, внутрішньорівневих і міжрівневих зв'язків;
- відповідність і співвідношення із розділами сучасної української літературної мови;
- охоплення різних функційних стилів, типів і жанрів мовлення;
- часткове підпорядкування змісту вправ роботі з типовими помилками в мовленні студентів;
- різноманітність змісту й видів вправ;
- оптимальне співвідношення колективних, групових, індивідуальних форм роботи та ін.

Отже, узагальнення набутих у царині педагогіки, дидактики й методики навчання мови уможливило вирізнення у системі вправ зі стилістики української мови загальної та спеціальної підсистем. Спеціальні вправи класифіковано за етапами стилістичної підготовки, змістом програмового матеріалу й видами стилістичних умінь і навичок. Стилістичні вправи якнайбільше сприяють осмисленню й закріпленню знань зі стилістики української мови, виробленню стилістичних умінь і навичок та формуванню стилістичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

3. ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сучасна особистісно зорієнтована педагогіка потребує часткового переосмислення питань організації освітнього процесу в закладах вищої освіти. Відтак актуалізувалося застосування педагогічних технологій. Ці площини досліджень привертали увагу українських (А. Алексюк, І. Богданова, С. Вітвицька, І. Дичківська, З. Курлянд, О. Падалка, О. Пехота, О. Пометун, С. Сисоєва, Т. Туркот, М. Фіцула та ін.) і зарубіжних (Б. Блум, Г. Гейс, О. Декролі, Дж. Дьюї, Дж. Келор, У. Кіппатрік, Е. Паркхерст, Р. Штайнер та ін.) педагогів і дидактів.

У науковому обігу подибуємо дефініції *освітні технології*, *педагогічні технології*, *технології навчання (дидактичні технології)*. Вважаємо, що ці поняття мають певне підпорядкування (рис. 3.1).

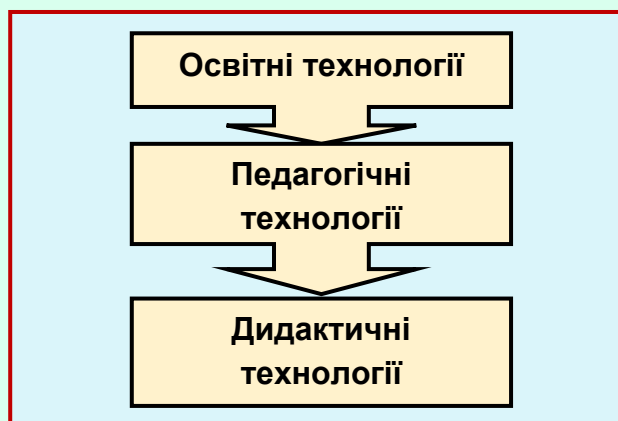

Рис. 3.1. Підпорядкування технологій в освіті

Освітні технології є найбільш загальним утворенням і характеризують загальну стратегію розвитку освіти, педагогічні технології втілюють тактику їхньої реалізації, технології навчання (дидактичні технології) визначають шляхи засвоєння конкретного навчального матеріалу в межах навчальної дисципліни. Сьогодні в дидактиці нараховується більше 500 педагогічних технологій, вирізнених за різними критеріями.

Технологія навчання – це законовідповідна педагогічна діяльність, що реалізує науково обґрунтований проєкт дидактичного процесу, і якій притаманний більш високий ступінь ефективності, надійності й гарантованості результату, ніж традиційним способам навчання.

Упровадження технологій навчання в процесі навчання української мови в закладах вищої освіти проаналізовано в студіях В. Бадер, З. Бакум, О. Горошкіної, М. Греб, Н. Грони, І. Дроздової, О. Захарчук-Дуке, Л. Златів, С. Карамана, К. Климової, О. Копусь, І. Кухарчук, О. Любашенко, І. Нагрибельної, А. Нікітіної, М. Оліяр, Г. Онкович, Н. Остапенко, Л. Попової, Н. П'яст, О. Решетілової, В. Руденко, О. Семеног, Л. Сімоненко, Л. Сугейко, Т. Симоненко, С. Шийки та ін. [Попович, 2018].

На часі впровадження технологій навчання в освітній процес закладів вищої освіти. Сьогодні відомі класифікації навчальних технологій за різними категорійними ознаками. Відповідно до тематики дослідження нашу увагу, передусім, привернули технології навчання, що уможливають оновлення традиційного освітнього процесу в закладах вищої освіти під час вивчення стилістики української мови. Зокрема, інтерактивні (кооперативне й колективно-групове навчання, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань), інформаційно-комунікаційні, медійноосвітні, проблемно-дослідницькі технології навчання, технології проєктного навчання, технології модульного навчання та ін.

3.1. Інтерактивні технології навчання стилістики

У сучасному особистісно зорієнтованому підході до навчання стилістики найбільш вагомими, на нашу думку, є інтерактивні технології навчання. Інтерактивні технології зреалізуються через діалогове навчання, у процесі якого викладач і студенти спілкуються й співпрацюють через обмін знаннями, ідеями та способами діяльності задля досягнення запланованих результатів в умовах доброзичливості й взаємної підтримки.

Інтерактивну **технологію кооперативного навчання** застосовують шляхом роботи студентів у парах, трійках і малих групах упродовж обговорення теоретичних питань, коли потрібно передусім опрацювати необхідний матеріал зі стилістики, обмінятися думками й висновкувати перед академічною групою. Так майбутні вчителі-словесники опрацюють поняття стильової норми, ознайомлюючись у групах з поглядами різних дослідників (С. Єрмоленко, Л. Мацько, П. Селігея, Т. Трошевої та ін.). Вивчаючи стилістичне навантаження антонімів, малі групи отримують для аналізу тексти різних функційних стилів, жанрів, колоритів тощо. Викладач розвиває в студентів навички спілкування, вміння досягати консенсусу, уникає великих затрат часу. Завершальний етап цієї роботи – колективне обговорення. Продуктивними є такі варіанти організації роботи груп, як *діалог*, *синтез думок*, *спільний проєкт*, *пошук інформації*, *коло ідей* тощо.

Технологія колективно-групового навчання уможлиблює одночасне обговорення студентами складних або суперечливих (що містять різні погляди) стилістичних питань. За допомогою цієї технології досить вдалим є опрацювання питань, пов'язаних із процесом метафоризації тощо. Застосовуючи *мозковий штурм*, викладач формулює проблему (наприклад, чи виправданим є послуговування питомо українською лексикою як паралеллю до термінів іншомовного походження в науковому й публіцистичному стилях), студенти висловлюють різноманітні ідеї, припущення, коментарі, відповідають на провокаційні запитання викладача, подеколи змінюють свої погляди й так доходять висновку. Насамкінець – запропоновані ідеї обговорюються й підбиваються підсумки. Завдання викладача – опосередковано спонукати студентів академічної групи брати участь в обговоренні, вислуховувати

різні (подеколи – полярні) думки й демонструвати повагу до міркувань студентів, не дозволяти будь-кому домінувати. *Метод кейсів* передбачає створення викладачем такої ситуації, коли студентам необхідно буде ухвалити певне рішення [Туркот, 2011, с. 325]. Майбутні вчителі-словесники отримують певний обсяг інформації, яка є достатньою для подальшої роботи й водночас не переобтяжує їх. Наведемо приклад вивчення теми «Стилістичні функції словотворчих засобів» за допомогою заявленої технології:

1. Позааудиторне самостійне вивчення студентами певної ситуації. Попередня підготовка передбачає опрацювання літератури, зокрема підручників і навчальних посібників зі стилістики української мови (І. Білодіда, І. Чередниченка, А. Коваль, Н. Бабиш, Л. Мацько, О. Пономарева, П. Дудика й інших), монографічних видань, а також додаткових джерел (Б. Антоненко-Давидович «Як ми говоримо», І. Вихованець «Розмовляймо українською: мовознавчі етюди», Г. Голосовська «Активні дієприкметники в українській літературній мові: уживати чи ні?», К. Городенська «Українське слово у вимірах сьогодення», Р. Зорівчак «Боліти болем слова нашого...»: поради мовознавця», Є. Карпіловська «Активні ресурси сучасного українського словотворення» і «Соціальні чинники динаміки норм в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття: система та узус», Н. Клименко «Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови», І. Кочан «Словотвірні норми і термінологія», О. Пономарів «Культура слова: Мовностилістичні поради», І. Фаріон «Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей)» й інші).

2. Формулювання викладачем основних питань кейсу. Вступне слово викладача. Зокрема, акцентування уваги на обговоренні активних ресурсів сучасного українського словотворення: заміна активних дієприкметників теперішнього часу із суфіксами *-уч(уй)/-юч(уй)* і *-ач(уй)/-яч(уй)* на віддієслівні прикметники із суфіксами *-н(уй)/-льн(уй)*: *породжуючий* → *породжувальний*; творення іменників-назв одначеної дії із суфіксом *-нн(я)*, замість нав'язаної українській мові моделі із суфіксом *-к(а)*: *оцінка* → *оцінювання*; усунення інтерфіксів *-ир-/-ір-* у дієсловах іншомовного походження: *маса жирувати* → *масажувати*, *компостирувати* → *компостувати*; відновлення префіксів *з-/-зне-*: *обезводнити* → *зневоднити* тощо.

3. Поділ студентів на окремі групи й визначення завдань:

- обговорення наукових публікацій;
- студювання праць мовознавців початку ХХ століття (О. Курило «Уваги до сучасної української літературної мови», І. Огієнко «Рідна мова», О. Синявський «Норми української літературної мови», М. Сулима «Українська фраза. Коротенькі начерки» й інші) щодо означених площин словотвірної норми української мови й здійснення порівняльних аспектів;
- потлумачення поданих висловлень:

✓ *«Наслідки дерусифікації простежуємо у лексиці, словотворенні, граматиці, правописі. У словотворенні це виявлено нині в заміні словотвірних моделей, скалькованих з російських зразків, на моделі, виформовані на внутрішніх ресурсах української мови впродовж історії функціонування її літературного стандарту. Такий процес відродження самобутності української словотвірної номінації спирається на мовну практику українського національно-культурного відродження 1920–1930-х років, періоду «коренізації» (Є. Карпіловська).*

✓ *«Тривале зросійщення українців спричинило слабе знання норм і традицій української літературної мови, особливостей її словникового складу та граматичного ладу на тлі російської мови. Тому дехто навіть з фахівців (учителів, викладачів університетів, редакторів, журналістів) сприймає повернення призабутих норм української літературної мови та очищення її від чужомовних впливів болісно, як чиюсь забаганку, примху. Ось чому так важливо нині переконати їх у необхідності цих змін та залучити до активного впровадження нових рекомендацій» (К. Городенська).*

4. Самостійна робота здобувачів вищої освіти в групах: підготовка відповідей, добір прикладів із різних функційних стилів тощо.

5. Виголошування повідомлень студентів – представників різних груп.

6. Проведення загальної дискусії.

7. Узагальнювальний виступ викладача: підбиття підсумків, загальне оцінювання роботи студентів.

Розв'язання проблем (метод «Коло ідей») навчає здобувачів вищої освіти розв'язувати проблеми й ухвалювати колективне рішення.

Застосовуємо цей метод у процесі вивчення теми «Фігури стилістичного синтаксису», зокрема для чіткого розмежування повтору та його різновидів – власне повтору, тавтології, ампліфікації, плеоназму, градації. В організації технології колективно-групового навчання найбільший застосунок мали *обговорення проблеми в загальному колі, мозковий штурм (мозкова атака), аналіз ситуації, розв'язання проблем* та ін.

Наступна група технологій – **технології ситуативного моделювання**, що передбачають «включення» студентів у спеціально змодельовані ситуації. Дослідники послуговуються термінами *симуляція* (виконання простих відомих дій) й *імітація* (ситуації, створені викладачем). На заняттях зі стилістики надають перевагу симуляційним іграм, або ситуативному моделюванню, яке є своєрідною рольовою грою. Майбутні вчителі-словесники відтворюють комунікативні ситуації під час пояснення певної стилістичної теми на уроках української мови, проведення батьківських зборів, педагогічної ради (за визначеною темою), а також аналізують мовні засоби.

У процесі застосування **технологій опрацювання дискусійних питань** використовують різні види дискусій, дебатів, методи *пресу, займи позицію, зміни позицію* тощо. Викладач визначає позиції (погляди на певну стилістичну проблему), які студенти відстоюють, призначає ведучого й експертів тощо. За допомогою цієї технології на практичних заняттях можна опрацьовувати питання використання / невикористання іменників жіночого роду на позначення посад, професій, звань (*філологиня, науковиця, професорка, лікарка, поетка, продавчиня* тощо).

Технології інтерактивного навчання якнайбільше відповідають потребам часу – навчають критичного мислення, вміння висловлювати й обґрунтовувати власні погляди, виявляють творчі здібності здобувачів вищої освіти. Водночас у майбутніх учителів української мови виформовуються вміння працювати в команді, здатність до міжособистісної взаємодії, до мотивації одногрупників і руху до спільної мети.

3.2. Інформаційно-комунікаційні технології навчання стилістики

Сьогодні вагомим складником освітнього процесу в закладах вищої освіти є **інформаційно-комунікаційні технології навчання**. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні української мови в закладах загальної середньої та вищої освіти досліджували О. Горошкіна, М. Греб, Н. Грона, І. Дроздова, О. Захарчук-Дуке, Л. Златів, І. Кухарчук, С. Караман, К. Климова, В. Коваль, Г. Корицька, О. Копусь, О. Кучерук, І. Нагрибельна, А. Нікітіна, С. Омельчук, Г. Онкович, Л. Попова, М. Починкова, О. Решетілова, О. Семенов, В. Сидоренко, Т. Симоненко, Л. Сімоненко, Л. Струганець, С. Шийка, Г. Шиліна та ін.

С. Караман упевнений, що «зміст професійної діяльності викладача передбачає наявність у нього потужних інформаційно-комунікаційних та інших ресурсів, інноваційної культури, тобто науково-методичного потенціалу, сформованого в ході проведення соціально-освітніх нововведень, а також стилю його діяльності щодо впровадження нових елементів у зміст, організацію професійної діяльності майбутнього фахівця» [Караман, 2010, с. 88]. Тому зацікавлені дослідження щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій навчання на заняттях з української мови. О. Семенов порушила питання інтеграції сучасних інформаційних технологій у професійну (навчально-пізнавальну й науково-дослідницьку) підготовку майбутніх учителів-словесників й упевнилася, що «інтегральним показником якості підготовки майбутнього вчителя-словесника з урахуванням інформаційних технологій є вияв інформаційної компетенції в поєднанні з іншими видами професійної компетенції» [Семенов, 2005, с. 297]. Розмісли з цих проблем продовжили А. Нікітіна [Нікітіна, 2015] та Л. Попова [Попова, 2014]. К. Климова обґрунтувала доцільність дистанційного навчання, що розвивається на основі нових інформаційних технологій, дослідила особливості гіпермедійної форми навчання в процесі самостійної роботи, довела ефективність комп'ютерних тестів [Климова, 2010]. О. Копусь наголосила на основному завданні під час використання інформаційно-комунікаційної технології у формуванні фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів – «доповнення й розширення можливостей традиційних засобів навчання, організація ефективної

навчально-пізнавальної діяльності магістрантів під час засвоєння й закріплення програмового матеріалу, формування в них належної мовної, мовленнєвої, комунікативної, предметної, дослідницької компетенцій» [Копусь, 2012, с. 329].

Сучасні лінгводидактичні дослідження охоплюють різні аспекти застосування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема під час дистанційного навчання української мови учнів основної школи (Г. Шиліна), розвитку культури мовлення (О. Захарчук-Дуке), контролю сформованості методичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури (Л. Сімоненко), організації самостійної роботи (І. Нагрибельна), навчання лексикології та фразеології української мови (М. Греб), професійно-спрямованої підготовки майбутніх учителів початкових класів (Н. Грона), навчання майбутніх документознавців української професійної лексики (О. Решетілова), удосконалення традиційної методики навчання української мови за професійним спрямуванням (С. Шийка) тощо.

У студійованій літературі немає єдиного тлумачення поняття *інформаційно-комунікаційних технологій*. Тому робочим вважаємо визначення В. Бикова: інформаційно-комунікаційні технології навчання – це «комп'ютерно орієнтована складова педагогічної технології, що відображає деяку формалізовану модель певного компонента змісту навчання і методики його подання у навчальному процесі, яка представлена в цьому процесі педагогічними програмними засобами і яка передає використання комп'ютера, комп'ютерно орієнтованих засобів навчання і комп'ютерних комунікаційних мереж для розв'язування дидактичних завдань або їх фрагментів» [Биков, 2009, с. 141]. О. Захарчук-Дуке й Г. Шиліна проєктують тлумачення інформаційно-комунікаційних технологій на навчання української мови й вирізняють такі актуальності, як інноваційність технічного забезпечення, високу адаптивність комп'ютерно зорієнтованих методів і засобів навчання, урахування засад індивідуалізації, диференціації та інтенсифікації [Шиліна, 2016; Захарчук-Дуке, 2015].

Інформаційно-комунікаційні технології активно застосовуються в навчанні стилістики української мови на лекціях, практичних заняттях, під час контролю за самостійною роботою студентів, проведення наукових досліджень з української мови. Зокрема, це стосується розташування комплексу навчально-методичного забезпечення дисципліни в

модульному об'єктно-орієнтованому динамічному навчальному середовищі Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), використання мультимедійних презентацій на лекційних заняттях, послуговування електронними навчальними підручниками й посібниками, підготовки студентами комп'ютерних презентаційних проєктів на практичні заняття, виконання комп'ютерних тестових завдань для контролю рівня стилістичних знань, умінь і навичок студентів та ін.

3.3. Медійні технології навчання стилістики

На заняттях зі стилістики української мови застосунок мали *медійноосвітні технології* (*технології медійної освіти, медіаосвітні технології*). ЮНЕСКО визнала медійну освіту пріоритетним напрямом педагогіки XXI століття, а її впровадження відповідає загальноєвропейським вимогам до організації освітнього процесу в закладах вищої освіти [Recommendations, 1999]. Відтак нагальним є «організація медіаосвіти вчителів, як на рівні вишівської освіти майбутніх педагогів, так і на рівні підвищення кваліфікації викладачів» [Buckingham, 1990, с. 43]. В Україні у 2016 р. схвалено нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти [Концепція впровадження медіаосвіти, 2016], відповідно до якої медійна освіта визнається неперервною, а однією з її форм є медійна освіта у вищій школі. У документі запропоновано на третьому етапі впровадження медійної освіти (2021–2025 рр.) ввести медійноосвітні складники в навчальні програми дисциплін у закладах вищої освіти. Медійна освіта може бути складником загальної освіти й інтегруватися в закладах вищої освіти в традиційні навчальні дисципліни.

В українській лінгводидактиці активно розширюються межі досліджень в царині медійної педагогіки, дидактики й методики (Л. Деркач, К. Климова, К. Овсянникова, О. Орлова, Т. Симоненко, О. Семенов, О. Свириденко, В. Сидоренко, К. Хома, М. Ячменик та ін.).

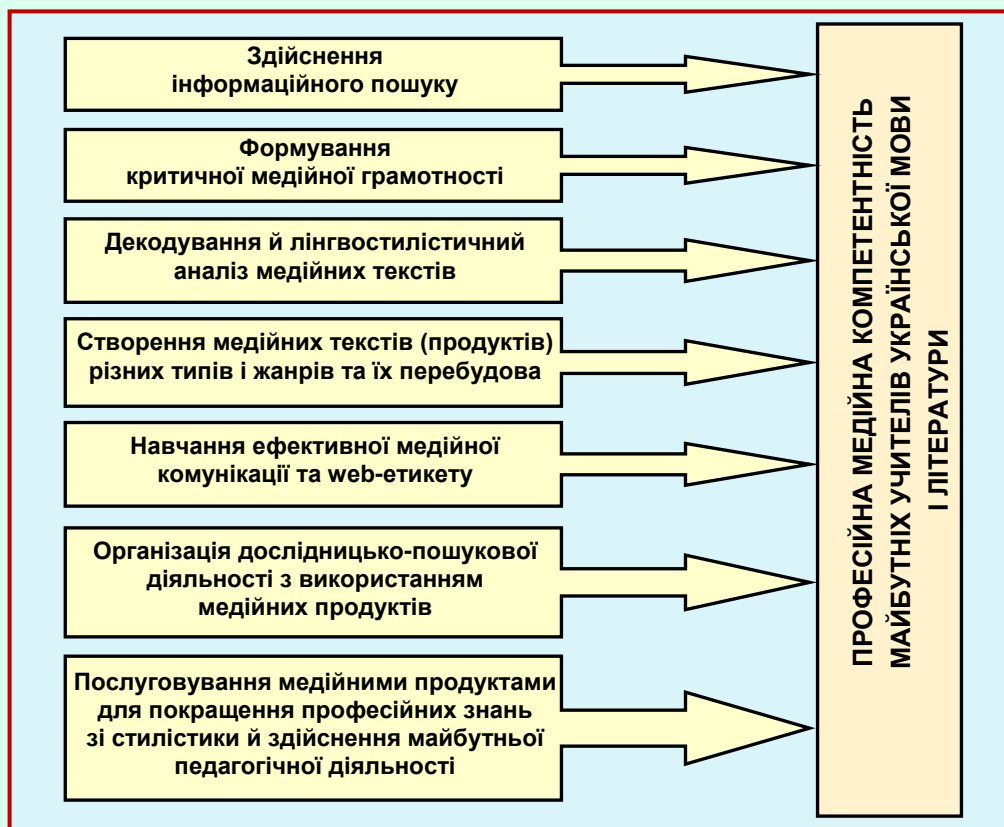
У наукових студіях, які піддавалися аналізу, зафіксовано терміни *медіапедагогіка, медіаосвіта (медійна освіта), медіадидактика (пресодидактика, мультимедіа-дидактика* (зокрема, *інтернетдидактика), теледидактика, кінодидактика), медіавиховання* та ін. З-поміж науковців немає одностайності в дефініції цієї технології. Водночас українські мовознавці й лінгводидакти (К. Городенська, Є. Карпіловська, С. Омельчук, О. Сербенська та ін.) порушують питання про заміну означального прикметникового компонента *медіа-* у складних утвореннях на спільнокореневий прикметник *медійний* [Городенська, 2013, с. 4–5]. На ці аспекти звертає увагу С. Омельчук, який говорить про відмову від чужомовних словотвірних форм *медіа-освіта, медіа-технологія, навчальний медіа-простір*, натомість – цілком правильне послуговування термінами *медійна освіта, медійна технологія, медійний навчальний простір* [Омельчук, 2015]. Відповідно до сучасних лінгвіс-

тичних концепцій у нашому дослідженні послуговуємося термінами *медійна освіта, медійна педагогіка, медійна дидактика, медійна технологія, медійний простір, медійна компетентність* тощо.

У лексикографічних джерелах *медійна освіта* трактується як сучасний напрям педагогіки, що передбачає вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно, відео тощо), й так готує їх до життя в сучасному інформаційному суспільстві, зокрема формує вміння сприймати й осмислювати інформацію з різних джерел, розуміти наслідки її впливу на психіку людини, спілкуватися за допомогою невербальних форм комунікації, послуговуючись технічними засобами й сучасними інформаційними технологіями [Гончаренко, 1997, с. 203; Педагогічний словник, 2001, с. 311]; як «процес навчання й самонавчання особистості за посередництва масовокомунікаційних засобів» [Онкович, 2007, с. 30].

На заняттях зі стилістики української мови в закладах вищої освіти медійноосвітні технології рекомендуємо впроваджувати за такими площинами: здійснення інформаційного пошуку; формування критичної медійної грамотності; декодування й лінгвостилістичний аналіз медійних текстів; створення медійних текстів (продуктів) різних типів і жанрів та їхня перебудова; навчання ефективної медійної комунікації та web-етикету; організація дослідницько-пошукової діяльності з використанням медійних продуктів; послуговування медійними продуктами для покращення професійних знань зі стилістики й здійснення майбутньої педагогічної діяльності (див. *рис. 3.2*).

В аспекті вищезазначеного важливим є питання формування *професійної медійної компетентності майбутнього учителя української мови і літератури*, під якою розуміємо наявність теоретичних знань у царині медійної освіти й практичних умінь і навичок створювати медійні тексти різних жанрів і видів, а також адаптовувати й застосовувати медійні продукти в професійній діяльності вчителя, зокрема в процесі вивчення тем зі стилістики на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти. Вважаємо, що формування медійної компетентності на заняттях зі стилістики української мови передбачає вміння студентів використовувати, критично аналізувати, оцінювати й створювати медійні тексти в різних жанрах і видах, а також застосувати їх у викладанні української мови.

Рис. 3.2. Навчання стилістики на основі медійних освітніх технологій

Під час здійснення інформаційного пошуку застосовують раціональні методи пошуку й використання аудіовізуальної й друкованої інформації. Студенти навчаються реферувати медійні тексти стилістичної тематики й репрезентувати повідомлення на практичних заняттях; віднаходять інформацію (монографії, посібники, наукові статті та ін.) із визначеної теми, наприклад, «Мовностилістичні особливості художнього дискурсу Люко Дашвар / Юрія Андруховича / Сергія Жадана / Юрія Іздрика / Любка Дереша» тощо. Означену площину технологій медійної освіти доцільно поєднувати з дослідницько-пошуковою діяльністю студентів.

Цікавими для студентів є завдання організувати й провести конференцію в режимі Skype-спілкування із актуальних проблем розвитку стилістики української мови; підготувати добірку знайдених мовних помилок в інтернетній мережі, оголошеннях, рекламах, газетах, журналах, на білдбордах, зробивши скриншоти; вирізнити види помилок, проаналізувати їх; зредагувати тексти й представити їх у формі електронної презентації; підготувати колективний дослідницький проєкт «Стилістична організація медійних текстів» та ін.

У процесі застосування медійних освітніх технологій заактуалізувалося поняття медійної грамотності. Сьогодні існують погляди про ототожнення понять *медійна грамотність (медіаграмотність)* і *медійна ком-*

петентність (медіакомпетентність) (В. Іванов, О. Волощенко, В. Різун, О. Федоров), *медійна освіта й медійна грамотність* (Д. Леміш).

Нам імпонують міркування Д. Брауна про залежність поняття *медійна грамотність* від фаху [Brown, 1991], відтак пропонуємо виокремлювати широке, або усталене й вузьке розуміння цієї дефініції. У широкому розумінні медійна грамотність – це вміння «читати» медійний текст будь-якого виду й жанру. Вузьке розуміння поняття *медійна грамотність* – здатність майбутніх учителів української мови і літератури створювати медійні тексти різних жанрів і видів, дотримуючись норм сучасної української літературної мови (фонетичних, орфоепічних, акцентуаційних, лексичних, граматичних, стилістичних) і принципів структурної побудови медійних текстів, та аналізувати медійні продукти.

Формування критичної медійної грамотності студентів передусім передбачає ознайомлення із зразковими медійними текстами. Наприклад, студенти можуть переглядати відеозаписи виступу П. Гриценка на засіданні Конституційного суду України, до Міжнародного дня захисту рідної мови та аналізувати вербальні й невербальні засоби комунікації. Майбутні вчителі української мови і літератури піддають критичному аналізу (в аспекті дотримання стилістичних і стильових норм української мови) різні медійні тексти: газетні, журнальні, інтернетні тексти (сайти, блоги, форуми, інтернетні видання, смс-повідомлення, електронні листи тощо), активно редагують їх, класифікують і аналізують мовні й мовленнєві помилки. Пропонуємо зразки завдань :

- Подивитися художній фільм (на вибір здобувача вищої освіти) й проаналізувати відповідність перекладу (у титрах) стилістичним нормам сучасної української літературної мови.
- Проаналізувати мовлення певного журналіста (в обраній передачі) щодо відповідності нормам сучасної української літературної мови. Звернути увагу на особливості темпу й тембру мовлення, особливості дикції.
- Переглянути телепередачу (на вибір здобувача вищої освіти) й проаналізувати особливості невербальної поведінки ведучого й учасників передачі та ін.
- Проаналізувати дотримання норм сучасної української літературної мови в операційній системі Microsoft Windows або Linux.
- Знайти фейковий (неправдивий медійний текст) і проаналізувати його щодо використання мовних засобів різних рівнів.

Вартісними прийомами роботи визнано декодування й лінгвостилістичний аналіз медійних текстів (телевізійних, комп'ютерних, інтернетних та ін.), адже, на думку, О. Тищенко, «переосмислення певних категорій цієї мовознавчої галузі (лінгвостилістики. – А. П.) (наприклад, від дослідження тексту як продукту взаємодії всіх мовних рівнів до аналізу його як елемента взаємодії засобів різного типу, в т. ч. немовних, у порівняно новій і надзвичайно поширеній сфері онлайн-спілкування) є надзвичайно актуальним, зокрема у зв'язку з розвитком комп'ютерної лінгвістики й аналізом тексту її методами, розвитком комп'ютерної лексикографії, осмисленням тексту в електронному вигляді» [Тищенко, 2007, с. 366–367]. Вивчаючи стилістичні ресурси різних мовних рівнів, студенти добирають тексти із газет і журналів та аналізують, наприклад, стилістичні функції синонімів, антонімів, граматичних категорій різних частин мови, звертаючи увагу на відповідність нормам сучасної української літературної мови, вирізняють тропи й фігури стилістичного синтаксису тощо. Матеріалом для аналізу можуть бути газети й журнали закладів вищої освіти, вебщоденники й блоги відомих осіб, персональні сторінки учителів української мови і літератури тощо.

Подеколи на заняттях зі стилістики інтегрують медійне й проєктне навчання, використовуючи групові й колективні форми роботи: дібрати тексти однієї тематики з різних видань (інтернетних ресурсів, радіо- й телепередач та ін.), проаналізувати мовні засоби й узагальнити результати роботи за допомогою презентації. Студенти аналізують медійні тексти стосовно застосування мовних засобів створення образності; знаходять іншомовізми (застарілі слова, сленгізми, жаргонізми), обґрунтовують їхню доцільність й пропонують (за змоги) питомо українські слова-замінники. Створення медійних текстів (продуктів) зорієнтовують на врахування типу, жанру й композиційних особливостей текстової організації, пізнавальної вартості, наявності професійно-педагогічної інформації та ін. Звертають увагу на оволодіння нормами мовного оформлення медійних текстів (замітка, репортаж, стаття, повідомлення, реклама тощо). Здобувачі вищої освіти можуть писати відгуки про телепередачу/радіопередачу, відтворювати інтерв'ю будь-якої тематики, записувати відеосюжети під час педагогічної практики й аналізувати їх з погляду використання мовних засобів, моделювати власну участь у форумах різноманітної тематики тощо. Студенти мають змогу писати тексти однієї тематики для різних адресатів, наприклад, щодо екологічних проблем сьогодення – для учнів середньої ланки, школярів

старших класів, студентів, учителів. Апробація інформаційних матеріалів відбувається в університетських газетах, на офіційних сайтах закладів вищої освіти та ін.

Важливо спрямовувати майбутніх учителів-словесників на грамотне представлення будь-якої інформації в медійних засобах: написати рекламу фахового журналу («Дивослово», «Українська мова і література в школі», «Українська мова та література» та ін.), представити на сайті досвід роботи вчителя української мови й літератури, створити форум із обговорення сучасних аспектів реформування шкільної освіти й взяти в ньому активну участь, підготувати презентацію певного закладу загальної середньої освіти, створити текст інтернетного посту на сторінку в соціальних мережах, блогах, сайтах (до Дня вчителя, До Дня рідної мови) та ін. Студенти активно створюють креалізовані тексти (мотиватори, рекламні постери, афіші). Перебудова медійних текстів передбачає знаходження інформації (політичного, соціального, психологічного спрямування) й «адаптування» її для повідомлення, наприклад, школярам, тобто відбувалася зміна адресата. Наступний етап – порівняння використаних мовних засобів у текстах.

Вартісним є навчання майбутніх учителів української мови і літератури ефективної медійної комунікації й способів дотримання мережевого спілкувального етикету, що в подальшому посприє вихованню мовного смаку, формуванню толерантного спілкування й якнайбільшого врахування терапевтичних можливостей українського слова. Наприклад, студенти добирають приклади спілкування (на вибір – між друзями, однокласниками, підлеглим і керівником, людей різного віку тощо) в будь-якій соціальній мережі й аналізують їх стосовно дотримання етикету спілкування. Особлива увага звертається на мовні засоби вираження поваги / неповаги до співбесідника, ввічливості, національних аспектів добропристойності, а також словесні форми вітання, прощання, вибачення, запрошення, побажання тощо. Здобувачі вищої освіти визначають рівень дотримання мовного етикету, аналізують культуру спілкування. З цікавістю студенти укладають пам'ятки «Мовні норми мережевого спілкувального етикету» «Правила мережевого спілкувального етикету», «Шляхи мережевого етикетно-мовного самовдосконалення» та ін. Ефективними є різноманітні дискусії, наприклад, за публікацією «Етикет в Інтернеті: Чи потрібно залишатися ввічливими зі співрозмовником, якщо між вами кілометри?» (<http://www.xktei.km.ua/files/18012.pdf>; <https://alexus.com.ua/merezhevij-etiket-tonkoshhi-spilkuvannya-v-merezhi-dlya-tix-xto-ne-xoche-uslavitisya-neviglasom/>), опрацювання й

обговорення статей у фахових часописах: О. Тищенко «Первинна самопрезентація співрозмовника в Інтернет-спілкуванні: мовний аспект», «Стиль мови Інтернет-спілкування в Національному корпусі української мови», «Мова інтернет-спілкування: стиль, норма, освіта» та ін.

Застосування медійних продуктів надзвичайно ефективно для поліпшення професійних знань із лінгвістики й стилістики української мови й здійснення майбутньої педагогічної діяльності. Дослідження мови медійних текстів дозволяє якнайбільше простежити сучасні набутки лінгвостилістики й мовознавства. Студенти з'ясовують шляхи й способи грамотного використання сучасних медійних матеріалів у процесі вивчення стилістичних тем на уроках української мови. Ознайомлюючись із найновішими публікаціями щодо потлумачення стилістичних понять і явищ, вони пропонують способи пояснення цього матеріалу школярам. У процесі виконання стилістичних вправ здобувачі вищої освіти працюють з різними інтернетними ресурсами (часописи «Українська мова», «Культура слова», сайти, електронні варіанти підручників і посібників, лексикографічні видання, персональні сторінки, сайти й блоги відомих мовознавців і лінгвостилістів тощо). Популярними були рольові ігри на медійному матеріалі й моделі педагогічних ситуацій, наприклад, із проведення фрагменту уроку пояснення стилістичної теми за допомогою електронних презентацій або відеосюжетів.

Використані форми й прийоми роботи під час застосування медійних освітніх технологій уможливили формування професійної медійної компетентності студентів. Ключовими в медійній освіті є творчі завдання, зокрема імітаційні (підготовка оригінальних медійних текстів різних жанрів і видів – статті, репортажу, оголошення, реклами, відеосюжету та ін.), ситуативні (знімкування й запис аудіовізуального медійного тексту), образотворчо-імітаційні (виготовлення афіш, колажів, рекламних текстів).

У процесі впровадження медійних освітніх технологій майбутні вчителі-словесники навчаються культурі спілкування в медіа, інтерпретують, аналізують і оцінюють медійні тексти, засвоюють форми самовираження за допомогою медійної техніки, розвивають інформаційну культуру тощо. У студентів підвищується здатність критичного мислення, креативність, формуються комунікативні вміння й мовний смак.

3.4. Технології проєктного навчання стилістики

Технології проєктного навчання беззаперечно вважаються технологіями XXI століття. Теоретичні засади проєктних технологій розробляли О. Пометун, І. Сисоєва та ін. В українській лінгводидактиці ці питання студіювали З. Бакум, Н. Бондаренко, Л. Варзацька, Н. [М.] Голуб, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Грона, Т. Груба, І. Демешко, Т. Донченко, О. Дуплійчук, К. Климова, О. Копусь, Л. Кратасюк, О. Кучерук, І. Нагрибельна, В. Ницета, Н. Остапенко, Л. Попова, Л. Проценко, Л. Рускуліс, О. Садовнікова, Н. Солодюк та ін.

Дослідники по-різному кваліфікують означене поняття – як технологію, як спосіб організації акту навчальної діяльності, як діяльність, як метод навчання, як комплексний спосіб навчання тощо. Ми погоджуємося з Н. Голуб, що використовуючи проєкти на уроках української мови в загальноосвітніх навчальних закладів варто послуговуватися дефініцією *метод навчання* [Голуб, 2013, с. 15], адже розмисли щодо проєктної технології потребували б спеціальної перебудови освітнього процесу за логікою діяльності. Однак, зважаючи на вагомість і особливості використання проєктів у освітньому процесі закладів вищої освіти, розглядаємо їх як перспективну технологію навчання, якій притаманні цілісність, інтерактивність, суб'єкт-суб'єктні відношення, наявність елементів наукового дослідження. Перераховане уповажнює на висновок про високу ефективність технології проєктного навчання на заняттях у вищій школі. Н. Бондаренко фаховито стверджує щодо недостатнього освоєння потенціалу проєктної методики, зокрема категорійну й термінологічну строкатість, фрагментарність у застосуванні й нереалізованість у навчальних виданнях та ін. [Бондаренко, 2017, с. 37]. Розглядаємо *проєктну технологію* як навчальну діяльність, яка базується на розробленні й створенні студентами конкретного результату, якому притаманна суб'єктивна або об'єктивна новизна і практична значущість, та його публічній презентації.

Ураховуючи дослідження науковців, виокремлюємо такі види проєктів:

- 1) за домінуютьною діяльністю – теоретично-інформаційні, науково-дослідницькі, прикладні (практично зорієнтовані) проєкти;
- 2) за змістом – монопроєкти, міждисциплінарні проєкти;

- 3) за кількістю учасників – індивідуальні, групові, колективні;
- 4) за тривалістю виконання – короткотривалі, середньої тривалості, довготривалі;
- 5) за типами учасників – внутрішні (студенти одного закладу вищої освіти), регіональні (студенти різних закладів вищої освіти одного міста), всеукраїнські (студенти різних закладів вищої освіти України), міжнародні (студенти українських і закордонних закладів вищої освіти).

На думку О. Пехоти, «Проектна технологія передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів» [Освітні технології, 2002, с. 150], тому вважаємо доцільним застосовувати її в процесі вивчення майбутніми вчителями-словесниками стилістики української мови. Завдання проектної діяльності зі стилістики полягає в поглибленні студентами теоретичних знань із дисципліни, формуванні вмінь розв'язувати суперечливі наукові проблеми, удосконаленні вмінь студентів здійснювати інформаційний пошук за недоступними джерелами, виконанні стилістичного аналізу текстів різних функційних стилів, жанрів і типів та ін.

Опрацювання наукової літератури та урахування власного досвіду науково-педагогічної діяльності дали змогу вирізнити підготовчий, початковий пошуково-планувальний, основний виконавський, завершальний презентувально-рефлексійний і підсумковий етапи роботи над створенням проєктів, зокрема:

1. Підготовчий етап – визначення викладачем стилістичних тем для здійснення студентами проектної діяльності, врахування індивідуальних потреб здобувачів вищої освіти, рівня їхньої підготовки, уподобань тощо. Особлива увага звертається на актуальність і ступінь новизни теми.

2. Початковий пошуково-планувальний етап передбачає теоретичний і практичний рівні. На теоретичному рівні студенти усвідомлюють тему й мету проектної роботи, опрацьовують наукову літературу, обговорюють методи дослідження, планують свою подальшу роботу, структурують теоретичний матеріал, виокремлюють проблемні питання, на практичному ознайомлюються з ілюстративним матеріалом дослідження (за потреби читають визначені художні тексти) й карткують його.

3. Основний виконавський етап – самостійна навчально-дослідницька діяльність студентів, зокрема аналіз ілюстративного матеріалу, з'ясування стилістичного навантаження одиниць певного рівня. Студенти оформлюють теоретичні й практичні напрацювання та визначають способи представлення проєкту.

4. Завершальний презентувально-рефлексійний етап – презентація проєктів зі стилістики (переважно за допомогою комп'ютерних технологій), їх захист, а також активне обговорення (бесіди, дискусії). Публічний захист уможлиблює узагальнення й систематизування знань і демонстрування результатів своєї роботи. Формою його проведення, переважно, є мультимедійна презентація, вимоги до якої формулюються заздалегідь (як щодо змісту, так і щодо оформлення).

5. Підсумковий етап, на якому викладач підбиває підсумки проєктної діяльності студентів, аналізує, оцінює її та визначає шляхи покращення й перспективи подальшої проєктної діяльності майбутніх учителів-словесників (участь у студентських наукових конференціях і конкурсах, підготовка публікацій та ін.).

На думку О. Дуплійчук, «Участь студентів-філологів у проєктно-комунікативній діяльності і безпосередньо створення особистісно значущих продуктів сприяють виникненню нових навчальних результатів, що виражається в подальшому розвитку навчальних та комунікативних вмінь, мовного і мовленнєвого досвіду» [Дуплійчук, 2015, с. 21]. Проєктні технології уможлиблюють збільшення обсягу знань студентів і набуття вмінь послуговуватися цією технологією в майбутній педагогічній діяльності. Ми погоджуємося з Т. Грубою щодо важливості забезпечення на занятті переконливої мотивації самостійної й колективної діяльності, інтегруванні навчального матеріалу, формуванні пошукових умінь і навичок та створенні «ситуації успіху» [Груба, 2015].

Схарактеризуємо види проєктів зі стилістики української мови. На означення теоретично-інформаційних проєктів використовують дефініції *інформаційні*, або *ознайомлювально орієнтовані*. Мета цього різновиду проєктів – здійснення студентами інформаційного пошуку в різних джерелах, аналіз і узагальнення інформації, висновкування. Важливою тут є аналітична робота студентів, вміння порівнювати інформацію, віддзеркалювати різні погляди науковців, опрацьовувати найновішу літературу, зокрема й іноземними мовами. Орієнтовні теми: «Відомі українські лінгвостилісти», «Діяльність Івана Огієнка в царині стилістики

української мови» тощо. Цей вид проєктів, переважно, передбачає колективну або групову діяльність здобувачів вищої освіти.

Науково-дослідницькі проєкти зі стилістики передусім потребують визначення викладачем актуальних тем. Зокрема, це стосується дослідження лінгвостилістичних особливостей (на різних рівнях – фонетично-стилістичному, лексично-стилістичному, граматично-стилістичному) мовотворчості письменників Поділля (М. Годованця, Н. Кащук, В. Нечитайло та ін.), сучасних письменників, стилістичні особливості творів яких недостатньо досліджені (М. Дзюба, О. Кузів, О. Ірванець, Г. Тарасюк та ін.), нових художніх творів відомих письменників. Такі проєкти мають відповідати вимогам до наукових досліджень, зокрема щодо послуговування методами наукового дослідження стилістики. У цих проєктах повинні вирізнятися актуальність, мета й завдання, об'єкт і предмет, матеріал дослідження, методи дослідження, визначення нерозв'язаних проблем для подальших перспектив.

Прикладні (практично зорієнтовані) проєкти зі стилістики спрямовані на результат діяльності студентів і враховують їхні соціальні інтереси. Вони стосуються роботи із дотримання норм сучасної української літературної мови й стильових норм у текстах різних функційних стилів, жанрів і типів. Наприклад, аналіз мовних засобів різних рівнів у регіональних газетах тощо. Цікаво досліджувати стилістичні особливості мовлення певного українського політика або посадовця, аналізувати утилітарний текст тощо.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти України ефективним засобом самостійної навчальної діяльності студентів є технологія проєктного навчання, зорієнтована на застосування актуалізованих знань і засвоєння нових для активної участі в проєктувальній діяльності. Під час використання проєктних технологій навчання здобувачі вищої освіти мотивуються до вивчення й дослідження лінгвостилістичних проблем, поєднують теоретичні знання з набуттям практичних умінь, самостійно застосовують знання, орієнтуються в інформаційних джерелах, розвивають критичне мислення й креативність.

3.5. Технологія модульного навчання стилістики

Технологія модульного навчання відповідає загальному модернізуванню вищої освіти в Україні, адже з 2004 року в закладах вищої освіти України розпочалося впровадження кредитно-модульної системи організації освітнього процесу (пізніше – європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи). У педагогіці й дидактиці модульний підхід до навчання досліджували А. Алексюк, А. Андрущук, І. Богданова, В. Вітвицька, В. Журавський, М. Згуровський, Е. Лузік, В. Нагаєв, П. Сікорський, М. Фіцула, Д. Чернілевський, П. Юцявічене та ін. В українській лінгводидактиці на ці питання опосередковано звертали увагу І. Демешко, І. Дроздова, О. Кардащук, В. Коваль, Л. Кричун, О. Кульбабська, О. Кучерук, Н. Остапенко, Л. Паламар, О. Семенов, В. Сидоренко та ін. Означені студії засвідчують невизначеність у термінології: *модульно-компетентнісний підхід, модульне навчання, модульний підхід, технологія модульного навчання, модульна система організації навчального процесу, принцип модульного навчання, модульний принцип навчання, модульно-розвивальна технологія, модульна технологія навчання* тощо.

У дослідженні послуговуємося дефініцією *технологія модульного навчання*, під якою розуміємо вивчення стилістики майбутніми учителями української мови і літератури, за якого зміст навчання складають логічно завершені гнучкі блоки (модулі, змістові модулі), а перевагу надають самостійному опрацюванню навчального матеріалу в зручному для здобувачів вищої освіти темпі.

І. Дроздова упевнена, що «принцип модульності вимагає розподілу і структурування навчального матеріалу з дисципліни (у нашому випадку української мови для формування професійного мовлення студентів нефілологічного профілю), контроль та діагностування знань і вмінь від рівня засвоєння та індивідуальних здібностей студентів» [Дроздова, 2010, с. 165]. Аспекти модульного підходу відбиті в навчальних і робочих програмах дисципліни «Стилiстика української мови» й інформаційному та навчально-методичному забезпеченні курсу. Дотримання модульного підходу під час вивчення стилістики передбачає реагування на сучасні запити суспільства, що призводить до акцентування на окремих темах, зміни кількості годин на вивчення того чи того навчаль-

ного матеріалу, додавання інноваційних досліджень щодо вивчення дисципліни тощо. Важливо, що студенти самостійно починають здобувати знання за допомогою не тільки паперових джерел, а й різних інформаційних ресурсів.

Особливостями технології модульного навчання стилістики є чітке структурування навчального матеріалу за змістовими модулями; варіативність і динамічність (можливості зміни змісту навчання з огляду на потреби ринку праці) навчання, «індивідуальна» швидкість опанування навчальним матеріалом; пріоритетність самостійної роботи; технологічність та інноваційність; індивідуальні науково-дослідницькі завдання; врахування можливостей і запитів студентів; паритетне спілкування викладача й студентів; усвідомлена перспектива; діагностичність; вільний доступ до інформаційних ресурсів тощо. За цієї технології індивідуалізується навчання, адже студенти самостійно визначають траєкторію опанування знань за допомогою ознайомлення з навчально-методичним забезпеченням дисципліни. Відтак визначають наступність і поступовість процесу вивчення, а надто щодо співвідношення обсягу навчального матеріалу, що засвоюється на аудиторних заняттях, під час самостійної роботи, ознайомлюються із критеріями та нормами оцінювання знань і розподілу балів за окремими видами робіт.

Отже, застосування під час засвоєння стилістики української мови технологій навчання сприяє оновленню освітнього процесу, ефективності стилістичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, гарантує вищу результативність, виявляє творчі здібності студентів та ін.

4. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасне суспільство нагально потребує педагогічних працівників нової генерації з інноваційним типом мислення. Тому в закладах вищої освіти треба змінити підходи до організації й проведення занять, подбати про урізноманітнення їх змістового й методичного наповнення.

Теоретично-методологічні засади організації й проведення навчальних занять у закладах вищої освіти відбито в працях А. Алексюка, С. Вітвицької, А. Кузьмінського, З. Курлянд, С. Туркот та ін. Методичні аспекти організаційних форм навчання здобувачів вищої освіти опрацьовували українські лінгводидакти З. Бакум, Н. Голуб, Ж. Горіна, О. Горошкіна, М. Греб, Н. Грипас, І. Дроздова, В. Загороднова, О. Караман, С. Караман, К. Климова, В. Коваль, О. Копусь, В. Мельничайко, А. Нікітіна, М. Оліяр, Н. Остапенко, М. Пентилюк, О. Потапенко, Л. Рускуліс, О. Семенов, Т. Симоненко, Л. Сімоненко, Г. Шелехова, Я. Януш та лінгвісти Н. Бабич, А. Коваль, І. Кочан, Л. Мацько, М. Плющ, Л. Струганець, І. Ющук та ін.

4.1. Лекційні заняття зі стилістики української мови

Незважаючи на періодичні спроби освітянської спільноти стверджувати про «архаїчність» лекції, вона дотепер вважається найпоширенішим видом навчальних занять у закладах вищої освіти. У науково-педагогічній літературі (А. Алексюк, С. Вітвицька, О. Глузман, В. Загвазінський, А. Кузьмінський, З. Курлянд, О. Мороз, В. Салов, О. Семенов, З. Слєпкань, С. Смирнов, С. Туркот та ін.) достатньо ґрунтовно проаналізовано теоретичні й методичні аспекти лекційних занять: функції, види, значення, методичні завваги до організації окремих етапів, риторичні вимоги тощо [Попович, 2018, с. 215-216].

Науковці визначають лекцію як *дидактичну модель, метод навчання, технологію, форму навчання, засіб навчання, педагогічну систему, форму викладання* тощо, однак відповідно до нормативних документів у галузі освіти кваліфікуємо лекцію як вид навчальних занять. Лекція – основний вид навчальних занять у закладах вищої освіти, призначений для засвоєння теоретичного матеріалу з навчальної дисципліни за допомогою педагогічної взаємодії студентів і викладача.

У лекційних заняттях зі стилістики вирізняємо такі етапи:

- 1) підготовчий – визначення теми заняття, добір літератури, опрацювання наукових джерел, структурування матеріалу, написання тексту лекції;
- 2) вступний, на якому оголошують тему, мету заняття, план, літературу (основну й допоміжну), а також ознайомлюють здобувачів вищої освіти з питаннями, винесеними на самостійне опрацювання;
- 3) початковий, що передбачає актуалізацію опорних знань, умінь і навичок студентів;
- 4) основний, завданням якого є виклад теоретичного матеріалу, зокрема потлумачення стилістичних функцій мовних одиниць різних рівнів, ознайомлення із площинами вивчення стилістичних явищ у закладах загальної середньої освіти;
- 5) завершальний етап – формулювання висновків за кожним пунктом плану, методичні поради й стимулювання подальших наукових пошуків, відповіді на запитання студентів (див. *рис. 4.1*).

Рис. 4.1. Етапи лекцій зі стилістики української мови

Досвід науково-педагогічної діяльності свідчить, що на підготовчому етапі лекційних занять під час визначення тем потрібно враховувати й врівноважувати інформаційний обсяг дисципліни (навчальна програма дисципліни), теми практичних занять і питання, винесені на самостійне опрацювання; добирати питання до лекційного заняття без надмірної подрібненості; уникати дублювання відомостей з сучасної української літературної мови та враховувати відповідність визначеної теми й питань, які розглядатимуться тощо. Подаємо орієнтовні теми лекційних занять зі стилістики української мови:

1. Стилiстика української мови як лiнгвiстична наука й навчальна дисциплiна (2 год.).
2. Фоностилiстика (2 год.).
3. Лексичнi засоби стилiстики (4 год.).
4. Стилiстика фразеологiчних одиниць (2 год.).
5. Стилiстичнi засоби словотвору (2 год.).
6. Стилiстичнi особливостi iменника (2 год.).
7. Стилiстичне використання прикметника, числiвника та займенника (2 год.).
8. Стилiстичнi властивостi дiєслова (2 год.).

9. Стилістичні можливості односкладних речень (2 год.).
10. Стилістичні особливості речень з однорідними й відокремленими членами (2 год.).
11. Стилістика речень із вставними і вставленими конструкціями та звертаннями (2 год.).
12. Стилістичні функції складних речень. Стилістичні ознаки багатоконпонентних ускладнених синтаксичних структур. Період і його стилістичне використання (2 год.).
13. Фігури стилістичного синтаксису (2 год.).

Зважаючи на наявність у студентів знань про мовні одиниці різних рівнів, які вони засвоїли на заняттях із дисциплін-пререквізитів (сучасної української літературної мови, діалектології, старослов'янської мови та ін.), важливим на початковому етапі лекцій є актуалізації опорних знань майбутніх учителів-словесників. Наприклад, вивчаючи тему «Фразеологічні засоби стилістики», варто пригадати визначення фразеологізму як особливої одиниці мови, назвати типологічні ознаки фразеологізмів і їхню класифікацію. Доцільно провести відтворювальну бесіду, роботу за опорними схемами й таблицями тощо. Викладач на занятті вчасно й толерантно має спрямовувати й коригувати відповіді студентів, організовувати міні-дискусії й диспути, дбати про раціональний розподіл часу тощо.

Наявність у підручниках і навчальних посібниках зі стилістики великого за обсягом теоретичного матеріалу з сучасної української літературної мови не означає необхідності його подання в лекції. Цей матеріал, насамперед, зорієнтований на здобувачів вищої освіти, він частково полегшує здійснення пошуку в додаткових інформаційних джерелах.

Основний етап лекційних занять передбачає безпосереднє подання інформації, зокрема залучення інноваційного теоретичного матеріалу зі стилістики сучасної української мови: нові антропоцентричні тенденції, інтерпретативна й рецептивна стилістика, динамічні моделі функційного стилю, стандарти публічної комунікації, варіантність комунікативної поведінки, тип мовомислення, інтеграційність лінгвостилістики, антиестетика мови, динамічний літературний стандарт, мовна свідомість сучасника тощо. Теорія має відповідати набуткам української й зарубіжної лінгвістики та лінгвостилістики. Як ілюстративний матеріал на лекціях використовують приклади різножанрових текстів, творів су-

часних українських письменників, інтернетного листування, sms-листування, текстів реклами тощо.

Зауважимо, що сьогодні викладач – не єдине джерело інформації, адже сучасним студентам вона доступна (інтернетні джерела, публікації у фахових часописах, навчально-методична література). Важливим є вміння працювати з великими масивами інформації, робити й репрезентувати висновки, вибудовувати траєкторії вивчення здобувачами вищої освіти теоретичних відомостей, які будуть їм цікавими й мотивуватимуть на подальше поглиблене опрацювання окремих питань.

Відмова від авторитарної комунікації й панування на лекціях педагогіки партнерства, урахування студентоцентрованих площин цілком відповідає вимогам часу й потребам реформування освітянської галузі. Основний етап лекційного заняття виформовує такі вміння студентів, як здатність до співпраці, робота в команді й здійснення взаємодопомоги тощо. Необхідно здійснювати випереджальне професійне спрямування на лекційних заняттях, зокрема ознайомлювати із аспектами вивчення стилістичних явищ у закладах загальної середньої освіти. Лекційний матеріал повинен великою мірою відповідати очікуванням і потребам здобувачів вищої освіти, зорієнтовуватися на їхню майбутню професійно-педагогічну діяльність.

Завершальний етап лекційного заняття передбачає формулювання висновків за кожним пунктом плану, методичні поради й стимулювання подальших наукових пошуків здобувачів. Відведення часу для відповідей на запитання слухачів сприятиме ініціативності студентів і посилюватиме рівень їхньої мотивації. У здобувачів і викладача поступово зароджуються партнерські стосунки. Тільки викладач з високим рівнем знань, ерудиції, педагогічної майстерності належно ставиться до проведення цього етапу лекційного заняття.

Як свідчить аналіз освітнього процесу закладів вищої освіти, із традиційних лекцій у курсі стилістики української мови переважають інформаційні (тематичні). Під час їх проведення доцільно використовувати відтворювальну (репродуктивну) бесіду – обговорення зі студентами окремих площин теми. Про необхідність включення елементів бесіди до лекцій засвідчують лінгводидактичні джерела, адже це активізує пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти й спонукає їх до мисленнєвої діяльності.

З теми «Стилістика української мови як лінгвістична наука й навчальна дисципліна» проводять вступну (ознайомлювальну) лекцію, що передбачає ознайомлення здобувачів вищої освіти зі стилістикою як лінгвістичною дисципліною, її метою й завданнями, історією розвитку стилістики української мови, напрямками, галузями й аспектами стилістики (зокрема, сучасними – когнітивна стилістика, комунікативна, прагматилістика, гендерна, медійна, креативна, графічна та ін.), основними поняттями стилістики, методами. На цій лекції простежують зв'язок стилістики з іншими лінгвістичними й нелінгвістичними дисциплінами. Переважає пояснювальний метод подання інформації, тому що викладач формує в студентів вихідні поняття дисципліни, зорієнтовує в її структурі.

Читання лекцій розкриває особистість та інтелект викладача, адже результативність заняття залежить від викладача, а не від студентів. На заняттях із мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін актуальності набувають мовленнєві стратегії й тактики читання лекцій, принципи ефективного педагогічного діалогу, вимоги дотримання техніки мовлення, правильної дикції, послуговування невербальними засобами комунікації, елітарного стилю мовленнєвої поведінки тощо. Докладно ці аспекти відбиті в наукових працях Н. Голуб, Ж. Горіної, О. Горошкіної, С. Карамана, К. Климової, О. Кучерук, А. Нікітіної, В. Нищети, М. Пентилюк та ін.

З огляду на описані вище особливості організації й проведення лекційних занять зі стилістики для майбутніх учителів української мови і літератури окреслено певні вимоги (щодо структури, змісту, видів співпраці викладача й студентів), які сприятимуть ефективності занять такого виду (див. *рис. 4.2*).

Сучасні шляхи розвитку вищої освіти в Україні передбачають її реформування щодо упровадження в освітню практику особистісно зорієнтованого підходу. Розв'язати цю проблему можна, якщо освітній процес спрямовувати на розвиток активності, самостійності, творчих можливостей кожного студента. Тому сьогодні здійснюють активний пошук і випробування різних форм та методів діяльності. Викладач має виступати не стільки джерелом знань і контролювальним суб'єктом, скільки організатором самостійної активної пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, їхнім консультантом і помічником. Необхідно залучати студентів до активного пізнавального процесу, стимулювати

застосування отриманих знань на практиці, сприяти співпраці під час розв'язання різноманітних проблем, а також дозволяти висловлювати й аргументувати особисті думки й міркування.

Рис. 4.2. Узагальнені вимоги до лекційних занять із стилістики української мови

4.2. Нетрадиційні лекції зі стилістики української мови

Ефективність підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти залежить від застосування нетрадиційних форм проведення навчальних занять, що ґрунтуються на сучасних позиціях духовного й професійного розвитку особистості. Теоретичні й практичні аспекти інноваційних форм організації освітнього процесу під час викладання української мови досліджували З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, О. Кучерук, І. Кухарчук, О. Любашенко, Л. Мацько, Н. Науменко, А. Нікітіна, М. Пентиліук, Н. Остапенко, О. Попова, В. Руденко, О. Семенов, Т. Симоненко та ін.

Проблемна лекція – це апробація багатоваріантних підходів до розв’язання певних лінгвостилістичних проблем. Вона активізує пошукову й дослідницьку діяльність студентів. Доречними на лекційних заняттях зі стилістики української мови вважаємо такі способи створення проблемних ситуацій: визначення заздалегідь проблемних питань лекції, оголошення їх на вступному етапі лекції й обговорення на завершальному етапі; зіставлення новітніх (або суперечливих) поглядів науковців на стилістичні явища й з’ясування позиції студентів; доведення студентами висунутих гіпотез, їх перевірка й обґрунтування висновків; створення викладачем проблемної ситуації й розв’язання її студентами; «провокування» студентів висловлювати різні позиції тощо.

Вивчаючи основні поняття стилістики, студенти беззаперечно володіють знаннями про традиційний підхід до поділу функційних стилів. Водночас є багато суперечливих і проблемних питань, які викладач оголошує студентам перед читанням лекції: *Чи погоджуєтеся Ви з думкою, що художній стиль посідає особливе місце з-поміж функційних стилів?; Чому офіційно-діловий стиль вважається найбільш книжним?; Чи доцільно, на Вашу думку, встановлювати психологічні й прагматичні передумови існування стилю?* та ін. Відповіді на ці питання озвучуються на завершальному етапі лекції. Доцільно ознайомити студентів із поглядами дослідників на виокремлення інформаційного стилю (Ю. Арешенков, Д. Баранник, Г. Солганик, В. Костомаров, А. Швець та ін.) та провести дискусії «Мова права як окремих функцій-

ний стиль» (Д. Баранник, Н. Артикуца та ін.); «Чи ідентичними є поняття «публіцистичний стиль» і «стиль масової інформації»?», «Епістолярний стиль – це окремий стиль чи підстиль розмовного або художнього?»; «Чи потрібно виокремлювати ораторський стиль?» тощо.

Під час створення проблемних ситуацій використовуємо міркування С. Єрмоленко, висловлені у виданні «Нариси з української словесності». Зокрема, увагу майбутніх філологів можна зосереджувати на з'ясуванні таких питань: чому «часто розмовному й художньому стилеві відмовляють у статусі окремих функційних різновидів мови»? [Єрмоленко, 1999, с. 284]; чому «кількість і якісний характер функціональних стилів в історії літературної мови не залишаються незмінними»? [Там само, с. 299]. Студенти доводять думку про те, що «художній стиль опосередковано відбиває всі ті процеси, що характеризують розвиток сучасної літературної мови» [Там само, с. 303]. Вони можуть виявляти своє ставлення до нових акцентів у визначенні функційного стилю: стиль – функційно-комунікативне утворення літературної мови; стиль – тип соціальної мовної діяльності; стиль – тип мислення; стиль – феномен національної культури [Єрмоленко, 2012] тощо. Актуальним буде з'ясування проблемного питання про правомірність заміни (з огляду на питому українські словотвірні норми) термінів *функціональний стиль* і *функціональні особливості* та *функційний стиль* і *функційні особливості* тощо.

Важливо ознайомити майбутніх учителів української мови і літератури з етапністю вивчення функційних стилів у закладах загальної середньої освіти (5 клас – науковий, художній, розмовний стилі; 6 клас – офіційно-діловий стиль; 7 клас – публіцистичний стиль) і з'ясувати їхню думку про те, чому публіцистичний стиль школярі починають системно вивчати лише в 7 класі.

Джерелами виникнення проблемних ситуацій є з'ясування понять *стиль мови* і *стиль мовлення*; *стильові різновиди мови*, *експресивні стилі*, а також питань, пов'язаних із поясненням того, чи є поняття норми базовою категорією під час визначення функційних стилів.

Готуючись до проблемних лекцій, викладач має ґрунтовно опрацювати теоретичний матеріал і ознайомитися із сучасними мовознавчими тенденціями, вміти аналізувати й виокремлювати проблемні питання й створювати проблемні ситуації, прогнозувати перебіг і резуль-

тати цього процесу тощо. Здобувачі вищої освіти через проблемні лекції засвоюють елементи наукового дослідження: формулювання теми, планування шляхів і дій для її розв'язання, висунення гіпотез, їх перевірка й доведення. За допомогою елементів проблемного навчання студенти перестають пасивно сприймати лекційний матеріал, навчаються мислити, порівнювати, самостійно робити висновки, підвищується їхня активність. Проблемні лекції – один зі способів залучення студентів до самостійного науково-дослідницького пошуку, ефективний засіб розвитку пізнавальної активності й творчості та підготовки до майбутньої професійної діяльності.

На **лекції-конференції й прес-конференції** зі стилістики запрошують відомих мовознавців, зокрема лінгвостилістів, викладачів закладів вищої освіти України, а надто в період проведення наукових форумів. Вартісність лекцій залежить від ступеня актуальності дібраних питань. Наприклад, з теми «Функційні стилі української мови»: динамічні моделі функційних стилів української мови; відбиття мовно-предметних знаків часу в різних жанрах функційних стилів української мови; аспекти зміни стильової норми сучасної журналістики; елементи усності в публіцистичному стилі; сучасні площини варіантності стильової норми; новітні теорії функційних стилів української мови та ін.

Цікавим різновидом проведення таких лекцій є залучення студентів до організації занять. Вони самостійно створюють оргкомітет конференції, виготовляють інформаційний лист і програму конференції, визначають доповідачів та опонентів та ін. Основне завдання викладача полягає в умілому координуванні роботи студентів на підготовчому (добір основної й допоміжної літератури, вибудовування формату доповідей тощо), основному (активізування роботи студентів, організування дискусій, інтенсифікація роботи та ін.) й завершальному (підбиття підсумків, умотивоване оцінювання) етапах.

Лекції-конференції та прес-конференції активізують навчально-пізнавальну й науково-дослідницьку діяльність студентів, розвивають творче мислення та є підготовкою до участі студентів у конкурсах студентських наукових робіт, олімпіадах, у наукових форумах тощо.

Лекція-бесіда (лекція-діалог з аудиторією) передбачає безпосередній контакт викладача зі студентами. Цей різновид лекції дозво-

ляє визначати зміст теми викладу навчального матеріалу з урахуванням особливостей аудиторії й використовувати колективне коло знань. Запитання до аудиторії ставляться на початку й у процесі лекції, вони не контролюють знання, а лише з'ясовують рівень орієнтування й обізнаності слухачів, ступінь їхньої готовності до сприймання нового теоретичного матеріалу. Запитання адресуються всій аудиторії, вони формулюються так, щоб відповіді були конкретними. Лектор завжди має дбати, щоб запитання не залишалися без відповіді. На лекційних заняттях зі стилістики української мови зазвичай використовується відтворювальна бесіда, адже студенти володіють певним обсягом знань з окремих питань.

Інтегрована лекція – продумане поєднання теоретичного матеріалу зі стилістики й сучасної української літературної мови, інших розділів мовознавства й літературознавства, психології, мистецтвознавства тощо. Ця лекція навчає студентів установлювати міждисциплінарні зв'язки. У читанні бінарних лекцій (лекцій удвох) зазвичай беруть участь двоє викладачів. Така лекція доцільна, коли, наприклад, існують різні підходи до розв'язання проблемних питань, і кожний із викладачів-словесників відстоює свої позиції. Вона виправдана й для здійснення міждисциплінарних зв'язків, коли одна проблема стає інтегральною для викладачів різних навчальних дисциплін (сучасної української літературної мови й стилістики), наприклад, щодо поглядів мовознавців на виокремлення жаргонізмів, сленгізмів, арготизмів і їхніх стилістичних функцій. Відбувається взаємодія двох викладачів, репрезентується вміння вибудовувати діалогічне спілкування між собою та зі студентами й пояснювати проблемний матеріал. У студентів розвивається творче мислення, формується пізнавальна мотивація й певна наукова позиція. Різновидом цієї лекції вважаємо **лекцію паралельного мікровикладання**, яку проводять викладач і студент. Лекцію такого типу можуть проводити двоє студентів.

Якщо два або більше лекторів розглядають одну загальну для них тему в одній аудиторії, відповідаючи на запитання майбутніх учителів-словесників або бесідуючи з ними, то практикується **лекція-«круглий стіл»**. Ця методика отримала розповсюдження в лекційній практиці, вона максимально демократизує спілкування лекторів і студентів, тому що передбачає їхню рівність як співбесідників у процесі колективного обговорення проблеми.

Зважаючи на те, що стилістика є узагальнювальною дисципліною й викладається зазвичай на четвертому курсі, використовуються **лекції із заздальгідь запланованими помилками (лекції-провокування)**, які виконують стимулювальну, розвивальну й контролювальну функції. Студенти навчаються думати й критично сприймати теоретичний матеріал. Знайдені помилки обговорюються на завершальному етапі лекційного заняття. Зі стилістики можливі навмисні помилки, наприклад, у визначенні стилістичних функцій мовних одиниць, наведенні недоречного ілюстративного матеріалу тощо. Лекцію можуть читати двоє викладачів, які взаємодоповнюють теоретичний матеріал. Лекції такого виду потребують високого рівня педагогічної майстерності викладача.

Лекція за технологією «перевернене навчання» (лекція за наперед опублікованими матеріалами) передбачає попереднє (пропедевтичне) опрацювання студентами теоретичного матеріалу під час самостійної роботи і його обговорення на лекційному занятті. Технологія переверненого навчання набуває надзвичайної актуальності. Студенти заздальгідь опрацюють теоретичний матеріал за різними джерелами: навчальними (підручниками, навчальними посібниками, курсами лекцій) і науковими виданнями (монографії, наукові публікації у фахових виданнях), а також послуговуються відеолекціями й матеріалами, розміщеними на сайтах або у блогах викладача, платформі YouTube й інших інтернетних ресурсах (сервіс Google Classroom, Moodle). Такий різновид підготовки сприяє розвитку вмінь здійснювати інформаційний пошук і самостійно поповнювати знання, генерувати нові ідеї (креативність), розподіляти свій час, вибудовувати індивідуальну траєкторію засвоєння знань, взаємодіяти. Позитивним є вплив на розвиток когнітивної (пізнавальної) сфери майбутніх учителів, зокрема це стосується вміння запам'ятовувати й відтворювати факти, розуміти й інтерпретувати вивчене, використовувати матеріал у нових умовах, поділяти інформацію на компоненти тощо.

Проведення такого заняття потребує ретельної підготовки. Завдання викладача – обрати тему, найбільш придатну для вивчення, дібрати список літератури, вибудувати структуру подання лекційного матеріалу й визначити спосіб його оприлюднення. Продуктивність лекції підвищується за умови високого рівня знань студентів академічної групи та їхнього відповідального ставлення до попередньої підготовки.

Відтак вагомим чинником успішності заняття є способи мотивації студентів – через вміння викладача зацікавити студентів інформацією з того чи того питання лекції, зокрема найновішими відомостями з окремих стилістичних питань, вдалим ілюстративним матеріалом (можливо, з художніх творів українських письменників, які сьогодні є найбільш популярними в студентському середовищі), його візуалізацією тощо.

На лекційному занятті викладач обговорює зі студентами питання, акцентуючи на суперечливих і дискусійних питаннях. Це потребує від викладача ґрунтовних теоретичних знань зі стилістики, а також педагогічної майстерності – вміння утримувати увагу студентів, спрямовувати дискусію, залучати до роботи якомога більшу кількість студентів та ін. На цьому етапі можливе використання групової й бригадної форм роботи. Студенти стають активними співучасниками освітнього процесу, а викладач – наставником, консультантом, модератором, який вміло проектує навчальні ситуації. Відтак зреалізовується особистісно зорієнтований підхід.

Сьогодні активно обговорюється питання проведення **лекцій за технологією випереджувального навчання («просунена лекція»)**, в основі якої активне слухання, партнерські стосунки й розвиток соціальної компетентності. Майбутні вчителі-словесники самостійно структурують навчальний матеріал, розмежовують основну й другорядну інформацію, аналізують різні погляди на стилістичне явище, висловлюють свою позицію й роблять висновки. Її етапами є виклик, осмислення, рефлексія. Використання лекції такого типу перетворює монотонну розповідь викладача в цікавий діалог студента зі студентом, студента із викладачем та з іншими одногрупниками. Рівночасно студенти навчаються працювати в команді, планувати й розподіляти час й досягати результатів, ефективно розв'язувати складні питання, аналізувати стилістичну інформацію, ефективно спілкуватися, ретельно слухаючи й обдумуючи, генерувати ідеї, брати на себе ініціативу, представляти інформацію тощо.

Подаємо структуру лекції за технологією випереджувального навчання (просуненої лекції) зі стилістики. На етапі виклику здійснюється підготовча робота (ознайомлення з темою й питаннями для обговорення). Студенти поділяються на пари й кожна пара заповнює колонку

«відома інформація». Наприклад, з теми «Фонетична стилістика» запропоновано такі питання:

Питання	Відома інформація	Нова інформація
1. Що вивчає фоностилістики?		
2. Назвіть засоби милозвучності української мови.		
3. Охарактеризуйте експресивні можливості звуків української мови.		
4. Назвіть види звукових повторів та їх стилістичні функції.		
5. Потлумачте поняття звукосимволізму.		
6. Перерахуйте види онома топів і можливості їх стилістичного використання.		

Етап осмислення передбачав, що впродовж читання викладачем лекції студенти вирізняють нову інформацію, занотують її в колонку «нова інформація», роблять відмітки про збіг і розбіжність у відомій і новій інформації. На етапі рефлексії студенти обговорювали теоретичний матеріал у парі, визначали того, хто репрезентуватиме матеріал з окремого питання перед одногрупниками. Підсумкова рефлексія – прослуховування коротких відповідей студентів з одночасним їх корегуванням іншими одногрупниками й викладачем.

Лекція-візуалізація передбачає застосування викладачем опорних конспектів, блок-схем, укрупнених таблиць, малюнків, відеофрагментів, слайдів та їх коментування. Окремі наочні матеріали, які частково актуалізують знання, можуть пояснювати студенти. Під час лекції в них розвивається візуальне мислення й уміння наочного моделювання, майбутні вчителі-словесники навчаються репрезентувати теоретичний матеріал.

Вагомим у процесі проведення лекції-візуалізації було послуговування відеозаписами виступів науковців із актуальних питань мовознавства й лінгвостилістики. У пригоді стали радійні записи передачі «Слово про слово» (автори – В. Русанівський, С. Єрмоленко, Н. Сологуб та ін.), телевізійної передачі «Живе слово» (редактор – К. Розстальна) [Єрмоленко, 2017], електронна інформаційно-довідкова сис-

тема «Культура мови на щодень» [Культура мови на щодень, 2010], електронне видання «Говоримо і пишемо зразковою українською мовою» (автори – С. Єрмоленко, С. Бирик, Т. Коць, Н. Мех, Г. Сюта, Н. Сологуб, С. Чемеркін та інші), аудіокниги «Культурі слова – 50», «Мова засобів масової інформації», «Українська лінгвостилістика» й інші, розташовані на сторінці «Культура слова» в мережі Facebook (<https://cutt.ly/CHIM5Kb>).

Викладач повинен перетворити лекційний процес в інтелектуальну діяльність, у якій пануватиме атмосфера загальної зацікавленості. Цього можна досягти за умови високого рівня знань викладача, володіння методами й прийомами організації такого виду навчальних занять, налагодження співпраці зі студентами. Читання лекцій – поєднання мистецтва й професійних навичок.

4.3. Практичні заняття зі стилістики української мови

Видом занять у закладах вищої освіти, який зацентровує на виробленні практичних умінь і навичок, є *практичні заняття*, під час яких «викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань» [Положення про організацію, 1993]. Кількість практичних занять і їх тематичне співвідношення з лекціями залежить від загальної кількості годин, виділених на навчальну дисципліну в навчальному плані спеціальності, а також лінгвістичних і методичних уподобань викладача.

Аналіз літератури з лінгводидактики вищої школи (О. Горошкіна, М. Греб, І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, О. Семенов, Т. Симоненко та ін.) уможлиблює вирізнення вимог до проведення практичних занять: поглиблення наукових знань, розвиток наукового мислення, мовлення й інтелектуальних умінь, вироблення практичних умінь і навичок, урізноманітнення методів проведення заняття, застосування доцільної системи вправ і завдань, виконання групових та індивідуальних завдань, організація самостійної роботи, наявність дослідницько-пошукового складника, здійснення професійно зорієнтованої комунікативної діяльності й розвиток культури професійного мовлення, зв'язок із майбутньою практичною діяльністю, чітко продумана система контролю рівня знань, забезпечення дидактичними матеріалами й засобами навчання тощо.

Незаперечною є специфіка організації й проведення практичних занять із мовознавчих і лінгводидактичних навчальних дисциплін. В умовах реформування освітньої галузі викладач передусім повинен орієнтуватися на потреби студентів, бути готовим до роботи з сучасними креативними молодими людьми, що мають працювати в новому освітньому середовищі.

Подаємо план практичного заняття зі стилістики української мови:

Тема: Стилiстичнi функцiї словотворчих засобiв

Мета: Ознайомити здобувачiв вищої освіти зi стилiстичними функцiями словотворчих засобiв та особливостями їх вивчення в закладах загальної середньої освіти.

План

1. Стилiстичнi властивостi суфiксацiї.
2. Стилiстичне навантаження префiксацiї.
3. Стилiстичнi функцiї основоскладання, словоскладання i подвоєння слiв.
4. Вивчення стилiстичних засобiв словотвору в закладах загальної середньої освіти.

Попередня пiдготовка

1. Опрацювати лiтературу:

а) основну:

- Бабич Н.Д. Практична стилiстика i культура української мови. Львiв: Свiт, 2003. С. 105–112.
- Пономарiв О.Д. Стилiстика сучасної української мови. Киiв: Либiдь, 1993. С. 132–144.
- Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилiстика української мови / за ред. Л. І. Мацько. Киiв: Вища школа, 2003. С. 41–42.
- Стилiстика української мови / упорядники: А.С. Попович, Л.М. Марчук; за ред. А.С. Попович. Кам'янець-Подiльський: Кам'янець-Подiльський нацiональний унiверситет iменi Iвана Огiєнка, 2017. С. 56–61.

б) допомiжну:

- Колоiз Ж.В. Неузвальне словотворення: монографiя. Кривий Рiг: НПП Астерiкс, 2015. 156 с
- Кислюк Л. Сучасна словотвiрна норма української мови: мовна практика та кодифiкацiя. *Українська мова*. 2012. № 1. С. 52-66.

2. Пiдготувати повiдомлення за публiкацiями (на вибiр здобувачiв вищої освіти):

- Коць Т. Словотвiрнi особливостi iменника в мовi перiодики 40–50-х рокiв ХХ ст. на тлi тенденцiй прескриптивної норми. *Українська мова*. 2015. № 3. С. 91-100.
- Гайданка Д.В. Лiнгвокреативнiсть та її роль в оказiональному словотвореннi. *Одеський лiнгвiстичний вiсник*, 2015. № 5. С. 21-25.

- Денисовець І. Словотвірна специфіка оказіональних власних географічних назв у сучасному українському дитячому дискурсі. *Українська мова*. 2015. № 1. С. 117-125.
- Коць Т. Прикметниковий словотвір у мові публіцистичного стилю початку ХХ століття і тенденції граматичної норми. *Українська мова*. 2013. № 3. С. 57-64.

3. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір здобувачів вищої освіти):

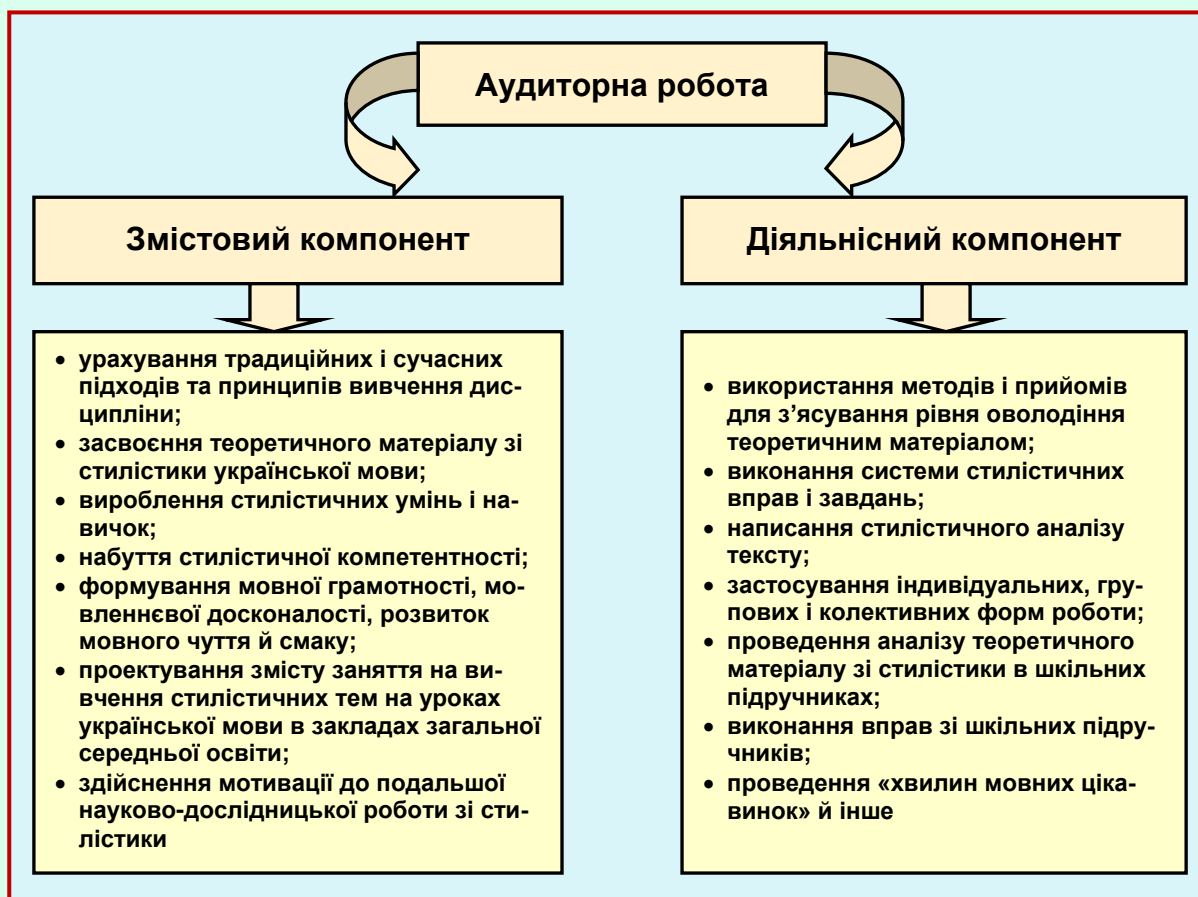
- Українська мова: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою: профіл. рівень / М.Я. Плющ, В.І. Тихоша, С.О. Караман, О.В. Караман. Київ: Освіта, 2017. С. 267–269; 278–280;
- Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / наук. ред. І. Вихованець. Київ: Зодіак-ЕКО, 2017. С. 203– 216;
- Горошкіна О.М., Пентиліук М.І., Попова Л.О. Українська мова: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту. Харків: Сиція, 2017. С. 75–88.
- Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту. Київ: Генеза, 2017. С. 75– 87.

4. Виконати практичні завдання:

- Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови. Львів: Світ, 2003. Завдання 93. С. 113; завдання 98. С. 116–117 (8 речень).
- Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / наук. ред. І. Вихованець. Київ: Зодіак-ЕКО, 2010. Вправа 300 (6 речень). С. 208; вправа 313 (6 речень). С. 214.

Досвід викладання стилістики української мови дозволяє виокремити в аудиторній роботі практичного заняття змістовий і діяльнісний компоненти (див. *рис. 4.3*). Змістовий компонент передбачає врахування традиційних і сучасних підходів та принципів вивчення дисципліни, безпосереднє засвоєння теоретичного матеріалу зі стилістики української мови, вироблення стилістичних умінь і навичок, набуття стилістичної компетентності, формування мовної грамотності, мовленнєвої досконалості, розвиток мовного чуття й смаку, проєктування змісту заняття на вивчення стилістичних тем на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти, здійснення мотивації до подальшої науково-дослідницької роботи зі стилістики. Діяльнісний компонент реалізується через використання методів і прийомів для з'ясування рівня оволодіння теоретичним матеріалом, виконання системи стилістичних вправ і завдань, написання стилістичного аналізу тексту, застосування

індивідуальних, групових і колективних форм роботи, проведення аналізу теоретичного матеріалу зі стилістики в шкільних підручниках, виконання вправ зі шкільних підручників, проведення «хвилин мовних цікавинок» та ін.

Рис. 4.3. Компоненти аудиторної роботи на практичному занятті зі стилістики української мови

Аудиторна робота на практичному занятті передбачає попередній контроль знань, умінь і навичок студентів, постановку викладачем загальної проблеми та її обговорення, виконання контрольних завдань, їх перевірку й оцінювання. Водночас можна говорити про теоретичний і практичний складники практичного заняття, хоча під час вивчення стилістики такий поділ є достатньо умовним і залежить від специфіки теми й питань, визначених для обговорення. Педагогічна майстерність викладача виявляється у правильному співвідношенні цих компонентів.

Вивчаючи тему «Основні поняття стилістики», майбутні вчителі української мови і літератури докладно потлумачують поняття стилістичної норми й стилістичної помилки, образності, експресії, стилістичного значення, конотації, колориту, стилістичної парадигми, стилістеми. Викладач використовує прийоми взаємодоповнення (опонування) відпові-

дей, взаємоопитування, створення проблемних ситуацій, проводить дискусії тощо. У пригоді студентам стануть підручники зі стилістики Н. Бабич, П. Дудика, Л. Мацько, О. Пономарева, монографія С. Єрмоленко «Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)», публікації С. Єрмоленко «Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження» (2005 р.) і «Стилістика сучасної української літературної мови в контексті слов'янських стилістик» (1998 р.), а також лексикографічні джерела та ін. Практичний складник передбачає виконання вправ із такими завданнями: визначити стилістичні помилки, зредагувати поданий текст, схарактеризувати засоби образності й експресивності, розмежувати подані одиниці за типами стилістичного значення (оцінне, емоційне, образно-експресивне), проаналізувати в поданому тексті оказіональні конотації, знайти художні образи й засоби їхнього творення, назвати образи – поетичні символи України й дібрати приклади для репрезентації тощо. Пропонуємо творчі завдання, як-от: створити мікротекст (6–8 речень) або написати поезію відповідно до обраного колориту (народнопісенності, невимушеної розмовності, хронікальної інформативності, урочистості та ін.). Поєднання групової й колективної роботи передбачає складання діалогів, їх відтворення й аналіз експресивних мовних засобів (інгерентних і адгерентних).

Вивчаючи тропи й фігури стилістичного синтаксису, насамперед варто обговорити теоретичні питання, що стосуються загальної характеристики тропіки, її системності, прослухати повідомлення студентів про природу фігур і тропів, історію поглядів на класифікацію цих образних засобів. Відтак перейти до визначення тропів і фігур стилістичного синтаксису в художніх і публіцистичних текстах та виконання стилістичного аналізу.

Вважаємо, що 90 % практичних занять зі стилістики не потребують спеціального відведення більше ніж 10–20 % часу для опитування теоретичного матеріалу, тому що ці питання з'ясовуються через виконання практичних завдань і вправ. Перераховування здобувачами вищої освіти стилістичних функцій певних мовних одиниць (фонетичних, лексичних, фразеологічних, граматичних) безвідносно до конкретних текстів різних функційних стилів і жанрів не дасть жодної користі. Натомість використання окремими викладачами-початківцями цього прийому роботи призводить до того, що студенти так і не набудуть умінь визначати стилістичне навантаження мовних засобів у контексті.

Варто повсякчас пам'ятати: питання, визначені в плані практичного заняття, – орієнтир для попередньої підготовки студента. Викладач під час аудиторної роботи переформатовує їх, зацентровує на окремих аспектах тощо. Перевірка рівня теоретичних знань студентів лише за задалегідь визначеними питаннями спонукає до бездумного озвучування повідомлень, занотованих у робочих зошитах. Готовність студентів відповідати лише на питання, визначені у плані, має потрактовуватися як завчасне зазубрювання інформації. На цьому етапі практичного заняття застосовується опитування студентів, бесіди й дискусії, прослуховування повідомлень за публікаціями у фахових часописах, письмові експрес-опитування й виконання тестових завдань за теоретичним матеріалом та ін. (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Особливості теоретичного складника практичного заняття зі стилістики

Методи й прийоми	Помилки викладачів
<ul style="list-style-type: none"> • опитування студентів; • проведення бесід і дискусій; • прослуховування повідомлень студентів; • письмові експрес-опитування за картками; • виконання тестових завдань за теоретичними питаннями; • взаємоопитування; • аналіз теоретичного матеріалу шкільних підручників 	<ul style="list-style-type: none"> • неправильне співвідношення теоретичного й практичного складників заняття; • вимога чіткого відтворення теоретичного матеріалу; • надто тривалі відповіді певних студентів; • невміння організувати бесіду або дискусію; • залучення до відповідей двох-трьох студентів; • відсутність ґрунтовних знань у викладача; • необізнаність із новими публікаціями зі стилістики; • незнання специфіки висвітлення теоретичного матеріалу в різних наукових і навчальних виданнях; • відсутність співпраці з лектором щодо визначення підходів до потлумачення окремих питань; • пояснення викладачем теоретичних питань без залучення студентів; • нетерпимість до помилкових суджень студентів і висловлювань ними своїх позицій; • відсутність вільного невимушеного спілкування

Проведене анкетування студентів підтверджує наші міркування. На запитання «Що Вас не задовольняло на практичних заняттях зі стилістики?» респонденти зауважували про відведення 80% часу заняття на опитування теоретичного матеріалу, й лише 10% – для виконання практичних завдань. 90% респондентів правомірно зазначали, що дис-

ципліна має зорієнтовуватися на практичне застосування теоретичних знань, а не на механічне відтворення теоретичного матеріалу. Студенти пропонують змінити формат проведення практичних занять – «обговорювати теорію на конкретних прикладах під час виконання вправ». Відтак актуальними є методичні рекомендації з організації теоретичного компонента практичного заняття зі стилістики. Можливі помилки викладачів на цьому етапі практичного заняття узагальнено й подано в *табл. 4.1*. Водночас уваги потребує й практичний компонент заняття з дисципліни «Стилiстика української мови» із урізноманітнення методів, прийомів і форм роботи зі студентами.

Педагогічний експеримент довів ефективність «покрокової» організації аудиторної роботи на практичних заняттях зі стилістики. Ці «кроки» відповідали питанням, визначеним для попередньої підготовки студентів. Наприклад, аудиторна робота з теми «Стилiстичні функції синонімів і антонімів» передбачала такі «кроки»:

1. Стилiстичне навантаження слова й стилiстично-функційна диференціація лексичного складу української мови. Стилiстично нейтральна й стилiстично забарвлена лексика.
2. Синонімія – основне джерело засобів словесної образності й стилiстичної виразності. Мовні й контекстуальні стилiстичні синоніми. Внутрішньо-стильові та міжстильові синоніми. Перифрази й евфемізми як компоненти синонімічного ряду, їхні стилiстичні функції.
3. Стилiстичне використання загальномовних і контекстуальних антонімів. Антонімічна градація, антитеза, прийом антонімічної іронії, епітет-оксиморон.
4. Вивчення стилiстичних функцій синонімів і антонімів в закладах загальної середньої освіти.

На кожен із «кроків» було визначено певні форми роботи студентів. Наприклад, на другому «кроці» обговорювалися повідомлення студентів за статтями в наукових часописах: В. Олексенко, О. Рембецька «Функційно-стилiстичні особливості синонімів у творах Уласа Самчука» (2010 р.), Л. Козловська «Синонімічність як ознака наукової мови І. Франка» (2015 р.), І. Заліпська «Метафора і перифраз як ідентифікатори образності інформаційного телеефіру» (2015 р.), А. Мойсієнко «Перифраза в Шевченковому тексті» (1997 р.) тощо. Наступний етап – виконання студентами вправ щодо з'ясування стилiстичних функцій

синонімів, визначення контекстуальних синонімів та їхнього стилістичного навантаження й інші. Пропонували студентам такі завдання:

✓ Дібрати слова-відповідники до перифраз і евфемізмів: *день появи на світ; у тому віці, коли роки вже не уточнюють; спати на одній подушці; ніс, на всій площі якого весна щедро висіяла свої прикмети; виставка колін і зачісок; розкидана вата на обрії; перетравлювати думки; недостатньо кучерявий; в тому віці, коли близькі з нетерпінням чекають спадщини, а дружина приглядається до женихів; олов'яний солдатик на одній ніжці; молоко з-під скаженої корови; скляний бог; втішатися тютюновим димком; брати курс на фосфор; керівний пульт на кухні.*

✓ Дібрати ряди синонімів-евфемізмів до кожного зі слів: *старий, злодій, дурний, хворіти.*

Четвертий крок передбачав характеристику теоретичного матеріалу й системи вправ із теми «Стилістичні функції синонімів і антонімів», розміщених в обраному студентами шкільному підручнику для 10 класу.

Викладачі не вимагали відтворити теоретичний матеріал шкільного параграфу, а організовували дискусію для спрямування розмислів студентів у порівняльному аспекті (за підручниками різних авторських колективів). Майбутні вчителі української мови мали змогу проаналізувати повноту теоретичного матеріалу, його обсяг, відповідність навчальній програмі, структуру й доступність змісту, цікавість, наявність найновішої інформації тощо. Здійснюючи характеристику системи вправ у шкільних підручниках, студенти звертали увагу на такі аспекти, як урахування вікових особливостей учнів і можливості здійснювати диференційований підхід, відповідність вимогам сучасної школи, поєднання фронтальних та індивідуальних форм роботи, співвідношення відтворювальної й творчої розумової діяльності учнів, чергування різних видів вправ і послідовність їх розташування, наявність творчих вправ і проблемних завдань, варіювання умов виконання й ступеня складності, кількість вправ та обсяг і якість дидактичного матеріалу, урахування вимог соціокультурної змістової лінії й наскрізних ліній тощо. На цьому ж занятті перевіряли виконання студентами домашньої вправи за шкільним підручником.

«Покрокове» проведення практичного заняття дозволяло (залежно від питання, що розглядалося) варіювати методи, прийоми й форми ор-

ганізації роботи студентів, здійснювати індивідуальний і диференційований підхід, вчасно реагувати на «проблемні площини» в засвоєнні студентами теоретичного матеріалу й коригувати це за допомогою виконання різнотипних вправ і завдань. За такої організації заняття викладач якнайбільше може зорієнтуватися в потребах кожного студента. Усуненню «цифрового розриву» між викладачем і студентом на практичних заняттях сприяли завдання з використання модульного середовища навчання Moodle, можливостей мобільних телефонів на основі операційної системи Android як засобу навчання й інше.

Важливим на практичних заняттях зі стилістики є формування мовної грамотності, мовленнєвої досконалості й мовного чуття. Реалізується це різними шляхами, передусім вимогою дотримуватися норм сучасної української літературної мови. Викладач під час заняття стежить за мовленнєвими помилками студентів і привчає їх до цього, не поспішає виправляти помилки студентів, а сприяє створенню на занятті такої атмосфери, коли студенти самостійно помічають й усувають недоліки. Виправдовує себе практика проведення на початку практичного заняття «хвилин мовних цікавинок». Студенти щозаняття готують короткі повідомлення (2–3 хв.) про правила слововживання, використовуючи часописи «Українська мова», «Культура слова», а також такі видання: К. Городенська «Українське слово у вимірах сьогодення» (2014 р.), І. Вихованець «Розмовляймо українською» (2012 р.), Р. Зорівчак «Боліти болем слова нашого...» (2008 р.), О. Пономарів «Українське слово для всіх і для кожного» (2013 р.), Б. Антоненко-Давидович «Як ми говоримо» (1994 р.) та ін. Такі завдання сприяють розумінню студентами й пропагуванню в подальшому (на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти) «змін, що віддзеркалюють повернення до активного українського вжитку одиниць, донедавна кваліфікованих як застарілі чи діалектні, та вилучення з української мови не органічних для неї одиниць, нав'язаних їй під впливом інших мов, насамперед російської» [Городенська, 2014, с. 3]. Повідомлення майбутніх учителів-словесників можуть бути різними: *українськомовний* замість *україномовний*, *приймальня* замість *прийомна*, *робити пропуск* замість *ставити пробіл*, *Люди зустрічаються, а помилки трапляються*, *Розгортати чи відкривати зошит* та ін. Описана форма роботи сприяє активному впровадженню у студентське й учнівське мовлення питомо українських слів і використанню національних зразків словотворення.

Реалії сьогодення потребують змін у підходах до організації освітнього процесу в закладах вищої освіти. Надважливо сформувати в молодих людей вміння критично мислити, здатність взаємодіяти й комунікувати, творчо підходити до розв'язання проблем. Відтак нагальним стає вміння викладача організувати самостійну й індивідуальну роботу студентів. Самостійна пізнавальна діяльність здобувачів вищої освіти спрямовується на вміння думати, віднаходити інформацію й критично її оцінювати, а не лише накопичувати й запам'ятовувати. Актуалізується креативність студентів і гнучкість їхнього мислення. Лекція як вид навчального заняття передбачає засвоєння студентами теоретичного матеріалу в готовому варіанті й «виконує завдання повідомлення нових знань, систематизації та узагальнення накопичених, формування на їхній основі ціннісних орієнтацій, переконань, світогляду, розвитку пізнавальних і професійних зацікавлень студентів» [Практикум з методики навчання, 2015, с. 96]. Практичні заняття спрямовуються на поглиблення й закріплення теоретичних положень навчальної дисципліни, практичне застосування знань і формування умінь і навичок. Постає потреба пошуку інших належних форм опанування дисципліни «Стилістика української мови», що підвищить ефективність підготовки майбутніх учителів-словесників. Потамування цих запитів можна здійснити через проведення лабораторних занять [Попович А. С. Дисципліна «Стилістика української мови», 2017].

4.4. Лабораторні заняття зі стилістики української мови

Загальні аспекти проведення лабораторних занять у закладах вищої освіти досліджували С. Вітвицька, З. Курлянд, В. Ортинський, З. Слєпкань, Т. Туркот, М. Фіцула та ін. На особливості лабораторних занять під час формування професійної компетентності майбутніх учителів-словесників побіжно звертали увагу Н. [М.] Голуб, О. Горошкіна, Н. Дейниченко, Т. Донченко, В. Дороз, О. Караман, С. Караман, К. Климова, В. Коваль, А. Нікітіна, О. Копусь, І. Олійник, М. Пентиліук, О. Семенов та ін. Водночас багато питань, пов'язаних із організацією й проведенням лабораторних занять, дотепер потребують обговорення й перевірки в практичній діяльності викладачів закладів вищої освіти.

Нормативні документи потлумачують лабораторне заняття як «вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліді в спеціально обладнаних навчальних лабораторіях з використанням устаткування, пристосованого для умов навчального процесу» [Болюбаш, 1997].

Учені-педагоги й методисти по-різному кваліфікують цей вид занять. З. Курлянд вважає лабораторні роботи різновидом практичного заняття [Педагогіка вищої школи, 2007, с. 134] і стверджує, що всі форми практичних занять (лабораторна робота, семінарське заняття, практикум) «призначені для відпрацювання практичних дій» і «мають на меті розширити, уточнити ці знання, виробити професійні навички» [Там само]. Педагог вирізняє лабораторно-практичні заняття як комплексну форму організації навчання, зокрема під час проведення занять із педагогічних дисциплін і методичних курсів [Там само, с. 138–143]. Т. Туркот послуговується термінами *лабораторно-практичне заняття* й *лабораторний практикум* [Туркот, 2011, с. 225–227].

Специфіка й методика організації лабораторних занять залежить від конкретної навчальної дисципліни. Необхідність проведення такого виду занять зі стилістики української мови доводить думка, що «під час лабораторних занять студентів залучають до роботи з текстами для здійснення спостережень над мовою твору» [Практикум з методики навчання, 2015, с. 110].

Подеколи в навчально-методичних виданнях трапляється ототожнення лабораторних занять із практичними. Тому варто вирізнити сут-

нісні (розмежувальні) ознаки практичних і лабораторних занять за такими критеріями, як мета й завдання проведення, зміст, види робіт, технологія проведення, ступінь індивідуальності та ін. (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Сутнісні ознаки практичних і лабораторних занять

Форма занять Критерій	Практичні заняття	Лабораторні заняття
1	2	3
Мета й завдання проведення занять	Викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень зі стилістики і формує вміння й навички їх практичного застосування.	Студенти шляхом індивідуальної самостійної дослідницької роботи під керівництвом викладача здійснюють стилістичне вправління.
Зміст занять	Закріплення, поглиблення й деталізація теоретичних знань, отриманих на лекціях, вироблення практичних умінь і навичок, розвиток мислення й мовленнєвих умінь студентів. Переважає аналіз окремих явищ стилістичної системи сучасної української мови.	Поєднання аналітичних та інших завдань із елементами науково-дослідницького пошуку; систематизація знань зі стилістики, закріплення практичних умінь і навичок, здійснення наукових досліджень у галузі лінгвостилістики як основа для курсових і дипломних робіт. Підвищення уваги до одноаспектних та багатоаспектних стилістичних явищ і узагальнення різнопланових відомостей про стилістичну норму й стилістичну систему української мови загалом.
Технологія проведення	Обговорення теоретичних питань плану практичного заняття, з'ясування дискусійних питань зі стилістики; виконання стилістичних вправ та їх перевірка; підбиття підсумків заняття.	Проведення попереднього контролю (актуалізація знань) теоретичних знань, необхідних для виконання лабораторної роботи; вступний інструктаж викладача; індивідуальне самостійне виконання конкретних завдань; колективні й індивідуальні інструктажі викладача; оформлення індивідуального звіту; оцінювання результатів роботи студентів.

1	2	3
Види робіт студентів	Стилістичні вправи й завдання різних видів.	Стилістичний аналіз текстів різних функційних стилів і жанрів з елементами лінгвокогнітивного, прагматичного та ін.; інтерпретування (декодування) й редагування текстів, написання творчих робіт тощо.
Види діяльності викладача	Перевірка рівня теоретичних знань студентів, організація дискусій, перевірка домашніх завдань, організація діяльності студентів щодо виконання вправ і завдань, проведення самостійних робіт, зокрема тестових тощо.	Організація актуалізації опорних теоретичних знань, проведення вступного й поточного інструктажу (зокрема індивідуальних), спостереження за самостійною роботою студентів, контроль за діяльністю студентів, перевірка письмових звітів тощо.
Ступінь індивідуальності	Поєднання колективних та індивідуальних видів роботи.	Самостійне виконання лабораторної роботи шляхом отримання індивідуальних завдань.
Кількість студентів	Проводиться з академічною групою.	Проводиться зі студентами, кількість яких не перевищує половини академічної групи.
Оцінювання студентів	Під час заняття дозволено вибірково оцінювати студентів.	За заняття обов'язково повинен отримати оцінку кожен студент.
Форма звіту	Звіт не передбачено.	Обов'язковий письмовий звіт про виконання завдання (зазвичай в окремих зошитах).

Багаторічна практика викладання стилістики української мови підтверджує думку про доцільність проведення лабораторних занять, які передусім спрямовані на вироблення практичних умінь і навичок студентів, зокрема вміння визначати стильові й жанрові ознаки текстів, естетичну вартість мовних засобів, здійснювати редагування текстів, навчитися добирати мовні засоби відповідно до призначення, мети, завдань й ситуації спілкування, оволодіти текстотворенням. На цих заняттях перевага надається самостійній роботі студентів і творчим завданням.

Для майбутніх учителів української мови і літератури доречним є не стільки виконання окремих (розрізнених) стилістичних вправ і завдань, скільки спеціальне систематичне стилістичне вправляння відповідно до обраної особистісно-індивідуальної стратегії навчання. У лексикографічних джерелах подано таке тлумачення слова «вправляння»: *вправляти (управляти)* – тренувати // *звор.* *вправлятися (управлятися)*, *яюся, яєшся, недок.* *Вправлятися у стрільбі // ім.* *вправляння (управляння)* [Словник української мови, 2012, с. 167]; *вправляння (управляння)*. Дія за значенням *вправляти й вправлятися. Вправляти, -яю, -яєш.* Постійною працею, практикою розвивати, вдосконалювати певні навички, тренувати. *Вправлятися, -яюся, -яєшся, недок.* *у чому, також із чого.* Розвивати в собі певні якості, навички систематичною працею, тренуванням [Великий тлумачний словник, 2004, с. 160].

Стилістичне вправляння розуміємо як систематичне, спеціальне, цілеспрямоване й повсякчасне вдосконалення студентами стилістичних умінь і навичок та формування стилістичної компетентності за допомогою використання різних форм роботи. Найбільш вдалим видом навчальних занять для здійснення стилістичного вправляння вважаємо лабораторні заняття.

Лабораторне заняття зі стилістики української мови – вид навчального заняття в закладах вищої освіти, яке передбачає спеціальне стилістичне вправляння студентів у процесі індивідуальної самостійної дослідницької роботи під керівництвом викладача із виконання стилістичного аналізу тексту, редагування текстів різних стилів і жанрів, стилістичного конструювання тощо. Цим заняттям притаманні системність і узагальнювальність стосовно засвоєння стилістичних тем.

Студіювання наукової літератури призвело до виокремлення таких видів лабораторних занять зі стилістики:

- 1) за дидактичним спрямуванням: підтверджувальні, репродуктивні (відтворювальні), частково-пошукові, науково-дослідницькі (пошукові);
- 2) за метою й змістовим наповненням: часткові й узагальнювальні;
- 3) за організаційними особливостями: фронтальні (колективні), групові (бригадні), індивідуально-групові, індивідуальні;
- 4) за способами використання технологій навчання: традиційні й заняття із залученням інноваційних технологій.

Основне завдання підтверджувальних лабораторних занять – пересвідчитися в правильності отриманих теоретичних знань зі стилістики. Для репродуктивних (відтворювальних) робіт добираються стилістичні завдання, що виконуються за детальними інструкціями. Частково-пошуковий різновид робіт стимулює самостійність і творче мислення студентів, доцільний вибір шляхів розв’язання проблем і способів виконання завдань. Розв’язання нових стилістичних проблем із високим ступенем самостійності передбачають науково-дослідницькі (пошукові) лабораторні роботи.

Часткові лабораторні заняття є підготовчими, адже виробляють уміння застосовувати теоретичний матеріал зі стилістики, орієнтуватися в ньому, добирати ті або ті мовні засоби, реконструювати й редагувати тексти, писати творчі роботи (стилістичне конструювання) тощо. На узагальнювальних лабораторних заняттях студенти виконують частковий (фонетично-стилістичний, лексично-стилістичний, словотвірно-стилістичний, морфологічно-стилістичний, синтаксично-стилістичний) і повний (комплексний) стилістичний аналіз тексту й застосовують системні стилістичні знання. Такі лабораторні заняття завершують засвоєння стилістичних ресурсів української мови певного рівня, вивчення того чи того розділу або стилістики загалом. Варто пам’ятати про дотримання принципів наступності й перспективності в роботі з різними видами стилістичного аналізу, здійснювати поступовий перехід від часткового аналізу до повного [Практикум з методики навчання української мови, 2011, с. 264]. Водночас написання стилістичного аналізу сприятиме осмисленню, повторенню й поглибленню знань зі стилістики.

Фронтальні (колективні) лабораторні заняття – виконання студентами академічної групи тотожного завдання на матеріалі однакового дидактичного матеріалу, перевірка якого на підсумковому етапі заняття здійснюється через доповнення відповідей одnogрупників. Для здійснення стилістичного аналізу добирається, наприклад, текст підвищеного рівня складності (наукового або публіцистичного стилю), що передбачатиме, можливо, різні потлумачення, наявність неоднакових поглядів студентів тощо. Під час проведення групових (бригадних) лабораторних занять члени певної групи (бригади) працюють за однаковим завданням, допомагають один одному, навчаються здійснювати контроль, самоконтроль і взаємоконтроль. Однак на наступному етапі заняття студенти академічної групи ознайомлюються з роботою один од-

ного, що уможливорює одночасне сприймання матеріалу різної складності й неоднакових практичних завдань. Індивідуальні лабораторні заняття спрямовуються на виконання індивідуальних завдань і добір диференційованого дидактичного матеріалу (наприклад, текстів для аналізу або редагування). Майбутні вчителі-словесники визначають індивідуальну траєкторію роботи, свій темп і ритм. Індивідуально-групові заняття передбачають одночасне врахування індивідуальних особливостей та інтересів здобувачів вищої освіти й застосування вміння співпрацювати.

Відповідно до способів використання технологій навчання виокремлюють традиційні лабораторні заняття й заняття із залученням інноваційних технологій. Наприклад, підсумкове лабораторне заняття, на якому студенти виконують повний стилістичний аналіз тексту, можна провести у формі створення й презентації проєктів (колективних та індивідуальних).

Продуктивними методами роботи на лабораторних заняттях зі стилістики української мови є стилістичне редагування, стилістичне реконструювання (перебудова), стилістичний аналіз, стилістичне конструювання (створення) тощо. Віднаходити стилістичні огріхи й помилки та класифікувати їх студенти навчаються через стилістичне редагування текстів. Ця робота допомагає майбутнім учителям-словесникам критично ставитися до власного мовлення, помічати й виправляти стилістичні недоліки в текстах, а також сприяє розвитку й зміцненню стилістичних умінь, підвищенню стилістичної вправності. В. Мельничайко стверджує: «редагування може полягати в усуненні неточних, двозначних висловів, в урізноманітненні застосованих мовних засобів, в забезпеченні єдності стилю, у зміні стилістичного забарвлення. Певних змін може вимагати композиція тексту, навіть його обсяг» [Мельничайко, 1984, с. 155]. Стилiстичне реконструювання (перебудова) текстiв виробляє в студентiв свiдоме ставлення до вiдбору мовних засобiв, адже потрiбно передати поданий змiст тексту за допомогою iнших засобiв, притаманних iншому стилю [Методика навчання української мови, 2005, с. 333]. Застосовуючи стилістичний аналіз тексту, майбутні вчителі-словесники осмислюють, повторюють, поглиблюють й узагальнюють відомості зі стилістики. У подальшому це створює підвалини для вмотивованого добору й використання мовних засобів у власних висловленнях. На часі вивчення основних вимог до дистанційного спілку-

вання (по телефону, в інтернетній мережі) та правил мережевого спілкувального етикету. Студенти повинні вміти здійснювати телефонні розмови, писати електронні листи, працювати над творенням рекламних, офіційно-ділових, наукових, медійних й інших текстів.

Якщо раніше в межах системоцентричної парадигми важливим було виробити в студентів уміння аналізувати тексти різних функційних стилів, то сьогодні потрібно навчити їх виявляти закономірності побудови тексту, формувати вміння визначати текстотвірну роль мовних одиниць, їх інтерпретаційні потенції й уміння текстотворення. На лабораторних заняттях зі стилістики майбутні вчителі української мови і літератури оволодівають теоретичними знаннями про текст як одиницю мови, навчаються сприймати, аналізувати, редагувати й трансформувати тексти й здійснюють безпосередню мовленнєву діяльність.

Орієнтовна тематика лабораторних занять із дисципліни «Стилїстика української мови» може бути такою: «Поняття стилїстичної й стильової норми. Стилїстичні помилки. Стилїстичне редагування текстів»; «Стилїстичне реконструювання текстів», «Фонетично-стилїстичний аналіз художнього тексту», «Лексично-стилїстичний аналіз художнього тексту», «Аналіз морфемно-словотворчих засобів художнього стилю», «Морфологічно-стилїстичний аналіз художнього тексту», «Синтаксично-стилїстичний аналіз художнього тексту», «Повний стилїстичний аналіз художнього тексту».

М. Фїцула зазначає: «До цього часу у вищих навчальних закладах не існує єдиної методики організування і проведення лабораторних і практичних робіт, кожен ВНЗ рекомендує свої варіанти інструкцій, які суттєво різняться» [Фїцула, 2010].

Орієнтовна структура плану лабораторного заняття зі стилїстики може бути такою:

- 1) тема;
- 2) мета;
- 3) обладнання;
- 4) попередня підготовка: перелїк питань для актуалїзації знань студентів; лїтература (основна і допомїжна); додатковї завдання: підготувати повідомлення, законспектувати (зробити відбитки) й опрацювати публікації у фахових виданнях; ознайомитися зі схемою стилїстичного аналізу, із певним текстом, пам'яткою та ін.;

- 5) додатки: схеми стилістичного аналізу, пам'ятка щодо виконання стилістичного редагування тексту, алгоритм написання творчої роботи певного функційного стилю й жанру тощо;
- 6) аудиторна робота:
- організаційний етап, повідомлення теми, мети й основних завдань заняття, мотивація навчальної діяльності здобувачів вищої освіти;
  - актуалізація опорних знань студентів;
  - вступний інструктаж викладача: ознайомлення з етапами (послідовністю) написання роботи; вказівки щодо правил виконання записів у зошитах для лабораторних робіт і оформлення звітів; повідомлення про матеріали (схеми стилістичного аналізу, словники та ін.), якими дозволяється послуговуватися на лабораторному занятті; визначення й розподіл завдань тощо;
  - поточний та індивідуальні інструктажі викладача; самостійне написання студентами лабораторної роботи: стимулювання самостійності, свідомості й самоконтролю; відповіді на запитання студентів; стеження за правильністю здійснення записів; контроль за виконанням лабораторної роботи;
  - завершальний інструктаж (загальне оцінювання роботи академічної групи);
  - підбиття підсумків заняття.

Наукові доробки дають підстави в лабораторних заняттях вирізнити підготовчий (пропедевтичний), вступний, початковий, основний, завершальний і підсумковий етапи (див. *рис. 4.4*).

З дисципліни «Стилістика української мови» найпродуктивнішими вважаємо лабораторні заняття із виконання часткового й повного стилістичного аналізу художнього тексту. Проаналізуємо докладніше проведення цих занять. Мета лабораторного заняття «Фонетично-стилістичний аналіз художнього тексту» – навчити студентів визначати стилістичні функції фонетичних одиниць, розуміти їхню роль у творенні звукообразу й певної тональності тексту й виконувати фонетично-стилістичний аналіз художнього тексту. На підготовчому етапі лабораторного заняття викладач визначає теоретичні питання, які студенти мають опрацювати, зокрема: експресивні можливості звуків української мови; евфонія й евфонічні чергування звуків; звукосимволізм, онома-топи (звуконаслідування); звукові повтори (анафора, епіфора, алітерація, асонанс) і їхнє стилістичне використання; фонетичні засоби як

складники тропів і стилістичних фігур. У списку основної й допоміжної літератури студентам запропоновано підручники та посібники зі стилістики П. Дудика, Л. Мацько, І. Білодіда, І. Чередниченка, Т. Беценко, монографічні видання В. Шипринкевича («Питання фоностилістики», 1972 р.), І. Качуровського («Фоніка», 1994 р.), А. Мойсієнка («Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша», 2006 р.) та ін. Індивідуальні завдання для студентів – підготовка коротких повідомлень за науковими публікаціями у фахових виданнях, як-от: З. Бакум, Л. Бойко «Лінгвістичний аналіз художнього тексту в навчанні української мови: фонетико-стилістичний аспект» (2012 р.), А. Бондаренко «Поетичний звукопис у творах Василя Стуса: феноменологічна проекція» (2008 р.), Г. Сjuta «Фоностилістична норма в українській поетичній мові другої половини ХХ століття» (2012 р.) та ін. Можна звернути увагу майбутніх учителів української мови і літератури на праці викладачів університету, в якому вони навчаються тощо. Викладач повинен вдумливо добирати питання для актуалізації теоретичних знань студентів, не залишаючи поза увагою суперечливі, адже від цього залежатиме якість подальшої роботи.

Рис. 4.4. Етапи проведення лабораторного заняття

На вступному етапі лабораторного заняття оголошують тему й мету заняття, перевіряють готовність робочих місць до лабораторного заняття (наявність зошитів для лабораторних робіт, лексикографічних видань, схем тощо). У процесі початкового етапу актуалізують опорні знання студентів відповідно до опрацьованих питань, прослуховують й обговорюють повідомлення, потлумачують суперечливі аспекти фоностилістики. Доцільним є використання відтворювальної або евристичної бесіди, проведення дискусій, створення проблемних ситуацій, виконання тестових завдань тощо. Мета початкового етапу заняття – домогтися певного рівня теоретичних знань, щоб якнайкраще підготувати студентів до написання стилістичного аналізу тексту. Відсутність зазначеного етапу, неналежне обговорення теоретичних питань, залучення до відповідей одного-двох студентів академічної групи зараховується до недоліків лабораторного заняття. Водночас не варто перетворювати актуалізацію опорних знань у фронтальне опитування й не ефективно використовувати час заняття.

Методичні настанови до лабораторних занять передбачають проведення викладачем вступного інструктажу – розповіді про матеріали, якими студентам дозволяється послуговуватися, повідомлення правил здійснення записів у зошитах для лабораторних робіт, послідовності виконання фонетично-стилістичного аналізу тексту, загальних вимог до оформлення звітів. За потреби можна ознайомити здобувачів вищої освіти з орієнтовним взірцем фонетично-стилістичного аналізу художнього тексту. У цьому прислужиться публікація Т. Беценко «Фоностилістичний рівень філологічного аналізу художнього тексту (На прикладі поезії Павла Тичини «О панно Інно»)» (2013 р.) або взірцеві лабораторні роботи студентів старших курсів із написаним стилістичним аналізом тексту.

Основний етап передбачає самостійне написання студентами лабораторної роботи, поточні й індивідуальні інструктажі викладача, контроль за виконанням лабораторної роботи. На цьому етапі допускаються окремі вказівки й пояснення викладача, звертають увагу на співвідношення індивідуального та групового інструктажу. У разі нерозуміння майбутніми вчителями-словесниками певних аспектів здійснюють опосередковану допомогу через спрямовальні запитання. Тексти для стилістичного аналізу добираються із художніх творів, які вивчаються на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти.

На завершальному й підсумковому етапах лабораторного заняття особливої уваги вимагають умілі й методично правильні способи характеристики успіхів і невдач студентів.

Високих результатів на лабораторному занятті з написання повного стилістичного аналізу можна досягти за допомогою належної попередньої підготовки студентів: навчання чітко розмежовувати літературознавчий і стилістичний аналіз тексту, регулярне написання часткового стилістичного аналізу (фонетично-стилістичного, лексично-стилістичного, граматично-стилістичного) тощо.

Лабораторне заняття з теми «Стилістичний аналіз художнього тексту» формує вміння розпізнавати стилістично марковані мовні одиниці й декодувати їх, визначати ознаки індивідуального стилю, аналізувати тропи й фігури, а також удосконалює вміння характеризувати мовні засоби з погляду їхньої виразовості й функцій у тексті. Важливим є доцільне й правильне послуговування лінгвістичною й стилістичною термінологією, оволодіння методикою й поняттєвим апаратом стилістичного аналізу, грамотне й стилістично коректне написання аналізу тексту, вміння логічно, точно й доказово репрезентувати результати роботи й відстоювати свої погляди й позиції. За твердженням З. Слєпкань, «Лабораторні роботи не стільки закріплюють теоретичні знання, скільки дають можливість студентові глибоко і наочно вивчити механізм застосування теоретичного матеріалу, оволодіти надзвичайно важливим для фахівця вмінням інтелектуального проникнення у ті <...> процеси, які досліджуються в лабораторному практикумі» [Слєпкань, 2005, с. 125]. Ця форма проведення занять дозволяє об'єднати теоретичні знання й практичні вміння, пов'язані з майбутньою науково-дослідницькою діяльністю. Окремі дослідники вважають лабораторну роботу формою науково-дослідницької роботи студентів. Відтак потрібно обирати методи й прийоми роботи на лабораторних заняттях, які б мотивували студентів, стимулювали бажання здійснювати науково-дослідницьку роботу, зорієнтовану на подальше виконання курсових і дипломних робіт.

Лабораторні заняття зі стилістики потребують активної пошуково-дослідницької діяльності студентів, вміння інтегрувати знання стилістики із іншими мовознавчими дисциплінами, зокрема сучасними (психолінгвістикою, прагмалінгвістикою, когнітивною й комунікативною лінгвістикою тощо), літературознавством, філософією, логікою, психологією, естетикою. Важливо повсякчас підвищувати рівень самостійності сту-

дентів, модернізувати структуру проведення лабораторних занять, упроваджувати інноваційні, інтерактивні й мультимедійні технології тощо. Специфічною особливістю лабораторних занять є індивідуалізація отриманих знань. До переваг занять такого виду варто зарахувати пришвидшення процесу засвоєння студентами теоретичного матеріалу, узагальнення, систематизації, закріплення й поглиблення знань зі стилістики, вироблення практичних умінь і навичок. Вони є своєрідним засобом контролю й самоконтролю отриманих знань.

Отже, модернізування навчальних занять зі стилістики української мови варто здійснювати через оновлення освітнього середовища (відбиття новітніх досягнень науки, нетрадиційні форми проведення навчальних занять, паритетне спілкування викладача і студентів, професійна спрямованість, розвиток критичного мислення студентів, їхньої самостійності й креативності тощо). Виокремлення лабораторних занять зі стилістики, їх чітке відмежування від практичних допоможе досягти кращих результатів у засвоєнні стилістичної теорії, набутті стилістичної компетентності, формуванні стилістично-методичних і стилістичних науково-дослідницьких умінь і навичок.

ПРАКТИЧНИЙ СКЛАДНИК

Загальностилістичні вправи

➤ Ознайомитися з поданими визначеннями стилю. Розподілитися на три групи. Виписати визначення стилю, подані в підручниках і навчальних посібниках зі стилістики В. Домбровського, Г. Їжакевич (за заг. ред. І. Білодіда), І. Чередниченка, А. Коваль, Н. Бабич, П. Дудика й інших. Обговорити їх і підготувати повідомлення про найбільш доречне визначення. Свою відповідь обґрунтувати.

1. *Стиль – це різновид творчої мовної діяльності, тип мовомислення, мовної поведінки в різних колективно усвідомлених ситуаціях спілкування, дотримання умов комунікації в конкретних сферах культури (С. Єрмоленко).* 2. *Функціональний стиль – це суспільно усвідомлений внутрішньо цілісний (звідси гармонія стилю) спосіб використання мови, принцип відбору і комбінування мовних засобів, який забезпечує реалізацію функції суб'єктивно-духовного впливу (Л. Мацько).*

➤ Продовжити переліки різновидів жанрів певного функційного стилю.

Публіцистичний стиль – репортаж, стаття, інтерв'ю ...

Офіційно-діловий стиль – пояснювальна записка, резюме, заява ...

Науковий стиль – реферат, наукова рецензія, підручник ...

Розмовний стиль – прохання, обіцянка, розіграш ...

Художній стиль – байка, фейлетон, новела ...

➤ Потлумачити подані висловлення. Знайти в друкованих або інтернетних джерелах по три розмисли про роль стилістики як науки й навчальної дисципліни.

1. *Мова – це засіб передавати не так істину вже готову, як відкривати досі невідому; щодо того, хто пізнає, – мова щось об'єктивне, щодо пізнаваного світу – суб'єктивне (О. Потебня).*

2. Не в тім, які речі, явища, ідеї бере поет чи артист як матеріал для свого твору, а в тім, як він використає і представить їх, яке враження він викличе при їх помочі в нашій душі... (І. Франко).
3. Естетичний об'єкт виростає на кордонах слів, на кордонах мови як такої. Митець ніби перемагає мову її ж власною мовною зброєю... (М. Бахтін).
4. Стилісти повертають нам віру в слово – скалічене й спотворене варварським із ним поводженням, брутально розтоптане й зачовгане ногами, опромінене байдужістю до нього. У стилістів слово – релігія. Тобто слово в них – це все. Для них світ починається зі слова і ніколи не закінчується саме тому, що в ньому є слово (М. Слабошпицький).

➤ Визначити стильову належність текстів. Обґрунтувати свою думку.

1. *Орисенько, доченятко моє, сонечко моє бідолашне, кровиночко! Що ти з нами робиш? Прочитала твого листа в їдальні, за обідом, і вибігла з-за столу, щоб не ридати на людях <...>.*

Орисенько, ти в мене великий оптиміст. І я не збираюсь вливати в тебе свою отруту. Дітись нам нікуди, треба бути оптимістами і дуже хотіти жити. Може, те, перед чим відступають наші фізичні сили, відступить перед духовною силою людини <...>.

Отож, будь розумницею, Орисенятчко моє, наберись мужності і мудрості, великодушності і терпіння. Оточи увагою бідну нашу безпорадну бабусю, якій багато тяжче зараз, ніж тобі. А вона ще й плаче не над собою, а над тобою («Вона така нещасна і одинока», – пише в листі).

Доцю моя, повір: я завжди з тобою, немає хвилини, щоб я не думала про тебе і не мучилась за тебе. Ти не забута ніким, ти наша люба, наша розумниця, наша гордість<...>. Ти ж у мене – мужчина. Не можна хлюпати носами археологам і дзюдоїстам. Нехай вже цим займаються поетеси. Цілую тебе, обіймаю тебе і молю за тебе Господа кожну мить (І. Жиленко).

2. Розглянуті угруповання конкретних лексичних одиниць – лише дециця в масиві інновацій, які виявляють різні тенденції розвитку сучасного українського лексикону і потребують вироблення професійних критеріїв оцінки перспектив їхньої стабілізації

в мові. Встановлення таких критеріїв можливе лише на підставі ретельного аналізу формально-семантичної будови, функціонально-стилістичного потенціалу варіантних і синонімічних номінацій. З огляду на це з'ясування чинників збереження або втрати різних означень одного означуваного, системної та комунікативної підтримки інновацій вимагають пильної уваги мовознавців як важливий показник особливостей перебігу процесів концептуалізації та категоризації світу в сучасній українській мові, як унаслідок тенденцій поповнення її номінаційних ресурсів (Є. Карпіловська).

3. Почалося це з того, що я раптом захотів на Канари. Не тому, що курорт, океан, екзотика. А тому, що вчитав у одному журналі, що там десь високо в горах, у вічнозелених нетрях є плем'я, яке не говорить між собою, а пересвистується. І я подумав – от якби й у нас не говорили, а пересвистувались. Бо стільки вже наговорено, до цілковитої втрати смислу. Та ще й якоюсь мовою недолюдською, сурогатом української і російської, мішанкою, плебейським сленгом, спадком рабського духу і недолугих понять, від чого на обличчі суспільства лежить знак дебілізму, – а при чому ж тут я? (Л. Костенко).

4. Вірую в єдиного Бога Отця, Вседержителя, Творця неба і землі, і всього видимого і невидимого. І в єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, Єдинородного, від Отця рожденного перед усіма віками – світло від світла, Бога істинного від Бога істинного, рожденного, несотвореного, єдиносущного з Отцем, що через Нього все сталося. Він задля нас, людей, і нашого ради спасення зійшов із небес, і воплотився з Духа Святого і Марії Діви, і стався чоловіком. І був розп'ятий за нас за Понтія Пилата, і страждав, і був похований, і воскрес у третій день, згідно з Писанням. І вознісся на небо, і сидить праворуч Отця. І вдруге прийде зо славою судити живих і мертвих, а Його Царству не буде кінця...

5. Медикам з лікарні Мечникова у Дніпрі вдалося врятувати від смерті 86-річного місцевого жителя. До закладу пенсіонера доправили без ознак життя. Цілу ніч пролежав на крижаній землі. Температура тіла чоловіка опустилася до критичної позначки –

плюс 21°C. Летальність у таких випадках становить 95%, тобто помирають 19 людей з 20.

Андрій Степанович – колишній військовий льотчик. У приватному будинку мешкав сам. Щоранку до нього приходила донька, щоб погодувати батька, а заодно переконатися, що з ним усе гаразд. Так було і цього разу. Знайшла безпорадного старенького на подвір'ї. Лікарі не вірили, що людину в такому стані можна повернути до життя, але чоловік, загартований нелегкою професією, швидко пішов на поправку. Через 10 днів самостійно їв і охоче спілкувався з медперсоналом та родичами.

➤ Написати автобіографію в офіційно-діловому й художньому стилях. Проаналізувати використання мовних засобів.

Рівневостилістичні вправи

➤ *Перша група:* Ознайомитися з висловленням І. Огієнка й прокоментувати його. Назвати винятки щодо чергування у – в, і – й. Дібрати по три приклади з сучасних українських художніх творів на кожен вид чергування.

Ті, хто не має чуття гармонійності мови, хапаються за правила зміни в, і на у, й, і хочуть проводити це скрізь, «послідовно». А між тим правило цієї зміни має десяток винятків! При цій зміні велику роль грає й звукова музикальність вимови (І. Огієнко «Наша літературна мова»).

Друга група: Ознайомитися з висловленням І. Огієнка й потлумачити його. Назвати види подвійних граматичних форм української мови. Дібрати шість прикладів використання подвійних форм із сучасних українських художніх творів.

Так, більшість правил нашої літературної вже міцно усталені на одну форму, але при цьому маємо також і певне число живих подвійних форм. Це закон для кожної літературної мови. <...> Ці подвійні форми виявляють гнучкість української мови, таку прищепану живій народній мові (І. Огієнко «Наша літературна мова»).

➤ Знайти випадки чергування звуків української мови й пояснити їх.

1. Розмовляй у родині своїй тільки рідною мовою. 2. Бережи своє особове ім'я й родове прізвище в повній національній формі й ніколи не змінюй їх на чужі. 3. Кожний, хто вважає себе свідомим членом свого народу, мусить пильно навчатися своєї соборної літературної мови. 4. Де б ти не жив – чи в своїм ріднім краї, чи на чужині, – скрізь і завжди мусиш уживати тільки однієї соборної літературної мови й вимови...

➤ Віднайти слова, до яких можна дібрати фонетичні варіанти. Обґрунтувати вибір автора.

1. Уживання в літературі тільки говіркових мов сильно шкодить культурному об'єднанню нації. 2. Не вільно вчителю оправдувати свого незнання рідної мови нефаховістю. 3. Пильнуй-

те всіма силами, щоб перша мова вашої дитини була справді матірня – своя рідна. 4. *Учений-мовознавець мусить усі сили свої віддавати найперш на створення всенаціональної літературної мови.* 5. *Набудьмо звичку звертатись до словника (За творами І. Огієнка).*

➤ *Переписати речення, обираючи з дужок правильний звуковий варіант слів. Обґрунтувати вибір.*

1. *(В, У)сенаціональна мова, що нею (у, в)рядують, пишуть книжки, на(у, в)чають по школах (і, ї) говорить більшість інтелігенції, зветься мовою літературною.* 2. *Соборна літературна мова надає своєму народ(у, ові) глибокого почуття (в, у)сенаціональної одности, де (б, би) він не жив (і, ї) до якої держави він не належав (б, би).* 3. *Народ, що не має соборної літературної мови, не має (ї, і) (у, в)сенародних завдань: свідомою нацією він не стане (ї, і) державним не буде.* 4. *Не (робімо, робім) (з, із, зі) свого єдиного народу кількох народців!* 5. *(У,В)сі (у, в)чителі інших предметів мусять завжди звертати пильну увагу, щоб (ї, і) на їхніх годинах панувала чиста літературна мова.* 6. *Кожний батько повинен завжди пам'ятати, що найголовніший (у, в)читель рідної мови для своїх дітей – то він сам (з, із, зі) своєю дружиною.* 7. *Студент вищої школи, де (б, би) він не (в, у)чився, мусить добре знати (і, ї) рідномовну термінологію свого фаху (За творами І. Огієнка).*

➤ *Визначити види звукових повторів та їхні стилістичні функції.*

1. *Стою на молитві при Божім Престолі,
І хиляться долу коліна:*

*«Пошли, Боже, Рідному Краєві Волі,
Нехай оживе Україна!» (І. Огієнко «При Божім Престолі»).*

2. *Не говори, що Правда вмерла, –
Вона живе між нами всюди,
І з-під її святого берла*

Ще родяться чеснотні люди (І. Огієнко «Не говори»).

3. *Вставаймо ж усі ми, вставаймо повсюди,
Хапаймося міцно за зброю.*

*Хай вільно зітхнуть нам намучені груди,
До бою, до бою, до бою!... (І. Огієнко «Наш бій за державність»).*

4. *В чужих руках Свята Софія,
Стоїть німа, як та вдовиця,
І плаче Матінка Марія,
Без неї ж Київ – не столиця...* (І. Огієнко «Воскресіння України»).
5. *Й Отців зібралось довгі сотні,
Й з народом разом йшли до бою, –
За Праву Віру всі охотні
Накласти сміло головою!* (І. Огієнко «Наш бій за державність»).
6. *А Турок зчорнів, немов хмара грозова, –
Йому ця Святиня нелюба,
Й тенета плетуться з зрадливого слова
В невіри цього душогуба...* (І. Огієнко «Наш бій за державність»).
7. *Я все життя орав та сів
І обробляв Господню ниву,
І дух святий на поміч віяв,
І думку яру, й думку сиву!* (І. Огієнко «Свята Біблія відвічна»).

Стилістично-мовні вправи

➤ Проаналізувати фонетичні засоби, використані в поезії. Визначити види звукових повторів та їхнє стилістичне навантаження.

1. *Під перелітним небом мріє –*

Маліє зраджена душа...

Замру на збитому порозі –

Це проминуло, те було,

І лиш чорнобиль при дорозі

Останнє береже тепло (Л. Голота).

2. *І – навстіж двері!*

Протяг – в ніч,

і – колесом дорога,

і – не затоптані стежки,

і – тятива порога!

Навідліг!

Напролом!

Нагін! –

кривавиться із хрустом... (Л. Голота).

➤ Визначити стильове й стилістичне значення поданих слів. Три пари слів увести в речення й потлумачити їх стилістичне вживання. За потреби використати тлумачний словник.

Анахорет – пустельник – відлюдник – самотник, візуально – наочно, гладшати – товстішати, гладушник – чистотіл, іпотечка – позика, назворот – навпаки, скрипник – скрипаль, скраєчку – скраю, товкмачити – тлумачити, хуга – хуртовина, товпище – натовп, розвір – провалля, посмачити – прикрасити, сьогодні – нині, оповз – зсув, мільйонщик – мільйонер, лімузинчик – лімузин.

➤ Знайти в тексті тропи і фігури стилістичного синтаксису й довести доцільність їхнього вживання.

1. *Щоб цілий вік молитись цій любові,*

Щоб цілий вік шукати їй проклять!

Лукавити – і не злукавить й словом.

Любити мить – і вічність проридать... (Л. Голота).

*2. Вечірній сон закоханого літа
і руки, магнетичні уночі.
Вродлива жінка, ласкою прогріта,
лежить у літа осінь на плечі (Л. Костенко).*

Стилістично-мовленнєві вправи

- Написати есе з теми (на вибір): «Чи потрібно припинити емігрування української молоді», «Ваше ставлення до поради не оголошувати школярам оцінки на уроці», «Послугування гаджетами на уроках: позитивне й негативне».
- Потлумачити структурно-граматичну своєрідність усного мовлогічного мовлення й дотримання стилістичних норм сучасної української літературної мови.
- Укласти (за вибором студентів) переконувальний / спонукально-орієнтувальний / пізнавальний / повідомлювальний монолог. Проаналізувати використання мовних засобів за різними рівнями, що визначають стильову специфіку.
- Ознайомитися з полілогом «Українська лінгвостилістика та культура мови на межі століть: полілог поколінь» (*Українська мова*. 2016. № 4. С. 24– 40). За допомогою яких мовних засобів передається зацікавленість певною темою? Визначити функції цього полілогу (комунікативна, продуктивна, інтегрувальна, детермінантна, контентотвірна, новаторська, рекламна та ін.). Обґрунтувати свої міркування.
- З'ясувати правильність використання мовних засобів у автобіографії. Зредагувати текст.

Я, Іванець Свєта Петрівна, народилася 14 січня 1992 року в м. Городок Хмельницької області.

У вересні 1999 року я пішла до першого класу просторої Городоцької середньої школи номер 2. Навчалася відмінно, тому була нагороджена золотою медаллю.

Один рік я визначала зі своєю майбутньою професією. У 2011 році вступила до КПНУ імені Івана Огієнка на фізико-математичний факультет за спеціальністю «Фізика». Закінчила з червоним дипломом.

- Прослухати записаний виступ по радіо (телепередачу) й проаналізувати його щодо вживання мовних засобів і дотримання стилістичних норм сучасної української літературної мови.

Стилістично-комунікативні вправи

Стилістично-інформаційні вправи

- Запропонувати тему й текст повідомлення для публічного обговорення з різними категоріями співбесідників – учнями, педагогічним колективом школи – під час перебування на виробничій педагогічній практиці. Проаналізувати використання мовних засобів.
- Створити повідомлення з теми «Стилістичне навантаження роду іменника» двома способами – за допомогою створення тексту і представлення цієї ж інформації в таблиці. Проаналізувати використання мовних засобів.
- Підготувати інформацію (5–6 речень) про психологічні особливості учнів-підлітків для спеціального повідомлення її батькам. Перетворити цю інформацію для повідомлення її учням-підліткам. Проаналізувати особливості мовних засобів у інформації двох типів.
- Віднайти в інтернетній мережі інформацію (наукові публікації) про стилістичне використання словотворчих засобів і обрати найбільш інформативну наукову студію. Проаналізувати стилістичне навантаження мовних засобів.
- Дібрати найновіші робочі матеріали для повідомлення «Конфесійний стиль» (до двох сторінок формату А-4, 14 кегль, 1,5 інтервал), обмінятися матеріалами з одногрупником й оцінити їхню вагомість тощо. Проаналізувати використання мовних засобів.
- Створити повідомлення на обрану тему й репрезентувати його за допомогою інтерактивного способу зі звуковим супроводом. Проаналізувати використання мовних засобів.
- Опрацювати (на вибір) матеріал параграфу зі шкільного підручника з української мови для 9 класу. Розмежувати інформацію на основну й додаткову, оцінити її стосовно вагомості для розкриття теми і проаналізувати мовні засоби.

Стилістично-інтерактивні вправи

- Дібрати мовні засоби для висловлення прохання, наказу, заклику й проаналізувати їх.
- Поспілкуватися за допомогою sms-повідомлень про проведення на факультеті Дня рідної мови. Проаналізувати використання мовних засобів.

- Створити в інтернетній спільноті тему для обговорення (на вибір). Ознайомити одногрупників і проаналізувати дібрані мовні засоби.
- Розподілитися на пари й укласти діалоги (на вибір) розмови батька й доньки (сина) про вибір майбутнього фаху / двох одногрупників про ставлення до сучасного реформування освітянської галузі / двох подруг (друзів) про майбутній літній відпочинок / куратора й студента про враження від перегляду вистави. Проаналізувати використані вербальні й невербальні засоби комунікації.
- Дібрати приклад блогowego полілогу з мережевої комунікації. Охарактеризувати полілог на стилістичному рівні. Визначити особливості інтернетної комунікації.
- Виконати запис телефонної розмови зі своїм одногрупником про улюблених українських співаків і проаналізувати мовні засоби.
- Зімпровізувати Skype-діалог зі студентом з іншого закладу вищої освіти про особливості вивчення навчальних дисциплін за вибором студента. Проаналізувати використані вербальні й невербальні засоби комунікації.
- Уявити ситуацію, що у Вашого одногрупника захворіла бабуся. Запропонувати варіант діалогу. Проаналізувати, за допомогою яких мовних засобів виражається співчуття, підтримка й інше.

Стилістично-перцептивні вправи

- Представити глузливий варіант спілкування вчителя української мови й студента про недоліки проведеного уроку на педагогічній практиці. Проаналізувати наявні мовні засоби.
- Запропонувати злобливе спілкування між директором школи й класним керівником про методично неправильну організацію й проведення батьківських зборів. Проаналізувати мовні засоби.

Стилістичні вправи з історично-мовними компонентами

➤ Зазначити дослідників української стилістики за такими періодами: кінець XIX – початок XX ст., 1917 р. – початок 30-х рр. XX ст., 30–40-і роки XX ст., 50–60-і рр. XX ст., 70–80-і рр. XX ст., кінець XX – початок XXI ст. Назвати наукові праці лінгвостилістів – представників певного періоду.

➤ Віднайти й систематизувати наукові праці з теми «Внесок Л. Булаховського (на вибір студентів – І. Огієнка, В. Домбровського, Б. Ткаченка, І. Білодіда, В. Русанівського, В. Ващенко, С. Єрмоленко, Н. Сологуб та ін.) в дослідження стилістики української мови.

➤ Виявити історичну динаміку стилістичних явищ від видань зі стилістики К. Лучаковського, В. Домбровського, А. Коваль, І. Чередниченка, І. Білодіда до О. Пономарева, Л. Мацько та П. Дудика, наприклад щодо потрактувань метафори. Заповнити таблицю й зробити висновки.

Дослідник	Визначення метафори	Види метафори
К. Лучаковський		
В. Домбровський		
А. Коваль		
І. Чередниченко		
І. Білодід		
О. Пономарів		
Л. Мацько		
П. Дудик		

➤ Виконати порівняльний аналіз студій К. Лучаковського «Начерк стилістики, поетики і реторики» (Вінніпег, Ман, 1917 р.), В. Домбровського «Українська стилістика і ритміка» (Перемишль, 1923 р.; перевидання – Дрогобич, 2008 р.) і сучасних підручників зі стилістики (на вибір – О. Пономарева, Л. Мацько та ін.) щодо потрактування тропів і фігур стилістичного синтаксису.

➤ Ознайомитися з такими працями: Митрополит Іларіон «Граматико-стилістичний словник Шевченкової мови» (1961 р.), В. Ващенко

«Мова Тараса Шевченка» (1963 р.), А. Мойсієнка «Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша» (1997 р. або 2006 р.). Установити зв'язок між напрямками досліджень, термінологічним апаратом і епохою й «накладанням» ідеології доби. Структурувати термінологічний апарат кожної з праць.

➤ Г. Їжакевич стверджувала, що першу спробу створення окремого спеціального курсу стилістики української мови здійснив Б. Ткаченко [Сучасна українська літературна мова, 1973, с. 15]. Висловити свої міркування й аргументувати висновки.

➤ Підготувати проекти з тем «Внесок І. Огієнка в дослідження стилістики української мови», «Внесок Л. Булаховського в дослідження стилістики української мови» тощо.

➤ Спрогнозувати й змодельювати подальші шляхи розвитку стилістики української мови і визначити актуальні в майбутньому питання стилістичної науки тощо.

➤ Ознайомитися з такими працями: О. Павловський «Грамматика малоросійського нарѣчя...» (Санкт-Петербург, 1818 р.), І. Франко «Із секретів поетичної творчості» (Львів, 1898 р.) О. Потебня «З лекцій теорії словесності» (Харків, 1930 р.). Визначити, на які стилістичні аспекти звертається увага в студіях, згрупувати їх.

➤ Віднайти відгуки мовознавців про працю Б. Ткаченка «Нарис української стилістики» (Харків, 1929 р.). Ознайомитися з ними й презентувати студентам.

➤ Виконати порівняльний аналіз підручників зі стилістики української мови І. Чередниченка, І. Білодіда (відп. ред. Г. Їжакевич), А. Коваль. Проаналізувати структуру навчальних видань, специфіку подання теоретичного матеріалу тощо.

➤ Підготувати й створити веб-сторінку, наприклад: «Видатні українські дослідники стилістики», «Стилістичний словник Огієнка» тощо.

➤ Виявити випадки стилістичної переорієнтації мовних засобів художнього стилю у творах письменників початку ХХ століття й сучасних.

➤ Ознайомитися з такими роботами: Гавриш І.В. Розвиток українського наукового стилю 20-30-х рр. ХХ століття (на матеріалі науково-технічних текстів): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2001. 20 с. та Деркач В.В. Філологічна термінологія М. П. Драгоманова в системі української наукової термінології

кінця XIX – початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1999. 16 с. Підготувати короткі (2–3 хв.) повідомлення про їх зміст.

➤ У виданні «Українська лінгвостилістика XX – початку XXI століття: система понять і бібліографічні джерела» (уклад.: С.П. Бибик, Т.А. Коць, С.Г. Чемеркін та ін.; за ред. С.Я. Єрмоленко) ознайомитися з періодами розвитку українського розмовного стилю й заповнити таблицю:

Етап	Дослідники	Проблематика студій	Основні праці (3–4 джерела)
10–30-і рр. XX ст.			
60–80-і рр. XX ст.			
90-і рр. XX ст.			

➤ Здійснити порівняльний аналіз використаних мовних засобів (на теоретичному рівні) в публіцистичному стилі у XX століття та на початку XXI століття й означити певні тенденції.

➤ Виконати порівняльний аналіз видань: А. Коваль «Науковий стиль сучасної української літературної мови: структура наукового тексту» (1970 р.); Н. Непийвода «Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект)» (1997 р.); Н. Ботвина «Офіційно-діловий та науковий стилі сучасної української літературної мови» (1999 р.); Л. Мацько, Г. Денискіна «Українська наукова мова (теорія і практика)» (2011 р.); Г. Онуфрієнко «Науковий стиль української мови» (2006 р.); О. Семеног «Культура наукової української мови» (2010 р.).

➤ Розподілитися на підгрупи, обрати по одному досліднику мовних особливостей публіцистичного стилю, назвати його праці й проаналізувати одну (на вибір):

- 20–30-і рр.: М. Сулима, М. Гладкий, В. Гнатюк;
- 50–60-і рр.: А. Коваль, М. Жовтобрюх;
- 70–80-і рр.: Г. Колесник, Л. Шевченко, Д. Баранник, І. Білодід, А. Мамалига, О. Пазяк, М. Пилинський, О. Сербенська, І. Соколова;
- 90-і рр.: О. Тараненко, О. Стишов, О. Тодор, А. Григораш, К. Ленець, О. Пономарів, І. Самойлова;
- початок XXI ст.: Т. Коць, Л. Завгородня, К. Серажим.

➤ Проаналізувати історію лінгвостилістичного вивчення мови української поезії, послуговуючись виданням «Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ століття: система понять і бібліографічні джерела» (уклад.: С.П. Бирик, Т.А. Коць, С.Г. Чемеркін та ін.; за ред. С.Я. Єрмоленко), за такими періодами: 1) 20–30-і рр. ХХ століття; 2) 50–60-і рр. ХХ ст.; 3) кінець ХХ ст.; 4) початок ХХІ ст. Назвати дослідників, їхні праці, класифікувати за обраним Вами принципом. Коротко розповісти про основні праці.

➤ Простежити зміну термінології, яка використовувалася в певні періоди під час дослідження мови художньої літератури. Визначити зв'язок із етапами становлення стилістики. Обґрунтувати спостереження:

- 30-і рр.: *новотвори, художньо-оброблені твори, безобразні слова, вульгарно-лайлива лексика, семантична неточність, провінціалізм, соціально типова мова персонажів, калічені слова;*
- 50-і рр.: *соціалістичний реалізм, боротьба нового проти відживаючого, словесно-художні засоби, естетика слова, словесно-художній реалізм, мовна майстерність, образна система, авторська мова, стилістичний засіб, індивідуалізація й типізація мови персонажів, художня майстерність, масиви тексту, риси індивідуального стилю;*
- 70–80-і рр.: *експресивні засоби мови, лексична синоніміка художнього твору, функціонально-стилістичні властивості, структурно-семантичні особливості лексики, стильові особливості прози, словесний образ, стильовий і стилістичний, гіперсемантизація слова, мова і стиль, тропи як художня деталь, естетична функція слова, емоційно-оцінна функція слова, додаткові смисли, конотації;*
- 90-і рр.: *індивідуальний стиль письменника, ідіостиль, функціонування лексичних засобів, новотвір, okazіоналізм, символ, декодування художнього тексту, аперцепція, мовна картина світу, концептуальна картина світу, індивідуально-авторська мовна картина світу, авторське світобачення, ключове слово, слово-символ, індивідуально-авторське словотворення;*
- початок ХХІ ст.: *образ автора, денотат, концептуальний аналіз, концепт, концептосфера, імпліцитність, експліцитність, домінанта, породження й сприймання тексту, план*

змісту й план вираження тексту, аксіологічність, емотивність, текстотвірні засоби, образна парадигма, дискурс.

➤ Доповнити дослідників стилістичних засобів морфології й синтаксису зазначених періодів і дописати прізвища та імена сучасних. Додати прізвища викладачів Вашого університету. Проаналізувати (на вибір) праці одного з викладачів:

- 70–80-і рр.: *Л. Кадомцева, С. Єрмоленко, С. Дорошенко, З. Сікорська;*
- 80–90-і рр.: *О. Кузьмич, Н. Грипас, О. Грановська;*
- початок ХХІ ст.: .....

➤ Віднайти праці дослідників стилістичної фразеології, виокремити періоди в дослідженнях. Проаналізувати студії зазначеного напрямку одного з викладачів Вашого закладу вищої освіти.

Стилістичні вправи з автентично-мовними компонентами

➤ Пояснити особливості уточнення словесних образів у оповіданні Панаса Мирного «П'яниця». Чи посприяли зміни художньому вдосконаленню тексту?

Бліде, як з крейди → як з крейди вистругане; мати колись невеличку спокійну хатину → мати свою невеличку хатину, тиху-спокійну; ціле море думок, картин → ціле море думок та гадок, безкрая черідка картин; таких же молодих, як і він, паничків → молодих та безжурних паничів; у виводі і голосі пера → у скрипучих заводах пера; забриніла якомсь сумно → забриніла сумно-сумно; заглядаючи у його душу → заглядаючи у його сирітську душу; молоко коло губів → молоко материне коло губів; почала рачкувати → неможна стара почала рачкувати; то зачервоніється, то сльози заблищать на гарних віях → то зашаріється, то сльози заблищать на довгих віях.

➤ Простежити «рух» тексту повісті Панаса Мирного «Товариші». Проаналізувати художньо-виражальні мовні засоби, порівняти створені словесні образи й наявність підтексту. Висновкувати про мовно-естетичну вартість першодруку й автографа нової редакції.

Першодрук	Автограф нової редакції
...якби були усі рівні. Отже, поки цього ще немає то я нічого і не кажу про се!	...коли б усі були рівні, – почав Жук. – Отже, коли цього ще немає, то я його й не чіпаю.
Завжди будуть розумні люде і середні люде... Розумні завжди будуть правити середніми.	Завжди будуть поміж людьми викидатись і розумніші від других і удатніші. Вони-то і будуть правити громадою.
...не знайти тобі теплого привіту... Бач, який холод навкруги!	...не знайти тобі теплого привіту своїм самотнім думкам. Бач, яким холодом навкруги дише!
...книжка, котру часто читав Петрові Жук і котру у його взяв надзиратель.	...книжка, котру не раз читав Петрові Жук і котру витрусив у його надзиратель.
...Жука вже немає – і не буде.	...Жука вже нема і не буде. Таки здобувся свого... А й огнем же грав! – вимовив він, зітхнувши.
...із котрої ви черпали все ідеї?	...із котрої ви черпали ідеї о кращому устроєнні суспільства й справедливого розподілу благ?

➤ Відтворити дискусію про сучасну реформу закладів загальної середньої освіти, у якій беруть участь учителі різних шкільних предметів.

➤ Укласти план-конспект уроку з вивчення теми «Стилістична роль звуковідтворення в художніх текстах» і провести фрагмент уроку в аудиторії закладу вищої освіти.

➤ Відтворити розмову з батьками учня, який систематично не готується до уроків.

➤ Запропонувати варіанти розмови з адміністрацією закладу загальної середньої освіти про Ваше працевлаштування, про обговорення проведеного Вами показового уроку, про організацію тижня «Української мови».

➤ Порівняти зі стилістичного погляду першодрук і основний текст роману Г. Тютюнника «Вир». Чи можна вважати позитивною таку історію тексту? Довести думку за допомогою мовних засобів, використаних у текстах.

- **Першодрук:** *«Село Троянівка гніздиться в долині. На північ від нього – Беева гора, вкрита лісом, яри та байраки, на південь – заткана маревом рівнина, по якій в'ється полтавський шлях. Обіч нього на далеких обр'ях маячать хутори, пливуть і пливуть степами, як зелені острови по синьому морю».*

- **Основний текст:** *«Село Троянівка гніздиться в долині. На північ від нього Беева гора, покрита лісом, на південь – заткана маревом рівнина, по якій в'ється полтавський шлях. Обабіч шляху то тут, то там мріють у степу хутори, маячать на далеких обр'ях, як зелені острови по синьому морі».*

➤ Відтворити діалог учителя української мови й шкільного психолога про проблеми із концентрацією уваги учнів певного класу.

➤ Підготувати виступ на шкільній педагогічній нараді про педагогічний досвід роботи кращого вчителя України, вчителя фізики та астрономії Чернівецького міського ліцею № 1 Пауля Пшенічка.

Стилістичні вправи з лінгвокогнітивними компонентами

➤ Проаналізувати явище метафоризації *серця* у текстах творів українських письменників і з'ясувати особливості мовного вираження метафори.

1. *Душа неначе оживала, / Я / дививсь і прислухавсь – / Як знову в серці арфа грала / Як дух на крилах підіймавсь* (О. Олесь).
2. *Не бійся смутку, що пливе / З великої любові, / Ні вітру, що у серці рве / Всі струни співакові* (М. Рильський). 3. *Б'є годинник. Дощ надворі. Плачуть вікна в темноті. / А у мене в серці – зорі, в серці зорі золоті. / Крикне іноді сирена, й знов осіння тишина сонно лине. / А у мене в серці – музика ясна* (В. Сосюра). 4. *Крізь сірий мрамур часу проступає / Твої дери ніжна рожевінь. / І розцвітає яблуною він, / І серце дзвонить, серце тихо грає* (Олег Ольжич).

➤ Дібрати 5–6 власних прикладів з поетичних творів сучасних письменників з явищем метафоризації дерев. Визначити стилістичне навантаження метафор.

➤ Знайти метафори, визначити їхні реципієнтні зони. Зазначити стилістичні функції метафор. Порівняти особливості метафоризації рушника.

1. *Я візьму той рушник, простелю, наче долю, / В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров. / І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю: / І дитинство, й розлука, і вірна любов* (А. Малишко). 2. *Чумацький шлях рушника біліє / Мерехтять світила у дрібному взорі, / Вода у листках споришу, як дьоготь, – / То згоріли і впали зорі* (Д. Павличко). 3. *На материних крилах рушників / злітає нове життя / із сірого каменю що не проростає / і политий слізьми* (В. Голобородько). 4. *В музеях Далекого Сходу / Білі мої рушники – / Це крила мого народу. / Що крилив сюди віки. <...> / Латані, рана на рані. / Білі мої голуби, / Світитесь, крилами б'єтесь* (І. Драч).

Стилістичні вправи з лінгвоекотологічними компонентами

➤ Здійснити лінгвоекотологічний моніторинг (експертизу) ергонімів певного міста, сайту закладу вищої освіти (групове завдання), сайтів окремих кафедр університету із презентацією на занятті результатів порівняльного аналізу.

➤ Дібрати приклади сучасних українських неекотологічних пісень, проаналізувати випадки порушення екологічності мови, обґрунтувати їхню доцільність / недоцільність.

➤ Проаналізувати синонімічні ряди слів з погляду екологічності / неекотологічності й обґрунтувати відповідь:

1. *Сяяти, (зорі) яснити, зоріти, променіти, (очі ще) світитися, горіти, променитися, (відбитим світлом) блищати, (всіма барвами) грати, сіяти.* 2. *Недотепа, йолоп, телепень, дурень, роззява.* 3. *Галас, гамір, гвалт, лемент, репет, гармидер, шарварок, волянннн, кричанннн; (дикий) ревище; (пронизливий) вереск, виск; (у розпачі) зойк, зойкіт, йойк; (нервозний) зик; (окремий) вигук; (суперечка) сварка, лайка; крикнява.* 4. *Крихта, крихтина, криха, кришка, крушина, фр. ріска; (кількість) дрібка, крапля; крихітка.*

➤ Відтворити ситуацію спілкування з водієм таксі або пасажирами рейсового автобуса для з'ясування конфліктної ситуації: 1) водій не почув прохання зупинитися; 2) один із пасажирів не встиг вчасно зреагувати на свою зупинку тощо.

➤ Знайти в друкованих засобах масової інформації приклади порушення масмедійної екології та проаналізувати їх.

➤ Дібрати хрематоніми (назви засобів масової інформації), у яких наявні порушення лінгвоекотологічності та проаналізувати їх.

➤ Ознайомитися з назвами продуктів, страв, рекламними оголошеннями в продуктовому магазині та представити приклади проявів «хвороби мови» у формі презентації.

➤ Навести приклади використання стилістичних виявів ввічливості (евфемізм, мейози, літота тощо).

➤ Знайти в інтернетних джерелах приклади неекотологічної комунікації та схарактеризувати мовні засоби, зокрема тропи й фігури стилістичного синтаксису, визначити мовні доміанти.

➤ Дібрати слова, які виражають негативні емоції (роздратування, злість, невдоволення та ін.), та ввести їх у речення.

Стилістичні вправи для використання на заняттях ділової української мови

- Записати правильно типові мовні звороти, три з них увести в речення.

Працюю в якості інженера, по закінченню, моя автобіографія, курси по вивченню секретарської справи, поступити в університет, приймати участь, на протязі, робота по сумісництву, мати урядові винагороди, дякуючи підтримці.

- Подані словосполучення записати в давальному відмінку.

Академік Віталій Русанівський, секретар Олена, перекладач Петренко Лариса Андріївна, ректор Сергій Копилов, студентка Наталія Шаповалова, лаборант Олександр Щегельський, генеральний директор Максим Лобода, суддя Артем Блазій, адвокат Ярослав Коваленко, доцент Віктор Кочерга, колега Світлана, аспірант Чернега.

- Переписати словосполучення, добираючи з дужок найдоцільніше слово.

(Обіймати, осягати, охоплювати) посаду; (діставати, здобувати, набувати) освіти; (суперечка, спір, дискусія) у пресі; (свідцтво, посвідчення, посвідка) про народження; (прихильник, шанувальник, послідовник) таланту; виборча (кампанія, компанія); (доступний, зрозумілий, досяжний) виклад; (говорити, казати, висловлювати) думки.

- У поданих реченнях виявити порушення норм літературної мови.

1. Нараду провела заступник декана факультету Олена Нагірна. 2. Лист підписали старша викладачка Софія Шевчук і професор Інна Іваницька. 3. У концерті виступила народний артист України Марія Стеф'юк. 4. Виставка вражає асортиментами продукції. 5. За таку помірну ставку висловлюємо подяку нашому партнеру пану Петру Іванчуку. 6. Прошу як можна швидше надіслати листа-відповідь. 7. Оголошено догану секретареві Олегу Марченко. 8. Ваш проект самий цікавий. 9. Серед проблем, якими

займається відділ, чільне місце займає аудит. 10. Залишилося лише вислухати промову завідувача кафедрою.

➤ Виконати тестові завдання:

1. Обрати ненормативний мовний зворот:

- а) прошу надати мені відпуск;
- б) такі члени групи;
- в) у самий найближчий час;
- г) мають випадки неявки на заняття.

2. Обрати слово, прийнятне для вживання в документах:

- а) нежонатий;
- б) неодружений;
- в) холостяк;
- г) одинокий.

3. Обрати правильний варіант:

- а) зачислити Іванову Світлану Миколаївну на посаду вчителя української мови і літератури;
- б) призначити Іванову Світлану Миколаївну на посаду вчителя української мови і літератури;
- в) прийняти Іванову Світлану Миколаївну на посаду вчителя української мови і літератури;
- г) надати Івановій Світлані Миколаївні посаду вчителя української мови і літератури.

4. У документах потрібно вживати стандартизовані сполучення слів, як-от:

- а) згідно з, у відповідності до, у зв'язку;
- б) згідно (чогось), відповідно, у зв'язку з;
- в) згідно з, відповідно до, у зв'язку з;
- г) згідно (чомусь), відповідно, у зв'язку до.

Стилістичні вправи для використання на заняттях української діалектології та старослов'янської мови

➤ Визначити стилістичне навантаження діалектизмів у текстах творів М. Матіос.

1. Тебе твоя годує таким самим чіром, як пса, а Даруся мені грибочки у борщик кидає. 2. Вуйко Василь – материн брат у третьому – дивився на Михайла і співчутливо, і сердито водночас: він добре розумів, яка біда наздогнала його свояка, але не розумів, якої помочі просить у старого ґазди, що тримає в Бозні полонину. 3. Дехто, а особливо маєтні ґазди, усміхалися у вус і відмовляли – і тоді, Михайло не міг би сказати, як таке трафилосся, але він перечікував у травах чи під стаями доти, доки не можна було вкрасти з видного місця бодай кулачок масла чи ґарчик сметани, і далі сідав на коня. 4. В селі декотрі ґаздівські дівки не годні приховати від людських очей, що зайшли в передчасну тяж, хоч затискалися поясами і широкі спідниці з фалдами носили, а порядна шлюбна жінка, та ще така дрібна, що й не знати, де тота дитина в ній вмістилася, мало не до Покрови город обходила, щонеділі рівненько шпрунькала до церкви; і черевики сама собі до послідніх днів шнурувала.

➤ Прокоментувати висловлення:

1. «... кожна літературна мова доти жива і здібна до життя, доки має можливість, з одного боку, всисати в себе всі культурні елементи сучасності..., а з другого боку, доки має тенденцію збагачуватися чимраз новими елементами з питомого народного життя і з відмін та діалектів народного говору» (І. Франко).
2. «... діалектне слово в словнику – це літературне слово з територіальним і письменницьким “портретом”, а діалектне слово в тексті – це стилема, експресема, засіб художньо-образної конкретизації» (С. Бибик).

➤ У творах І. Огієнка знайти старослов'янізми й визначити їхні функції.

1. *Радуйся, Ти бо єси Престол Царський!*

Радуйся, Зоре, що сонце виявлює!

Радуйся, Невісто Неневісна!

2. *Й Хреста поставив Первозванний*

На Горах цих у врем'я оне:

Це Дар Небесний, Церкві даний,

Що в нас повіки не схолоне!...

Ситуаційні стилістичні завдання

➤ Уявити ситуацію, що Ви і Ваш однокласник схиляєтеся до різних позицій про виокремлення / невиокремлення стилю права. Відтворити спілкування, дотримуючись принципів ввічливості й терпимості до різних поглядів. Охарактеризувати використані мовні засоби.

➤ Уявити ситуацію, що у Вас і Вашого однокласника різні погляди на послуговування сучасними гаджетами на уроках української мови. Відтворити діалог і проаналізувати вербальні й невербальні засоби комунікації один одного.

➤ Уявити ситуацію, що Вам набридло слухати розповідь однокласника про святкування дня народження. Запропонувати варіанти завершення комунікації й розіграти діалог. Проаналізувати використані мовні засоби.

Супровідні завдання до спеціальних методів навчання стилістики

Метод стилістичного експерименту

➤ Визначити значення виділених слів, запропонувати способи синонімічної заміни й зробити висновки про стилістичну доцільність таких підстановок.

1. *Тим часом стали надходити відповіді на його грамоти. Найперше від Судислава. Прислав бересту з видряпаними кістяним **писалом** кривулями: «Роби, як знаєш. Судислав». Молодий ще. 2. – Так от, майстре, – Лука запашніше всівся, радо встряє до словесного бою, – знай: ні тої, ні третьої на скрижалях не було, а була мова сірійська, нею ж і бог **глаголив**. 3. Будували кораблі, визначили хід небесних світил, відкрили **зблуканиці**. 4. **Велить** приводити до себе мужніх **жон** і дівиць розтляє, і наложниць має і Вишгороді триста, і в Білгороді триста... 5. **Поспіши, воссядь** на колісницю заради істини, покірливості й правди (П. Загребельний «Диво»).*

➤ Порівняти варіанти різних редакцій роману Григорія Тютюнника «Вир». Охарактеризувати здійснені письменником заміни за їхнім емоційним забарвленням, експресивністю, стильовими особливостями.

Сучасний текст:

Біля казанка всі вибухнули дружним реготом.

— Якби він був розумний, такого б не сказав. А за присадибні ділянки – все правда. Ти гарантує мені трудовень, тоді й побачиш, як я працюватиму. А даром, брате, музика не грає, піп молебня не служить.

Основний текст:

— Якби він був розумний і з поняттям – цього не сказав би. А то виходить, що він чоловік, користь дає, а я – приший кобилі хвіст. А найвірніше: дай мені волю їсти й пити, а тоді й совісті попитай. А то що ж отримується? В колгоспі ми працюємо на совість, а на присадибних ділянках за хліб. Були ж такі години, що ні грама хліба не одержували? Були. А ти мені згарантує трудо-

день, та й побачиш тоді, як я робитиму. А даром, брат, музика не грає і навіть дурний піп і той молебню не служить.

➤ Порівняти варіанти поезій, у яких вилучені прикметники, з авторськими текстами та зробити висновок про вагомість уживання прикметників і їх роль у поезії.

1. Я чую у ночі ...,
Я марю крізь ... сніг:
Вростає ... коріння
У землю ... із ніг.

Стають мої руки віттям,
Верхів'ям чоло стає,
Розкрилося ... суцвіттям
... серце моє.

Вростаю у небо ...,
Де зорі – ... джмелі,
І чую: пульсують соки
У тіло моє з землі.

Зі мною говорять могили
Устами ... людей,
І їх ... сили
Пливуть до моїх грудей.

О земле ... і ...,
Ковтнула ти їхні дні –
Усе, що вони любили,
Віддай долюбить мені!

Я чую у ночі осінні,
Я марю крізь синій сніг:
Вростає туге коріння
У землю глевку із ніг.

Стають мої руки віттям,
Верхів'ям чоло стає,
Розкрилося ніжним суцвіттям
Збентежене серце моє.

Вростаю у небо високе,
Де зорі – жовті джмелі,
І чую: пульсують соки
У тіло моє з землі.

Зі мною говорять могили
Устами колишніх людей,
І їх нерозтрачені сили
Пливуть до моїх грудей.

О земле жорстока і мила,
Ковтнула ти їхні дні –
Усе, що вони любили,
Віддай долюбить мені! (В. Симоненко)

2. Князю ... Місяцю, очі твоє ...
серце моє співають, що скулилося
в мені, –
дай, Князю, випростатись, дай по-
літати,
згорни з нього тінь ..., ...,
не жени його, ..., ... тернями,
не плоди у нім туги – ..., ..., –
не рви з нього, Князечку, ... крику,
не являй ... .. лику!

Князю Чорний Місяцю, очі твоє черлені
серце моє співають, що скулилося в мені, –
дай, Князю, випростатись, дай політати,
згорни з нього тінь чорнокрилу, латану,
не жени його, босого, гострими тернями,
не плоди у нім туги – причинної, стеряної, –
не рви з нього, Князечку, вовчого крику,
не являй чорного вовкулачого лику!
(Л. Голота)

➤ Послугуючись фразеологічним словником української мови, до виділених фразеологізмів дібрати фразеологічні синоніми й висловити свою позицію про доцільність / недоцільність такої заміни.

1. *Кіт в'юном вертким*

*пірнув за Мишею. Та зопалу **дав маху**:*

*товстеньке черевце халява не пуска,
широка угорі, а знизу завузька (В. Нечитайло).*

2. *Я бачу, ти судити **маєш тям**.*

Нехай закон і далі верх бере –

Сороку напоумив сам Орел (В. Нечитайло).

3. – *Нема гірше, – п'ятірнею*

в пазусі пошкрябав, –

*коли **суне свого носа***

в політику баба! (В. Нечитайло).

4. *Завзятого троянці кшталту,*

Не струсять нічийого гвалту

*І **носа** хоть кому **утруть** (І. Котляревський).*

5. *Біля інституту – **ні душі**. Ліда йшла до парадного входу, дивувалася: може, щось переплутала? Зупинилася, озирнулася: слідом за нею до інституту сунув широкоплечий велетень (Люко Дашвар).* 6. *За спиною белькотіла Ангеліна, не знала, що вдіяти: – Раюшко, а це Платонова сестричка. Лідуся. Вона в нас лікарка... Вона в нас – **золоте серце**. Ти б до кімнати своєї йшла, дитино, а я зараз... (Люко Дашвар).*

Метод стилістичного конструювання тексту

➤ Скласти професійно зорієнтований текст, використовуючи словосполучення *працювати з учнями, зосередити увагу, виконувати вправи, відповідати на запитання, колективна робота* та ін. Визначити функційний стиль і вказати на його мовні особливості щодо різних рівнів (лексичного, морфологічного, синтаксичного).

➤ Створити текст однієї тематики (5–6 речень) у двох різних функційних стилях (наприклад, офіційно-діловому й художньому). Здійснити порівняльний аналіз мовних засобів, що використовуються.

- Відтворити дискусійне обговорення показового уроку української мови двома вчителями. Визначити функційний стиль і тип мовлення, охарактеризувати мовні засоби.
- Увести в текст фразеологізми *наллятися жаром, намулити очі, обпалити поглядом, очі злипаються, не подати виду, прийняти на себе удар, так і підкидає*. Пояснити значення фразеологізмів, обмінятися текстом із одногрупником, який повинен видозмінити вжиті фразеологізми, вказавши різновид трансформації.
- Скласти текст замітки до університетської газети щодо проведення на факультеті Тижня української мови.

Метод стилістичного реконструювання тексту

- Підготувати матеріал до певної теми з сучасної української літературної мови (тему обрати самостійно).
- Запропонувати текст відповіді на практичному занятті з сучасної української літературної мови.
- Перебудувати його для розповіді одногрупникові про Вашу відповідь на практичному занятті.
- Охарактеризувати стиль, який відповідає певній мовленнєвій ситуації, проаналізувати використані мовні засоби.

Тексти для стилістичного редагування

1. У листопаді, рівно 55 років тому, в нашому місті було створено Кам'янець-Подільський електромеханічний завод. Уже наступного року міська рада передає під майбутній завод будівлі та споруди Кармелітського монастиря, які на той час використовувались у якості в'язниці. Майже половина приміщень були непридатними для виробничих потреб, перспектива розширення була вкрай обмеженою. Що й казати, завод розмістили у заповідній зоні Старого міста і на нове будівництво тут годі було сподіватись. У цих складних умовах ніхто й не думав, що невеличке підприємство з часом переросте в потужного гіганта. Завод стрімко набирає обертів, і ось уже йому присвоюють п'яту групу, а окремих працівників нагороджують орденами, медалями та почесними званнями (З газети).

2. Проте жоден з запропонованих поділів запаху не є універсальним, жодна з класифікацій не взята провідним науковцями за еталон, бо в більшості із них присутній елемент суб'єктивізму. Як справедливо зазначає Н. Корчова-Тюріна «... визначення місця запахових відчуттів в житті людини має суб'єктивний характер. Таким чином кожен дослідник у міру розвитку у нього гостроти запахового відчуття, відводить останньому певне місце у житті людини, хоча насправді таке місце відведено цьому відчуттю»...

3. Г. Атрошенко системно описала лінгвостилістичні особливості української поезії для дітей, виявила системні мовні відносини у цих творах, співставила мови різних жанрів поезії для дітей, виявила, а також проаналізувала виражальні можливості і експресивні можливості мовних засобів.

4. Усі ці та інші досягнення не були б можливі, якби не наполеглива і злагоджена робота колективу підприємства та його керманічів. У витоків електромеханічного заводу стояв Діонісій Ткачук. Разом з ним до роботи приступили 27 працівників. Перші кроки, безумовно, бувають важкими, проте Діонісій Миколайович добре розбирався у виробничих питаннях. Побачивши управність керманіча, його запрошують започаткувати кабельний завод, а на К-ПЕМЗ направляють Семена Переяславова.

Майже 19 років К-ПЕМЗом керував Іван Риба. Інженер за освітою, Іван Іванович пройшов всі щаблі виробничника. За час його керівництва завод отримує нові потужності, виготовляє 17 видів продукції, які експортуються в 51 країну світу, та здобуває державний Знак якості.

5. Керівництво К-ПЕМЗу приймає рішення про будівництво нового заводу на новому місці. Звичайно, досягти бажаних результатів було украй складно і без необхідних зв'язків справа могла б й не зрушитись з місця, проте Івану Рибі допомогли везіння й наполегливість в досягненні мети. На новому місці розвернутись було де, тож крім головного заводського корпусу зводили ще і чимало додаткових, але вкрай необхідних. Навіть табір для дітей заводчан побудували – в с. Привороття. Як й табір, так і перший 16-квартирний будинок для працівників К-ПЕМЗу будували господарським методом. Працювали всі – й керівництво підприємства, й робітники, адже розуміли, стараються для себе. А 1972 року з'явилась ще й база відпочинку «Смотрич» на березі Чорного моря. За один заїзд на базі могли одночасно оздоровитись понад 200 заводчан.

6. Які товари іще можна придбати за минулорічним курсом гривні? Відпустивши в вільний політ національну валюту, Нацбанк не те що забув причепити їй крила, навіть парашута не дав. В перші місяці «вільного польоту» «рідненька» летіла зі свистом додолю. Упродовж останніх двох-трьох тижнів так-сяк навчилася балансувати, спіймавши правильний потік вітру. Та самі ж знаєте, яким непостійним є вітер – ніхто не знає, куди він дутиме слідуючої миті. А тому заспокоюватись рано, краще все ж таки використати гривневі заощадження, якщо, звичайно, такі маєте, на корисні речі. «Ключ» спробував з'ясувати, вартість яких товарів не іде у ногу з курсом гривні, а «шкутьильгає» далеко позаду.

7. На межі між «трійкою» і «четвіркою» наразі знаходиться ще один населений пункт Гуменецької об'єднаної громади, який завершував третю десятку «Сільського контролю». Це село Пудлівці. Чому воно на межі? Усе досить легко пояснити: дотягнути кращого результату завадив короткий проміжок перебування в новоствореній громаді. Пудлівцям об'єднання не лише пішло на користь, а й додало сил. Сьогодні тут навіть мріють про будівництво нової 2-поверхової школи.

На ентузіазмі живуть і у Фурманівці, яка відома своєю туристичною оазою завдяки родині Петра і Жанни Брилів. Енергія ллється через

край і в місцевого вокального аматорського колективу «Фурманівчанка», яким керує завклуб Лариса Пендюк. Фурманівка ще живе, але в розвитку давно зупинилася. Єдиною окрасою населеного пункту залишається дерев'яна церква. До слова, під час третьої десятки «Сільського контролю» 2017 року, в наше поле зору потрапило декілька дерев'яних церков. Усі вони й досі зберігають свій первісний вигляд, що приємно вражає. Окрім Фурманівки, дерев'яними церквами можуть похизуватися у сусідній Баговиці, а також у Пудлівцях.

8. Вибори до Слобідсько-Кульчиєвецької громади оголили ще одну, не менш важливу проблему – некомпетентність учасників виборчого процесу. Це стосується, в першу чергу, голів, членів виборчих комісій та спостерігачів, тобто всіх тих осіб, які би мали слідкувати за незалежним, неупередженим, без будь-якого тиску волевиявленням. По одному з округів вісім членів комісії підписали протокол із суттєвими розбіжностями, де не співпадає не лише кількість бюлетенів з кількістю виборців, яка би мала їх отримати (з великим розривом не на користь виборців), а й загальна кількість проголосованих. А це, панове, елементарна математика. Якщо в приміщенні для голосування проголосувало 74 особи, а за місцем реєстрації, тобто вдома – вісім, то загальна кількість виборців аж ніяк не має бути 74. Чи ви тих вісім, як справедливо зауважив один із моїх читачів у соцмережі, помножили на нуль? Звичайно, спрацьовує людський фактор, можливо знервованість чи втома, тому й законом про вибори передбачено вносити уточнення до протоколів. Але робити помилки вже в уточнених протоколах?! Ну, ви мене вибачте. Далі який буде протокол – уточнений на уточнений?!

Тестові завдання зі стилістики української мови

1. Основними ознаками якого стилю є урочистість і піднесеність як стилістичні домінанти, благозвуччя, символізм та стійкість стильової норми?
  - а) наукового;
  - б) художнього;
  - в) конфесійного;
  - г) розмовного;
  - д) офіційно-ділового.
2. *Істина / хибність*: Основними ознаками офіційно-ділового стилю є стабільність композиції тексту, чіткість, стислість, висока стандартизація тощо.
3. *Істина / хибність*: Основними мовними ознаками офіційно-ділового стилю є абстрактна лексика, символи, термінологія, безособовість синтаксису тощо.
4. Романи, повісті, оповідання, поезія, драматичні твори – це жанри:
  - а) художнього стилю;
  - б) офіційно-ділового стилю;
  - в) розмовного стилю;
  - г) публіцистичного стилю;
  - д) епістолярного стилю.
5. Який рядок містить анафору?
  - а) *Роби, рубай, розрубуй зруб...* (Т. Шевченко);
  - б) *Було колись в Україні, ревіли гармати, було колись – за порожці зміли панувати* (Т. Шевченко);
  - в) *Лиха зима сховається, а сонечко прогляне* (Л. Глібов).
6. Оберіть рядок, у якому всі лексеми уналежнюють до конфесійного стилю:
  - а) святий, мир, небо;
  - б) церква, духовенство, кров;
  - в) Пасха, Великдень, чудотворець;
  - г) батько, чаша, літургія;
  - д) молитися, думати, пробачати.

7. Визначити, які засоби звукового забарвлення використано у поетичному уривку:

*Лопотіли крилами і рожевим пір'ям,
Лоскотали марево золотим сузір'ям* (В. Симоненко).

- а) асонанс, алітерація;
- б) звукова анафора та епіфора;
- в) звукова епіфора, дисонанс;
- г) алітерація, рима;
- д) дисонанс, ритміка.

8. Вказати рядок, у якому використано евфонічне чергування звуків.

- а) книга – книзі;
- б) товаришу – товаришеві;
- в) данина – даниною;
- г) серце – сердець;
- д) вступ – уступ.

9. Визначити, яка група лексики найчастіше є засобом створення колориту минулих епох:

- а) загальноживані слова;
- б) історизми та архаїзми;
- в) терміни та запозичені слова;
- г) діалектизми;
- д) фразеологізми.

10. Вказати рядок, у якому не всі слова загальноживані:

- а) щодень, навчання, відпочинок, погода, квіти;
- б) порядок, квітує, працювати, батьки, тачка;
- в) любов, сердечний, їжа, дорога, друзі;
- г) надія, ледь-ледь, зустріч, пташка, Прут, промінь.

11. Вказати речення, у якому вжито антитезу.

а) *Я входжу в ліс – трава стає навшпиньки, кошлатий морок лапу подає* (Л. Костенко).

б) *Вітер дихне – пшениці ворухнуться розкішні, вусом шелесне ячмінь...* (П. Дорожко).

в) *Нарешті, запалили свічку, та вітер одразу її погасив* (В. Канівець).

г) *Остання хвиля покотилася на берег, але вона була вже безсилою* (Д. Ткач).

д) *Пан гуляв у себе в замку – у ярмі стогнали люди* (Леся Українка).

12. Увідповіднити тропи й приклади до них.

1) персоніфікація;	а) затривожився ліс;
2) гіпербола;	б) веселий, як сонечко;
3) літота;	в) зелене листя;
4) уособлення;	г) квіти шепочуться;
5) епітет (постійний).	д) малесенький Котигорошко;
	е) рот завбільшки з арку.

13. *Істина / хибність*: Такої галузі мовознавства, як стилістика діалектного мовлення, дотепер не створено.

14. Зазначити рядок, у якому перераховано лише лінгвостилісти:

- а) Л. Мацько, О. Пономарів, І. Кочан, А. Капелюшний, Н. Бабич, М. Стельмахович, С. Єрмоленко, В. Мельничайко, С. Бибик;
- б) Л. Мацько, Ф. Бацевич, А. Коваль, А. Капелюшний, Н. Бабич, Г. Волкотруб, С. Єрмоленко, С. Караман, К. Шульжук;
- в) Л. Мацько, О. Пономарів, А. Коваль, А. Капелюшний, Н. Бабич, С. Єрмоленко, С. Бибик, Л. Шевченко.

15. *Істина / хибність*: Лінгвостилістика в 70-ті роки ХХ ст. стала одним із плідних напрямів українського мовознавства.

16. *Істина / хибність*: Осмислення проблем стилістики безпосередньо пов'язане з філософією мови й актуалізацією психологічного напрямку в мовознавстві.

17. Увідповіднити вид експресивного стилю та його визначення:

- 1. *Високий* а) має хвилювати слухачів, збуджувати уяву, викликати сильні емоції;
- 2. *Низький* б) служить для повчань і розповідей, навчання, використовується для розповідей про буденні справи, не має потреби в особливих фігурах і тропях;
- 3. *Середній* в) придатний для помірних думок та емоцій, для звеселяння.

18. Вказати рядок, у якому об'єднані пари слів – фонетичні синоніми:
- а) змістовий – змістовний; веселий – веселковий;
  - б) крайнебо – небокрай; на горі – на-гора;
  - в) лицар – рицар; уява – уявлення;
  - г) на чорному – на чорнім; Роман – Рома;
  - д) сміливий – безстрашний, ефект – афект.
19. Завершити подане твердження: «Сукупність звукових засобів, які найчастіше виявляються у фонетичній організації тексту (найчастіше художнього стилю), розташуванні наголошених і ненаголошених складів, пауз – це...»
- а) рима;
  - б) ритм;
  - в) ритміка;
  - г) алітерація;
  - д) дисонанс.
20. Поетично-стилістичний прийом добору слів, який полягає в повторенні однотипних за певною ознакою приголосних звуків в одному чи кількох рядках називають:
- а) римою;
  - б) рефреном;
  - в) асонансом;
  - г) алітерацією.
21. *Істина / хибність*: В основі звуконаслідування відповідність (мотив) природних звучань, уявлень і акустично-артикуляторних ознак мовних звуків.
22. Визначити речення, у якому використано перифразу.
- а) *Над бистротечим Дніпром западав вечір* (Ю. Опільський).
  - б) *Он хмари повільно бредуть одна за одною над самим обрієм, схожі на білих лебедів* (О. Копиленко).
  - в) *І диво дивнее сталося: з ним совість заговорила* (І. Ющук).
  - г) *І вкриє мудрість голову сріблом* (М. Рильський).
  - д) *Як навесні світиться садок од цвіту, так тепер він починає світитися своїми плодами* (Є. Гуцало).

23. Увідповіднити визначення й термін.

- 1) троп, побудований на зіставленні двох явищ, предметів, фактів для пояснення одного з них за допомогою іншого;
- 2) троп, побудований на перенесенні значення за суміжністю;
- 3) поєднання логічно суперечливих понять, несумісних ознак, що утворюють новий яскравий образ;
- 4) стилістична фігура, що підкреслює виразність мови через контрастне зіставлення протилежних понять, думок, образів.

- а) антитеза;
- б) оксиморон;
- в) метонімія;
- г) порівняння;
- д) синекдоха.

24. Визначити різновид трансформацій фразеологічних одиниць:

*А вона лягала в душу, як роса на жито,
І боліла, і млоїла, не давала жити* (В. Нечитайло).

- а) усічення;
- б) заміна складника;
- в) поширення;
- г) додавання частин;
- д) зміна контексту.

25. Визначити різновид трансформацій фразеологічних одиниць:

*Спокійно сплять губителі природи.
Не сниться їм за злочини тюрма.
Бо хто їх виведе на чисту воду,
коли води такої вже нема* (В. Нечитайло).

- а) усічення;
- б) заміна складника;
- в) поширення;
- г) додавання частин;
- д) зміна контексту.

26. *Істина / хибність*: Морфологічні одиниці є однозначними за обсягом стилістичних конотацій.

27. Мовностилістичний складник під час вивчення морфології в шкільному курсі української мови покликаний:
- а) сформуванню в учнів поняття про функції мовних засобів різних рівнів;
  - б) сформуванню в учнів вміння відмінювати частини мови;
  - в) сформуванню в учнів поняття про граматичні категорії.
28. *Істина / хибність*: Морфологічні показники є стилетвірними чинниками різних функційних стилів.
29. Нестягнені форми прикметників притаманні для:
- а) наукового стилю;
  - б) художнього стилю;
  - в) офіційно-ділового стилю.
30. *Істина / хибність*: Займенник *са́мий* вживають з таким значенням, як і займенник *сам*, тобто в розумінні один.
31. *Істина / хибність*: Досить довгий час у синтаксичній науці дослідженню комунікативної організації речення не надавали належного значення.
32. Безособові речення в науковому стилі:
- а) описують усталені факти та явища певної науки;
  - б) позначають дію людей взагалі або їх невизначеної кількості;
  - в) спонукають до спільних дій.
33. Визначити, у яких функційних стилях багатозначні слова найвиразніше виявляють стилістичні можливості:
- а) художньому й науковому;
  - б) публіцистичному й конфесійному;
  - в) художньому й публіцистичному;
  - г) розмовному й епістолярному;
  - д) науковому й розмовному.
34. Визначити речення, у якому професіоналізм вжито у стилістичній функції.
- а) *Тихою спокійною річечкою повз мальовничих берегів пливе човник.*
  - б) *Раптом перестала працювати швейна машинка – човник вийшов з ладу.*

- в) *Багатий урожай білоколоски – це завжди приємно.*
- г) *Збирали ми гуртом у полі «оте колоссячко вусате.*
- д) *Як у човнику, пливемо колосяною нивою (За В. Русанівським).*

35. Указати правильне твердження:

- а) морфологічні засоби стилістики узагальнюють основне лексичне значення;
- б) в офіційно-діловому й науковому стилях мовлення найчастіше вживаються присвійні прикметники;
- в) синонімічні засоби морфології не завжди мають стилістичне навантаження;
- г) морфологічні засоби стилістики сприяють уникненню лексичних повторів;
- д) стилістична можливість категорії роду однаково проявляється в усіх стилях мовлення.

36. Визначити рядок, у якому іменникам спільного роду притаманні позитивно-співчутливі відтінки:

- а) листоноша, нечупара, нездара;
- б) бідолаха, трудяга, сіромаха;
- в) плакса, староста, писака;
- г) прибудда, волоцюга, ненажера;
- д) злодюга, причепа, плакса.

37. Визначити стилістичну функцію використання абстрактного іменника у формі множини в тексті В. Симоненка: *Та невже ж не помістять в тісну домовину / Всі турботи його, всі надії й жалі!*

- а) як засіб експресії;
- б) для увиразнення висловленого;
- в) як особливий стилістичний прийом;
- г) для чіткості висловлюваного;
- д) для узагальнення зображуваного.

38. Визначити стилістичну роль прикметників:

- а) узагальнюють основне лексичне значення;
- б) виражають ознаку предмета чи опредмеченої дії;
- в) підкреслюють ознаку зображуваного;
- г) виражають динамічність перебігу подій;
- д) сприяють уникненню лексичних повторів.

39. Визначити стилістичну функцію використання займенників у мовленні?

- а) для надання зображуваному оцінного значення;
- б) для уточнення певних фактів, явищ чи подій;
- в) для уникнення лексичних повторів;
- г) для надання мовленню урочистого забарвлення;
- д) для досягнення більш динамічного перебігу подій.

40. Визначити стилістичну функцію використання архаїчних форм дієслів?

- а) як засіб словесної гри (каламбур);
- б) для уточнення певних фактів, явищ чи подій;
- в) для відтворення місцевого колориту;
- г) для надання мовленню урочистого забарвлення чи іронічно-сатиричного ефекту;
- д) для конкретної характеристики образів, явищ, предметів, настроїв.

41. Увідповіднити стилістичні засоби морфології та їх вираження.

- 1) уживання однини іменника замість множини;
- 2) форма кличного відмінка іменників назв неістот;
- 3) числівник у ролі багатозначного слова;
- 4) у ролі наказового способу дієслова – неозначена форма;
- 5) негативні відтінки у значеннях іменників спільного роду.

- а) *Ой ти, дубочку кучерявий!* (Народна пісня).
- б) *Кроком руш!*
- в) *Встати! Суд іде! Не курити!* (В. Винниченко).
- г) *Одна, як бадиліночка, в полі* (М. Панов).
- д) *Ненажера, плакса, бродяга.*
- е) *Тільки ніч – дитина в плач, у крик і аж синіє* (О. Гончар).

Схеми стилістичного аналізу художнього тексту

Схема фонетично-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Пошук явищ фоносемантики.
2. Експресивні можливості звуків. Звукопис: асонанс, алітерація, анафора, епіфора, дисонанс, парономазія, оноματοпея. Стилістичні функції.
3. Фонетичні засоби як складники тропів і стилістичних фігур.
4. Засоби милозвучності: евфонічні чергування голосних і приголосних звуків та вимовна легкість (повноголосся, подовження, спрощення).
5. Значення фонетично-стилістичних засобів для вираження основної думки твору й створення відповідного настрою.

Схема лексично-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Стилістична характеристика лексики (книжна, розмовна, нейтральна, стилістично забарвлена).
2. Стилістичне використання споконвічно української лексики (спільноіндоєвропейської, спільнослов'янської, спільносхіднослов'янської й власне української) та запозичень. Доцільність такого співвідношення лексики за походженням.
3. Співвідношення лексики за емоційністю й нормативністю (наявність діалектизмів, розмовно-просторічних елементів, професіоналізмів і жаргонізмів).
4. Багатозначні слова та їхні функції.
5. Синоніми як основне джерело засобів словесної образності й стилістичної виразності. Перифрази й евфемізми, їхні стилістичні функції.
6. Загальномовні й контекстуальні антоніми, їхні стилістичні функції. Антонімічна градація, антитеза, прийом антонімічної іронії, епітет-оксиморон.
7. Стилістичні можливості різних видів омонімів.
8. Паронімія як стилістичний засіб. Парономазія (або паронімічна атракція).
9. Співвідношення активної й пасивної лексики (історизми, архаїзми й загальномовні та індивідуально-авторські неологізми), їхні функції. Використання екзотизмів, етнографізмів, варваризмів, анахронізмів.

10. Різновиди тропів, їхня стилістична роль, оригінальність і доцільність.

11. Лексичні засоби як складники фігур стилістичного синтаксису.

12. Стилістичне навантаження фразеологізмів. Види трансформації фразеологічних одиниць і їхня стилістична роль.

13. Художньо-естетична інтерпретація лексики тексту. Вплив лексично-стилістичних засобів на вираження ідейно-образного й естетичного змісту твору.

Схема словотвірно-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Стилістично забарвлені морфеми в тексті.

2. Інтерпретація дериватів. Словотвірні засоби, що надають семантично-стилістичних відтінків словам (зменшувальності, пестливості, згрубілості, урочистості, фольклорності, книжності, розмовності, емоційності, інтимності тощо).

3. Стилістично забарвлені морфеми як складники тропів і фігур стилістичного синтаксису.

4. Контекстуальні (індивідуальні) морфемно-словотвірні утворення в тексті.

5. Роль словотвірних засобів у створенні образності й уточненні змісту твору.

Схема морфологічно-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Співвідношення частин мови в поданому тексті. Варіантність морфологічних форм.

2. Семантично-стилістичні функції самостійних, службових частин мови й вигуків.

3. Тропи й стилістичні фігури, в основі яких виразні морфологічні засоби (слова певних частин мови, граматичні форми роду, числа, відмінка, особи, часу тощо). Характеристика тексту з погляду нормативності морфологічних засобів.

4. Вплив типу мовлення, жанру, функційного стилю, теми, основної думки на добір автором певних граматичних форм.

Схема стилістичного аналізу простого речення

1. Різновиди речень за метою висловлювання, їхня роль.
2. Стилiстична роль рiзних видiв односкладних речень.
3. Стилiстичнi функцiї однорiдних членiв речення.
4. Стилiстичне навантаження вставних i вставлених конструкцiй i звертань.
5. Стилiстичнi функцiї вiдокремлених членiв речення.
6. Синтаксичнi одиницi як складники тропiв i стилiстичних фiгур.
7. Домiнування в тексті певних синтаксичних одиниць, їхня смислова доцiльнiсть.
8. Синтаксичнi особливостi iндивiдуального стилю мовлення щодо використання простих речень.
9. Значення синтаксичних засобiв (зокрема, простих речень) у побудовi образної системи тексту тощо.

Схема стилістичного аналізу складного речення

1. Стилiстичнi функцiї рiзних видiв складних речень.
2. Стилiстичне вживання багатокomпонентних ускладнених синтаксичних структур.
3. Перiод як стилiстичне явище, його рiзновиди.
4. Стилiстичне навантаження прямої, непрямої та невласне прямої мови.
5. Домiнування в тексті певних синтаксичних одиниць, їхня смислова доцiльнiсть
6. Фiгури стилiстичного синтаксису, їхнi функцiї. Синтаксичнi одиницi, що стали основою стилiстичних фiгур.
7. Значення синтаксичних засобiв (зокрема, складних речень, багатокomпонентних ускладнених синтаксичних структур, прямої, непрямої та невласне прямої мови, перiоду) в побудовi образної системи тощо.
8. Синтаксичнi особливостi iндивiдуального стилю щодо вживання складних синтаксичних структур.

Схема повного стилістичного аналізу художнього тексту

1. Функційний стиль, жанр тексту, спосіб вираження змісту (проза чи поезія).
2. Тема (підтема), основна думка тексту.
3. Мовні засоби (фонетичні, лексичні, фразеологічні, морфемно-словотвірні, морфологічні, синтаксичні), що мають стилістичне навантаження. Доцільність їхнього добору.
4. Тропи й фігури стилістичного синтаксису, їхні функції.
5. Експресивно-емоційний колорит тексту.
6. Стилiстичні прийоми: стилістична детермінація, інтердепенденція, констеяція, комутація, створення звукового фону, актуалізація (нетрадиційна сполучуваність, деавтоматизація тощо), стилізація та ін.
7. Індивідуально-авторські мовні засоби, які створюють особливості тексту.
8. Мовна домінанта тексту. Найдоцільніші стилістичні засоби, які мають основне смислове й виразове навантаження, сприяють точному й дієвому творенні образної системи тексту.

ПІСЛЯМОВА

Потреби сучасного суспільства в педагогічних працівниках нової генерації з інноваційним типом мислення заактуалізовує зміни в підходах до організації й проведення навчальних занять, потребує урізноманітнення їх змістового й методичного наповнення.

Визнано доцільним на заняттях зі стилістики української мови поєднувати методи навчання стилістики (загальні й спеціальні) й методи наукового стилістичного дослідження. Зважаючи на студії українських і зарубіжних лінгводидактів щодо використання спеціальних методів навчання стилістики, а також доповнюючи їх методами наукового дослідження стилістики, прийнятною виявилася така класифікація методів: спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць, стилістичний експеримент, стилістичний аналіз тексту, стилістичне редагування тексту, стилістичне конструювання (створення) тексту, стилістичне реконструювання (перебудова) тексту, «слово-образ», аперцепційне декодування тексту та ін.

Метод спостереження за стилістичним забарвленням мовних одиниць скласифіковано за обсягом об'єкта спостереження, за стильовими, типологічними й жанровими особливостями об'єкта стилістичного спостереження; колоритом (тональністю) текстів; характеристиками й сутністю мовних одиниць; формами роботи студентів у процесі організації спостереження; стилістичним забарвленням мовних одиниць. Метод стилістичного експерименту схарактеризовано за специфікою спрямування і способом добору текстів. Його етапами є спостереження за поданим авторським текстом; підстановка або спеціальний добір синонімічних варіантів; визначення, зіставлення, порівняння й потлумачення змін у смислових і експресивних відтінках мовних одиниць і сприйманні тексту загалом; висновки про доцільність – недоцільність здійснених підстановок.

В основу класифікації стилістичного аналізу тексту покладено такі критерії: повнота виконання, спосіб використання, форма виконання, лінгвістичні рівні, функційні стилі, особливості застосунку набутків су-

часної лінгвістики тощо. Дослідження ефективності застосування методу стилістичного аналізу тексту довело необхідність залучення знань із лінгвокультурології, прагмалінгвістики, когнітивної й комунікативної лінгвістики, відтак виокремлено його види за особливостями застосунку набутків сучасної лінгвістики – стилістично-когнітивний, стилістично-історичний, стилістично-лінгвоекологічний, стилістично-дискурсивний, стилістично-прагматичний, стилістично-комунікативний, стилістично-психолінгвістичний аналіз.

Стилістичне редагування розглянуто як метод навчання стилістики, спрямований на закріплення теоретичних знань зі стилістики й оволодіння вміннями здійснювати редагування чужих і власних текстів (саморедагування). Метод стилістичного конструювання тексту класифіковано за обсягом, метою проведення, ступенем самостійності студентів, функційними стилями, формою виконання, способом викладу думок (типом мовлення), місцем виконання. Метод стилістичного реконструювання тексту – це його перебудова з певною метою або за певними завданнями. Метод «слово-образ» передбачає виявлення в художньому тексті системи мовних засобів реалізації образно-естетичної функції художнього стилю. Метод аперцепційного декодування тексту полягає в здійсненні декодування структури тексту (зокрема, поетичної) за допомогою сприйняттєво-пізнавального й динамічного аспектів з урахуванням внутрішньотекстового й позатекстового досвіду реципієнта.

Спеціальні вправи зі стилістики української мови класифіковано за етапами стилістичної підготовки (супровідні й спеціальні), змістом програмового матеріалу (загальностилістичні й рівневостилістичні), видами стилістичних умінь і навичок (стилістично-мовні, стилістично-мовленнєві й стилістично-комунікативні). Ефективному впровадженню методичної системи навчання стилістики сприяють інтерактивні, інформаційно-комунікаційні, медійноосвітні, проблемно-дослідницькі технології навчання, а також технології модульного й проєктного навчання.

Узагальнення теоретичних напрацювань і власний досвід науково-педагогічної діяльності дали змогу схарактеризувати особливості організації підготовчого, вступного, початкового, основного й завершального етапів лекційних занять зі стилістики української мови, а та-

кож окреслити вимоги (щодо структури, змісту, видів співпраці викладача й студентів), які сприятимуть ефективності таких занять. Необхідним визнано випереджальне професійне спрямування на лекційних заняттях, зокрема ознайомлення із аспектами вивчення стилістичних явищ у закладах загальної середньої освіти. Лекційний матеріал повинен великою мірою відповідати очікуванням і потребам студентів, зорієнтовуватися на майбутню професійно-педагогічну діяльність. Сьогодні виникла потреба залучати студентів до активного пізнавального процесу, стимулювати застосування отриманих знань на практиці, сприяти співпраці під час розв'язання різноманітних проблем, а також дозволяти висловлювати й аргументувати особисті думки й міркування. Активний пошук і випробування різних форм проведення лекцій призвів до використання таких сучасних різновидів, як проблемні лекції, лекції-конференції та прес-конференції, бесіди, диспути, інтегровані й бінарні, паралельного мікрОВикладання, провокування, лекції за технологіями «перевернене навчання» і «випереджальне навчання», візуалізації та ін.

Питання осучаснення практичних занять розв'язано за допомогою створення нового освітнього середовища, зокрема урізноманітнення методів і прийомів, виконання групових та індивідуальних завдань, організації самостійної роботи студентів, наявності науково-дослідницького й професійно зорієнтованого складників, чітко продуманої системи контролю рівня знань, розвитку лінгвокреативності студентів, формування мотиваційного спрямування й орієнтування на потреби студентів (студентоцентроване навчання) тощо.

Вивчення в процесі навчання стилістики самостійної та індивідуальної роботи студентів, творчого підходу до розв'язання стилістичних проблем, формування вмінь критично мислити призвели до потреби проведення лабораторних занять зі стилістики української мови. Цей вид занять передбачає спеціальне стилістичне вправлення студентів в процесі індивідуальної самостійної дослідницької роботи під керівництвом викладача із виконання стилістичного аналізу тексту, редагування текстів різних стилів і жанрів, стилістичного конструювання тощо.

Лабораторні заняття уможливають реалізацію особистісно-індивідуальної стратегії навчання, сприяють індивідуалізації процесу за-

своєння стилістики й стимулюють науково-дослідницькі пошуки. Перевагами лабораторних занять є пришвидшення процесу засвоєння студентами теоретичного матеріалу, узагальнення, систематизації, закріплення й поглиблення знань зі стилістики, вироблення практичних умінь і навичок. Вони є своєрідним засобом контролю й самоконтролю отриманих знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. Львів: Світ, 2003. 432 с.
2. Бадер В. Функціонально-стилістичний підхід у формуванні культури мовлення студентів-філологів. *Лінгвістичні студії*: збірник наукових праць Донецького національного університету. Донецьк, 2009. Вип. 19. С. 298–301.
3. Бакум З. П. Система завдань і вправ для формування мовної особистості на профільному рівні навчання фонетики. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2010. Вип. 4. С. 141–150.
4. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. 338 с.
5. Баранник Н. О. Розвиток граматико-стилістичних умінь у студентів філологічних факультетів у процесі самостійної роботи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2010. 253 с.
6. Баранник Н., Цінько С. Роль самостійної роботи у формуванні лінгвокомунікативної компетентності студентів. *Актуальні проблеми лінгводидактики*, 2015. № 1. URL: <https://cutt.ly/9HI4SqF>
7. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
8. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ: Атіка, 2009. 684 с.
9. Богдан С. К. Методи й методика лінгвостилістичних досліджень: методичні рекомендації для слухачів і керівників секції української мови. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2011. 28 с.
10. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. Київ: ВВП «КОМПАС», 1997. 64 с.
11. Бондаренко Н. Проектна діяльність учнів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 5. С. 36–40.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусол. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
13. Галузинский В. М., Євтух М. Б. Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні: навчальний посібник. Київ: ІНТЕЛ, 1995. 168 с.
14. Голуб Н. Метод проектів у навчанні української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 8. С. 15–19.
15. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.
16. Гончарук М. Проблема основного тексту прозових творів Панаса Мирного 1970-х років. *Спадщина: Літературне джерелознавство. Текстологія*. Київ, 2007. Т. 3. С. 57–94.

17. Городенська К. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 3–11.
18. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ: КММ, 2014. 124 с.
19. Горошкіна О. М., Мельник Т. В., Пустовіт В. Ю. Теорія і практика викладання філологічних дисциплін у вищій школі: навчальний посібник. Луганськ: Луганськ, 2013. 164 с.
20. Греб М. М. Теоретико-методичні засади навчання лексикології та фразеології майбутніх учителів початкових класів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Бердянськ – Київ, 2017. 452 с.
21. Греб М. М. Теоретико-методичні засади навчання лексикології та фразеології майбутніх учителів початкових класів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Бердянськ – Київ, 2017. 452 с.
22. Гриценко П. Ідіолект і текст. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*: збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред. В. Г. Скляренко. Київ, 2007. С. 16–44.
23. Гриценко П. Українська мова: державна і державотворча. *Український інформаційний простір*. Київ, 2014. Ч. 2. С. 19–27.
24. Груба Т. Л. Використання методу проектів на уроках української мови в профільній школі. *Науковий вісник Донбасу*: електронне наукове фахове видання, 2015. № 4 (32). URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2015/N4\(32\)/2.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2015/N4(32)/2.PDF)
25. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ: монографія. Харків: ХНАМГ, 2010. 320 с.
26. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
27. Дуплійчук О. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів-філологів до застосування проектно-комунікативних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Житомир, 2015. 321 с.
28. Єрмоленко С. Я. Живе слово: монологи і діалоги про українську мову (історія та сучасність): аудіокнига на 4-х дисках. Київ: Росток Рекордз, 2017. 205 хв.
29. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. 431 с.
30. Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) / за ред. академіка Л. І. Мацько*. Київ, 2014. Вип. 5. С. 3–8.
31. Єрмоленко С. Я. Сучасна українська лінгвостилістика: співвідношення теорії і методів. *Стил: Межнародни часопис*. Белград, 2012. С. 23–32.
32. Захарчук-Дуке О. О. Розвиток культури мовлення майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2015. 220 с.

33. Караман С. Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів, 2010. Вип. 50. С. 87–97.
34. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 272 с.
35. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: монографія. Житомир: РУТА, 2010. 562 с.
36. Климова К. Я. Формування мовностилістичної вправності у контексті професійної підготовки практичних психологів і соціальних педагогів. *Вісник Житомирського педуніверситету. Серія: Педагогічні науки*. Житомир, 2004. № 14. С. 7–10.
37. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ: [б. в.], 2016. 16 с.
38. Копусь О. А. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у вищому навчальному закладі: монографія. Одеса: ТОВ Лерадрук, 2012. 429 с.
39. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. 249 с.
40. Кравченко-Дзондза О. Лінгвостилістичний аналіз тексту в контексті комунікативної лінгвістики. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич, 2014. С. 26–31.
41. Кратасюк Л. М. Інтерактивні методи в навчанні учнів 5–6 класів створювати тексти різних типів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2011. 265 с.
42. Кулик О. Д. Стилістичний аналіз складних синтаксичних конструкцій як засіб удосконалення граматичного ладу мовлення учнів 7–9 класів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2005. 236 с.
43. Культура мови на щодень: електронна інформаційно-довідкова система / Інститут української мови НАН України. Київ, 2010. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/>
44. Куцевол О. Інноваційні види практичних занять у форматі професійно-методичної підготовки майбутніх учителів української літератури. *Султанівські читання*. Івано-Франківськ, 2017. Вип. VI. URL: <https://cutt.ly/cHI8EwH>
45. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська література)». Київ, 2007. 44 с.
46. Кучеренко І. А. Система роботи з розвитку стилістичних умінь і навичок учнів (10–11 класи): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2005. 218 с.
47. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир, 2010. № 53. С. 77–81.

48. Кучерук О. А. Цілі створення й використання системи методів навчання української мови в основній школі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир, 2012. № 61. С. 95–101.
49. Кучерява О. А. Формування дискурсивної компетенції студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Одеса, 2008. 200 с.
50. Ліштаба Т. Формування стилістичних умінь і навичок у контексті стилістичної підготовки філологів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)* / ред. кол.: О. А. Семенюк [та ін.]. Кіровоград, 2015. Вип. 136. С. 478–483.
51. Лозенко А. Проблемна лекція у контексті особистісно спрямованої дидактичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань, 2011. № 39 (1). С. 132–137.
52. Луценко В. Формування стилістичних умінь і навичок у контексті професійної підготовки психологів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2010. № 22 (209). Ч. 1. С. 120–124.
53. Луценко В. І. Методика вивчення повнозначних частин мови на функціонально-стилістичних засадах в основній школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Херсон, 2009. 252 с.
54. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
55. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад: посібник для вчителя. Київ: Рад. школа, 1984. 223 с.
56. Мельничайко В. Я., Пентиліук М. І., Рожило Л. П. Удосконалення змісту і методів навчання української мови: навчально-методичний посібник. Київ: Рад. школа, 1982. 216 с.
57. Мельничук Ю. Ю. Стилістичний аналіз тексту на уроках російської мови в класах філологічного профілю. *Педагогічні науки* / наук. ред. Барбіна Є. С. та ін. Херсон, 2008. Вип. 48. С. 86–90.
58. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник для студентів філологічних факультетів університетів / М. І. Пентиліук, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна та ін.; за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2005. 400 с.
59. Мистецтво бути викладачем: практичний посібник / А. Брінклі, Б. Десантс, М. Флемм та ін.; за ред. О. І. Сидоренка. Київ: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2003. 144 с.
60. Мойсієнко А. К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша: монографія. Київ: Сталь, 2006. 304 с.
61. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
62. Нікітіна А. В. Українська лінгвометодика для магістрантів: навчально-методичний посібник. Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 375 с.

63. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактики: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
64. Омельчук С. Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності. *Українська мова*. 2015. № 1. С. 50–59.
65. Онкович Г. В. Засоби масової комунікації у термінологічному просторі медіаосвіти. *Дивослово*. 2007. № 5. С. 29–31.
66. Орлова О. Художнє сприйняття як основа медіакомпетентності студентів-філологів. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 82–88.
67. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2002. 255 с.
68. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 495 с.
69. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
70. Пентилюк М. И. Элементы стилистики на уроках украинского языка в 4–6 классах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Методика преподавания языка». Київ, 1973. 24 с.
71. Пентилюк М. І. Робота з стилістики в 4–6 класах. Київ: Рад. школа, 1984. 136 с.
72. Підготовка вчителя-філолога у педагогічному вищому навчальному закладі: монографія / за ред. В. Мельничайка, Л. Струганець. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. 420 с.
73. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: наказ Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. № 161. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/2771/
74. Попова Л. О. Інформаційно-комунікативні технології як ефективний засіб формування професійної компетентності студентів-майбутніх філологів. *Науковий вісник Донбасу. Педагогічні науки: електронне наукове фахове видання*, 2014. № 4 (28). URL: <https://cutt.ly/8HTgPJT>
75. Попова О. І. Формування стилістичної вправності мовлення майбутніх учителів початкових класів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Бердянськ, 2001. 187 с.
76. Попович А. С. Дисципліна «Стилістика української мови» у структурно-логічній схемі підготовки вчителів-словесників. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв, 2017. № 2 (57), травень. С. 381–387.
77. Попович А. С. Лабораторні заняття з методики навчання української мови, їх специфіка та особливості проведення. *Педагогічна освіта: теорія і практика* / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. В. М. Лабунець]. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 20 (1-2016). Ч. 2. С. 399–405.

78. Попович А. С. Методика навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти: монографія. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я. І., 2018. 376 с.
79. Попович А. С. Методика викладання української мови у вищій школі: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.
80. Попович А. С. Стилістичний аналіз тексту як метод навчання майбутніх учителів української мови і літератури. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв, 2017. № 4 (59), грудень. С. 426–432.
81. Попович А. С., Марчук Л. М. Стилістика української мови: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.
82. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навчальний посібник / О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь; за ред. О. Горошкіної та С. Карамана. Київ: АКМЕ ГРУП, 2015. 250 с.
83. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / кол. авторів; за ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.
84. Приходькіна Н. Використання технології «переверненого навчання» у професійній діяльності викладачів вищої школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород*, 2014. Вип. 30. С. 141–144.
85. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII (зі змінами). Редакція від 12.05.2022 р. URL: <https://cutt.ly/3HTRZmx>
86. Семенов О. М. Академічна лекція і академічний учитель в цифрову епоху: практико-педагогічний підхід. *Фізико-математична освіта*. Суми, 2017. Вип. 2(12). С. 140–146.
87. Семенов О. М. Академічна лекція як професійний комунікативний феномен. *Естетика і етика педагогічної дії*. Київ, 2011. Вип. 2. С. 91–101.
88. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 403 с.
89. Симоненко Т. В. Реалізація текстоцентричного підходу в процесі формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів-філологів. *Педагогічні науки*. Херсон, 2008. Вип. 48. С. 174–178.
90. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2005. 239 с.
91. Словник української мови / кер. проекту В. В. Німчук, П. Ю. Гриценко, П. М. Мовчан, В. Й. Клічак; відп. ред. В. В. Жайворонок. Київ: ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.
92. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник / за ред. М. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2003. 149 с.

93. Стилїстика української мови: навчально-методичний посїбник для студентів-фїлологів вищих навчальних закладїв денної та заочної форм навчання: 3-є вид., переробл. / укл. І. І. Коломїєць. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2016. 160 с.
94. Сучасна українська лїтературна мова. Стилїстика / вїдп. ред. Г. П. Їжакевич; за заг. ред. І. К. Бїлодїда. Київ: Наукова думка, 1973. 588 с.
95. Тищенко О. Стилї мови Інтернет-спїлкування в Національному корпусї української мови. *Лїнгвостилїстика: об'єкт – стилї, мета – оцїнка*: збїрник наукових праць, присвячений 70-рїччю вїд дня народження проф. С. Я. Єрмоленко. Київ, 2007. С. 362–367.
96. Туркот Т. І. Педагогїка вищої школи: навч. посїб. для студентів вищих навч. закладїв. Київ: Кондор, 2011. 628 с.
97. Українська лїнгвостилїстика ХХ – початку ХХІ столїття: система понять і бїблїографїчні джерела / уклад.: С. П. Бибик, Т. А. Коць, С. Г. Чемеркїн та їн.; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2007. 368 с.
98. Фїцула М. М. Педагогїка вищої школи: навчальний посїбник. Київ: Академвидав, 2010. 456 с.
99. Шилїна Г. А. Методика дистанцїйного навчання української мови учнїв основної школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорїя та методика навчання (українська мова)». Київ, 2016. 300 с.
100. Шулінова Л. В. Методика викладання мови у вищїй школї як модель формування лїнгвістичного мислення. *Актуальнї проблеми української лїнгвістики: теорїя і практика*. Київ, 2003. Вип. 8. С. 100–105.
101. Brown J. A. Television «Critical Viewing Skills» Education: Major Media Literacy Projects in the United States and Selected Countries. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associated, Publishers, 1991. 371 p.
102. Buckingham D. Watching Media Learning. Making Sense of Media Education. London – New York – Philadelphia: The Falmer Press. 1990. 234 p.
103. Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO. *Education for the Media and the Digital Age*. Vienna: UNESCO, 1999. P. 273–274.

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Навчальне електронне видання

ПОПОВИЧ Анжеліка Станіславівна

*доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

ЛІНГВОДИДАКТИКА ВИЩОЇ ШКОЛИ: УВАГИ ДО ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчальний посібник

Електронне видання

Підписано 7.07.2022. Гарнітура "Arial".

Об'єм даних 2,8 Мб. Обл.-вид. арк. 8,4. Зам. № 980.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи
серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Виготовлено в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.